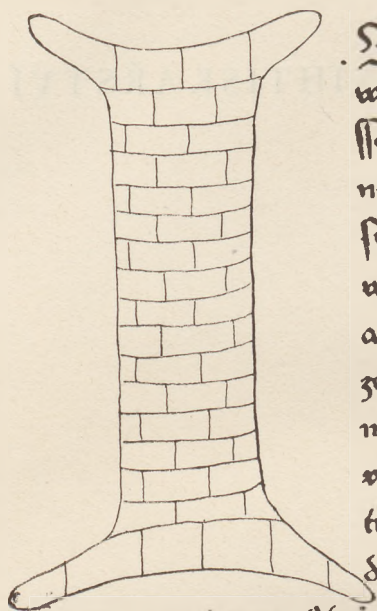

Z DĚJIN ČESKÉHO KNIHTISKAŘSTVÍ

Něžkoli dawne wieczy no
wmy druhy zapadagi. **S**
Sak mektere wieczy dawne daw
no gsu pomnuly. **K**terez to
swu velikosti duostopy gsu
wzdy ziwucie pamieti. **K**e
am gich wetchof slepy m vhy
zem mnoz zahladia. **A**lm
minuleho casu wetcha leta
vsnulu mlgedliwosti zawzie-
ti. **M**ob trwagi wonich dziewe
dalych wieczy welebnosti v-
tawna zpominame. **E**dyz to przedkow kupotomnim geg
bywa wiernym pismem poslana. **A**ldawnych s kla
dagow wierna popsanie ktemz to swym zachowanim
minule wieczy iakoz to przi tomne zroymie okazugi
Almuzow statecznych kterez to dluchy swieta wiel
dawno strze smet poklatil. **B**edliwym knih gitanim z-
w obrazu duchom nassim oznamuge. **P**rotoz. **T**w
paukeho **M**iesta zruszenie uenie hodne by ktereho dlu
heho casu. wieku wetchof bylo zahlazeno. **N**ez aby
vstawicnym zpominanim k wetlo namysli lidske. **A**
mnohych pisarzow ruka wiernym pismem ge popsala
Odnocy take s kladagi te to przihody stal u prawdu
obpze gem hergowym wrozligna podobenstwie gsu
przetrwali. **T**ake ze gsu s kledany neprawdy. **A**lle
wymyslene basnie sepsawse. **O**dezminz to zaswrych

1554969

1250664

Dr. ČENĚK ZÍBRT:

Z DĚJIN

ČESKÉHO KNIHTISKARSTVÍ

K novému vydání upravil

Dr. Ant. Dolenský

MLADÁ BOLESLAV

MCMXXXIX

III 32854

I 7C
VII B

Biblioteka
Uniwersytetu Gdańskiego

1100816920

TK 292 / 59 / 82,

400,

PŘEDMLUVA

Dnešní nové posmrtné vydání Zíbrtových stručných dějin českého knihtisku jest již vlastně třetí. Po prvé vyšly jako první svazek Edice Typografie v úpravě Methoda Kalába v tiskárně Grafii v lednu 1913. Ačkoliv tištěno v 550 výtiscích, bylo dílo brzy rozebráno. Druhý přetisk, s vynecháním některých míst, byl v učebnici Čs. knihovnictví, vydané v Praze roku 1925. (Štr. 61-90.) Prof. Zíbrt stále sbíral dodatky, které jednak otiskoval jako články, jednak zařazoval do svých přednášek. Mnohé pak zůstaly nezpracovány, jako pouhé záznamy, čísla, signatury v jeho zápiscích pod heslem Nové úkoly.

Myšlenka nového vydání úplnějšího, podrobnějšího stále tanula mu na mysli. Uskutečnění představoval si buď v samostatné knížce anebo v souborném vydání svých universitních přednášek.

Bohužel válka v první řadě oddálila jeho snahy, později dlouhotrvající choroba úplně zamezila. Teprve nyní po jeho smrti, zásluhou firmy Hejda & Zbroj, nakladatelství a knihtiskárny a p. faktora Jos. Mrkvičky mohu znovu přikročiti k realizaci dávného přání prof. Zíbrta.

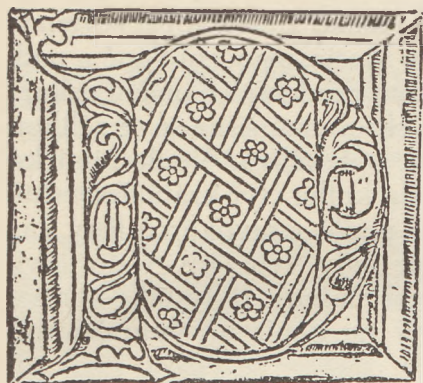
Při novém vydání bylo nutno opravit i na četných místech doplnit, podle nových zpráv, článků a podle nových nálezů starých tisků, původní vydání dějin knihtisku. Doba jak dvacetiletá mnoho na tehdejších poznatcích změnila a opravila. Jak jsem již pravil, učinil jsem tak na základě poznámek prof. Zíbrta a studia nové literatury i nových přírůstků knižního materiálu v našich knihovnách. Hned v počátcích jednání o nový přetisk a vydání nakladatel žádal, aby byla napravena oprávněná výtka prvnímu vydání, kterou ředitel Zd. V. To-

bolka tehdy v Národních listech v referátě svém pronesl: „těžce neseme, že vydání není doprovázeno ukázkami tisků a vůbec není ilustrováno. Obsahové bohatství předmětu přímo svádí k bohatosti ilustrací.“ Tato chyba v novém vydání jest plně napravena a řada vhodných reprodukcí doprovází a vysvětluje text.

Upustil jsem od původně chystaného doplnění díla Zíbrtova o století devatenácté až do let 1862. Důvod k tomuto datu jest zavádění tehdy nových reprodukčních method ilustračních, které pak zdokonalují Jakub Husník a Karel Klíč, dva největší vynálezci v tomto oboru, jmén světových. Po stránce národohospodářské zasahuje tehdy v dějinách Tiskový zákon z roku 1862, který četnými pokutami hospodářsky zničil mnohé firmy a omezil rozvoj českého knihtisku. Při sbírání dat jsem poznal, že tento doplněk by byl větší než spis Zíbrtův. Sebraný materiál též vzhledem k době probuzenské zaslouží zvláštního zpracování a bohdá, že k tomu dojde ve zvláštním díle, které by pokračovalo v díle Zíbrtově.

V Praze 14. října 1938.

A. Dolenský.

ředním nositelem kultury lidstva byl a jest knihtisk. Nejen typograf, knihtiskař a spisovatel, nejen nakladatel a vydavatel knih, dnes každý člověk, třeba nestál tak blízko Gutenbergova vynálezu, obeznámí se s dějinami knihtisku, přesvědčen jsa, že dlužno si vážit úspěchu požehnaného, který již přineslo umění knihtiskářské a přináší stále rozvoji lidské

vzdělanosti s ohromným, stále ještě nedoceneným významem v dějinách lidské vzdělanosti vůbec a evropské zvláště. Vtipná, ale nepravdivá jest rozprávka myslitele ruského Tolstého o zhozném účinu ďábla knihtlačitele, prohlašujícího: „Moje úloha spočívá v tom, abych co největšímu počtu lidí tiskem sdělil všechny nesmyslnosti, hnusoty a hlouposti, které se od nerozumu konaly, konají, stanou se i vymyslí ve světě širším!“ Nikdo nebude hájit i škodného vlivu tisku veřejného, ale s hlediska dějin pokroku v kulturní historii lidstva září dnes vynález umění tiskářského v XV. věku jako nejsvětější zjev v celém pásmu kulturního vývoje lidského vůbec.

Nepředstavujeme si vznik knihtiskařství jako objev náhlý, z čista jasna na zem snad spadlý, kterýž rázem z ničehož nic vymyslíla hlava vynálezce Gutenbergova a hned propůjčila k naprostému užívání všeobecnému. Snad se můžeme jen diviti, proč neprobleskla myšlenka, z písmenek oddělených, pohyblivých, na kůži, dřevo, pergamen, papír sestavovati slova, věty, dříve, když ve věku XIV. i děti učily se čísti a psát, hravě sestavující z písmenek osnovy slov a vět.

Tiskem přenášela se vyobrazení i celé věty a kusy světských i nábožných textů průvodních na látky, na hedvábí, na kůži u čalounů, pouzder s desek dřevěných i kovových již od věku XII. Tehdejší náboženské poměry, hlavně ve věku XIV. a XV., za účelem praktickým při rozkvětu kultu sva-

tých a poutních míst, využily laciného způsobu při rozmnožování, rychlém zobrazení Panny Marie, umučení Páně a pod. Také světský živel chápal se tohoto předchůdce umění tiskářského. Vedle církevních a vážných obrazů šířila se se zálibou vyobrazení nemravná, posměšná, pohoršlivá. Vedle biblické knihy králů neblaze záhy proslula kniha čtyř králů, řemeslně na listy otiskovaná, „čertovské“ podle mravokárců listy karetní. Podoby jednotlivých figur byly vyřezány v destičky kovové a pak barvami na papír přenášeny. Byly také obrysy do dřeva řezány, pak přetištěny na papír a výplň barvou opatřena.

Otiskem desek s vyobrazením a texty šířeny byly listy, jež tvořily celek, zárodky tištěných potom knih (deskotisky). Měly obsah mravokárný, výchovný (návod připravit si smrt šťastnou; bible chudých, určená pro porozumění a pamatování Starého i Nového zákona; Zjevení sv. Jana; Antikrist; návody ku pouštění krve, minucí a kalendáře, hlavně nástěnné; abecedáře a učebnice latinského jazyka Aelia Donata; zrcadlo lidského spasení).

Některé zachované jednolistové otisky dřevorezby českého původu jsou dokladem nového umění v Čechách. Běžný typ sv. Kryštofa byl i u nás napodoben asi v letech 1430 – 40. A na dřevorezbě Zvěstování Panny Marie nalézáme po způsobu deskotiskového vřezaný latinský text. (Pozn. 1.) Jak patrně z těchto dokladů opakuje se všechno to také u nás, ať již podle cizích vzorů bylo napodobeno toto umění, nebo vzniklo pro praktickou potřebu, rozřezáváním souvislých celků textových v písmenka a pak sestavováním písmen ve slova, věty, nebo otiskem desek s obrázky a vhodným textem. Nasvědčuje Pavel Židek, proslulý svou činností za Jiříka z Poděbrad, v rukopisné knize o Dvadcateru umění, nyní v Krakově v Jagellonské knihovně, že znal vylíčení rozmnožování před knihtiskem, když vysvětluje, jak se uměle vyřezává ze dřeva písmo a obrázky, jež se otiskují deskami vyřezanými nebo rytými. Ba mohl začít i knihtisk samotný, neboť podle novějších zkoumání Zedlerových a Moriho, mohlo se jednati o tisk 36řádkové bible, která byla r. 1459 dotiskována v Bamberce. Ovšem méně víry dnes máme ve zprávu Jana Štelcara Želetav-

II

Tuto skladatel Knih przed Kraleem sedicym

poKloniw se/podawa gemu Knih/a prosy/aBy wodiećnie priyal/omlunwage se/ze Mistr
nani/ale Layk: Třeb by byl Mistrzem wcanym/zeby rad chciel lépe/a ozdobićnegij slo-
žit/a wćniti:

Vyobrazení krále Jiřího z Poděbrad jakožto podporovatele literatury v díle Ctibora Tovačovského *Hádání Pravdy a Lži*, 1539. (Zmenšeno.)

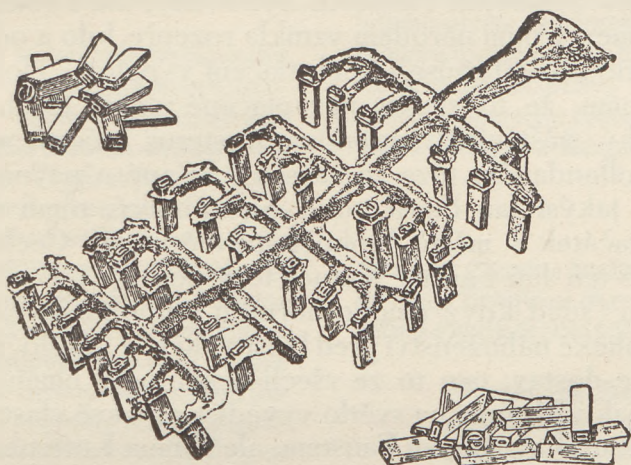
ského ze Želetavy, kněze a církevního spisovatele v XVI. věku, že by i některé kusy, polemiky, traktáty jim uváděné byly u nás tištěny deskotiskem. Neboť jeho tvrzení v „Knize nové o původu kněžství Krista Pána“ (vydané r. 1592), v němž píše: „Léta 1459. Vyšel traktát pod titulem M. Jana Husi z Konstanci: jest na archu, bez litery: že by M. Jan Hus léta 1415 z Konstanci knězi Havlíkovi, Jakoubkovi a Kobertovi hospodáři svému psáti měl, že se má večerí Páně posluhovati dítkám nerozumným.“ Zde mohlo se též jednati o tiskovou chybu a místo 1495 vytištěno 1459. Aspoň jiných bezpečných dokladů

pro deskotisk v Čechách nebylo posud nalezeno. Vždyť i na cizí deskotisky jsou naše knihovny chudé. Nejznámější jest deskotisk *Historia veteris et novi testamenti* v universitní knihovně v Brně, kamž se dostal ze zrušeného jihlavského jesuitského gymnasia a byl popsán Fr. Bergmanem. (Pozn. 2.)

V polovici věku XV. uzrával čas pro odhalení tak důležitého pro další kulturní vývoj lidstva. Nastal tu obrat v kultuře evropské vlivem humanismu a renaissance, obrozením věd a umění ze studia klasické kultury, sesvětštěním světového názoru středověkého. Středověké zřízení společenské, feudální a romantismus rytířský vybledly a hynuly. Měšťanský stav přihlašuje se a vystupuje jako nový mohutný činitel na kolbišti života veřejného. Boje rozjitřené za volnost světskou i náboženskou jakoby potřebovaly nezbytně zbraně ku bojům zahájeným. Roztržkou na středoevropské universitě v Praze vyrůstají nové školy vysoké ve Vídni, v Heidelberce, Kolíně, Erfurtě, ve Würzburgu a v Lipsku. Uzářila chvíle vhodná...

Nový svět duchový, nový svět pro rozmach a šíření kultury našel dříve svého Kolumba než nová pevnina za mořem. Jako Kolumbus těžil ze starších zkušeností a pokusů, jako se proslavil obrazným znázorněním domnělé snadnosti svého objevu při příslovečně známém „vejci Kolumbově“, tak i Jan Gutenberg, vynálezce netušeného objevu, ojedinělými typy sesazovali věty, kapitoly, knihy, těžil z vyličených zkušeností a pokusů, souvislými řezbami neb deskami šířiti slovem i obrazem texty náboženské i světské. Ať již vynález měl spolutvůrce Costera, jak dnešní badání typologické a archivní připouští, nás v dějinách českého knihtisku více zajímá osoba Gutenbergova, neboť rodák mohučský „Jan Gensfleisch zu Gutenberg“ podle dohadů již od XVI. věku (kronikář Martin Kuthen ze Šprinsberka, básník Tomáš Mitis, mistr Petr Codicill z Tulechova) pokládán byl za rodáka z Kutné Hory a že by tedy vynálezce knihtisku byl Čech. Vyrojily se fantasticky vyšňořené a slepě rozšiřované báje o „Kutnohořanu“ Gutenbergovi, hlavně v první polovici věku XIX. (A. Vrtátka ve Vlastimilu roku 1840, Vinařický ve Květech roku 1845, přeložil J. Carro francouzský, 1847 Vocel, Labyrint Slávy.) Základ pověsti tvořila báje o vystěhování Jana Šťastného (Guttenberga) z Hory

Kutné, stíhaného roku 1420 pro vraždu. Z krátké pověsti, zaznamenané od Jesuity Kořínka r. 1675 v Pamětech kutnohorských, vzrůstaly další dohady, až v jubilejním třistaletém roku vynalezení knihtiskařství, 1740, vydávali knihtiskaři v zemích českých latinské, německé a české důkazy, že se přihlašují ke Gutenbergovi, jakožto k svému krajanovi, Čechovi, rodáku z Kutné Hory. Vydán byl na př. r. 1740 spis v Praze: *Lingua trium saeculorum*, to jest Vejřečný trojího věku jazyk, nímžto netoliko obnoven jest okršlek světa, nýbrž i umění, jak

Rekonstrukce způsobu Gutenbergova lití písmen do pískových forem.
(Z díla G. Moriho.)

duchovní, tak světské, znamenitě osvětleno na nejvyšší grad, neb stupeň pozdviženo, kunst nad jiné kunsty, typographia, jinak knihtiskárna, při veřejné saeculární, třístoletý slavnosti, když totižto po šťastně proběhlých třích set let od vynalezení svobodného kunstu typografického, které se stalo Léta Páně 1440, snažností a schopností Jana Kutttembergia, rodiče a vlastence Kuttnohorského... slovní páni impressori slavných měst Pražských trisaeculum, trojvěk, pospolu nábožně slavili v chrámu Páně sv. Salvátora, v chvalořeči představený od P. Benedikta Jos. Pretlíka. Vymyká se z rámce této knížky, nemáme také za účel vylíčiti otázku Gutenbergovskou podle

nejnovějšího stanoviska vědeckého badání a osvětliti vyvrácené, mýlné a neudržitelné domněnky o původu vynálezce knihtiskařského umění z české Kutné Hory. Není pochyby, že zejména přispěl k rozšíření a zakotvení tohoto nedoloženého a nedokázaného dohadu uvedený Jesuita Kořínek roku 1675 úvodem svých Pamětí kutnohorských. Charakteristická jest snaha Kořínkova oslaviti Kutnou Horu jakožto rodistě Gutenbergovo. Píše v uvedeném spise: „Jako někdy mezi sedmi země řecké městy hádka bývala, z kterého by z nich onen znamenitý veršovník Homerus byl rodilý, tak i věku tohoto nemalá mezi trojím národem vznikla rozepře, kdo a odkud byl ten, jenžto l. 1440 způsob kněh tlačením vynalezl? Hollandové chtějí tomu, že to zlatem nezaplacené umění jejich krajan, harlemský měšťanin, Laurentius Kosterus řečený, vymyslel. Proti Hollandanům tuze se zasazují Ríšané a pevně na tom stojí, že jakýsi Jan Faust, rodič Straspurský, tomu drahému umění začátek v městě Mohuči šťastně učinil. Cechové pak praví, že ten Jan Faust z Kutné Hory posel, a jakouž takouž náhodou (snad když mnoho horníků kutnohorských l. 1421 pro katolické náboženství před Husity do říše odešlo) do Štraspurku se dostav, tam to ze všech nejplatnější umění smyslil; potom pak v Mohuči na světlo vyvedl, a aby své vlasti počestnost způsobil, ne Janem Faustem, ale Janem Kuttengerem, jako by se řeklo Kuttnohorským rodičem se psal a nazýval. Kdo by z těch třech národů nejpodobněji s pravdou se srovnával, nechci já nyní rozhodnouti; toliko pravím: pokudž tomu tak jest, jak čeští historici Petr Codicill z Tulechova, Tomáš Mitis a Jiří Crugerius, hlubocí vlastenských věcí zpytatelové, píši, jistě že již dávno Hora Kutná zasloužila, aby se aspoň jeden člověk vydařil, jenž by o jejím začátku, vzrůstu, svobodách, vážnosti, bohatství a jiných paměti hodných případech nějakou obzvláštní knihu sepsal a tu písmem od Jana Kuttengergera, Kutnohorského rodiče vynalezeným, jestli ne celému světu, aspoň českému národu k čtení podal. . .” Tot asi zdroj dohadů, bájek pozdějších! (Pozn. 3.)

Není pak divu, že knihtiskaři pražští na základě dohadu Maur. Vogta velebili domnělého krajana kutnohorského jako vynálezce čili „nálezníka” knihtiskařského umění nábožným

suow ctyr porząd Papezuow • To
gsu byli Bonifacius Onorius Se
werynus Iohannes Cyparyuow
Eralio • a synageho Constantyna
a gminy •

Miespege Czerwna dne Bedenmez
czytmecho w Rzymie swate Bra
redy dziewięc Dnieżto se takto pisse

Swata Braxedis dziewice by
ła gest sestra swate Poten
cyany • aty gsu Sestry by
ły swatko Nowata • a swatko Ty
mocha • Ti gsu od swatych Apo
stoliow krześci przylali • A kdyż za
gich casyow wielka pogroma na kře
stiany od pohanow byla spadła • Ti
to swietu krześcijańska ciela pochowa
wali • A naposledy wesłen swuoy
Starę chudym rozdałse • mnoho
dobrego czynięce bohu szajnie slu
żięce • swe żywoty w bohu skonal
a genu se dostali s nim krągigi na
wieky • Ti gsu byli w ten czas po bo

ziem Narodzeni po Sta po piet a se
desati letach •

Tekdaż o Wlasciech w mieście Ma
rilia kōd swatko Wictora muze
dlni • Senz gsa rytierzem • kdyż ne
chciel rytierzskych skutkow ciniti
ani modlam offierowati Nayprwe
gest w żalazy drżien • a tu od An
geliow nawstiewowan • Pak roz
licznymi mukami mučen gsa smczy
jernowu Pekarzowymi zroftotan
A tak omucenie dokonal • A omu
czeni gsu s nim trzy rytierzy Alle
xander Felician a Longin •

Miespege Czerwna dne Dwazat
ho drube kōd swate Marzie Mag
daleny Dnieżto se takto pisse •

Swata marzie Magdalena
od swego kradu • genużto
Magdalum rzykali Mag
dalena sula • wysoko rodu byla •

Stránka z Pasionalu, tištěného r. 1495. (Zmenšená.)

v duchu tehdejší doby rozjímáním: „Když se Bohu, který všechny věci řídí a spravuje, zalíbí ráčilo literální kunst všech jiných kunstů, jinak Typographiji, neb tlačené knihy skrze Jana Guttenbergia, to jest rodiče a vlastence Kutnohorského Leta Páně 1440 na světlo přivedsti a vyjeviti, tuť jest teprv čas dostal čerstvý a vejřecný jazyk. Neboť prostředkem téhož kunstu tištění písma, jedna ruka nyní více písma může za jeden den vytlačiti, nežli před tím tisíc hbitých písařů a scribentů za celý rok mohli sepsati... Pojďte i páni Pražané a impressorové, veselme se... Skrze Tebe a Tvoje, o Typografia, vynasnažení okršlek země jest obnovený, a jak církevní, tak politický stav novým obličejem, jednáním a způsobem obdařený! Tvou pomocí jak božské, tak světské mezi lidma umění na nejvyšší grad neb stupeň jest pozdviženo. Ty sice sama od sebe oustně mluviti nemůžeš, nicméně hlas tvůj až do končin světa se pronáší, kterým celé pokolení lidské vyučuješ. Skrze Tebe mrtví i živí jsou i s vámi jednají a lidé smrtní nesmrtedlnosti docházejí... Tobě pak, Jene vlastence náš, když jsou i Mohutší obyvatelé na proukázání své vděčnosti, že's toho kunstu authorem neb nálezníkem byl, k počestnosti sochu vyzdvihli, Tobě, pravím, kterému též když všichni zavázáni jsou, i my za tu snažnost děkujeme...” Po-

Zemský znak moravský v tisku K. Stahela Psalterium Olomucense z r. 1499.

Kopie zem. znaku moravského v Olomouckém tisku K. Baumgartnera.

dobných chvalozpěvů vydáno 1740 několik. (Pozn. 4.) V tom směru Čeští bratři byli lépe informováni exulantem a známým nakladatelem Václavem Kleychem. Bohužel jeho zpráva zůstala od všech moderních historiků o českém knihtisku bez povšimnutí až do r. 1932. (Pozn. 5.) Ba i autorství bylo mu upíráno. Kleych nedává se strhnouti citem vlasteneckým a neuzívá shody jména Gutenberg s městem Kutnou Horou. Zprávu o nálezu knihtisku otiskl Kleych v Peškově překladu Postily Kristiána Langhanse a datoval ji v Žitavě dnem 16. února 1734. Tištěna u Jana Kristiána Stremela v Žitavě. Pracoval podle předlohy Jos. Heinrich Gotfried Ernesti, Die wohl eingerichtete Buchdruckerey a Neu-verbessertes der löbl. Kunst Buchdruckerey Format-Buch (Nürnberg 1733), jak sám uvádí. Zajímavá tato zpráva zná i deskotisk, což uniká ostatním starším historikům. Kleych píše: „Jakž potom obzvláštním Božím řízením, tak aby lidu ve známost přišlo, léta 1440 umění impressorské, aneb tlačení knih vynaleznouti dal. O kteréžto vynalezení tohoto umění město Harlem v Holandu s městem Mohuči v Německé zemi dosavad u velké rozepři jsou a perem proti sobě boj vedou. Nebo město Harlem to sobě přivlastniti chce, že leta 1428 Laurentius Costerus (Pozn. 6), pulmistr v Harlemu, na procházku do lesa vyšel a tam, že se pod stromem posadil a pro ukrácení chvíle kusů s dřeva vzal a z ní některé litery vyřezal a je do kůže na ruce vtlačil. A když uzřel, že znamení po těchto literách na ruce v mase zůstalo i dostal chuť a libost k tomu, takže potom na tabuli celou abecedu vyřezal a místo kratochvíle inkoustem aneb černidlem subtiiným pomazoval a na papíru tlačil. A když se to jemu tak zdařilo, tehdy léta 1440 na celou knihu Donat na deskách formy vyřezal a jí vytlačil. Ale dále to umění nepřivedl, neb jak se za to má, že v krátkém čase z toho světa se odebral a toho jiným k vynalezení zanechal. Kdyby ještě nyní takovými formami knihy se tlačiti měly, tehdy než by impresor několik foliantu vytlačil, aby i prostranný dům měl, tehdy by pro ně nemohl v něm místa míti, ale pod širým nebem jako jiné dříví musel by je na hromady srovnávati a skládati. Němci, zvláště město Strassburg Jana Mentelina, původce toho umění býti praví, ale že pro nedostatek nákladu, kterýž k tomu ná-

super quarto distincte it die takto ze przyl
 gumanie poswatne gest korzen a przygima
 k duchowniemu. I Teb ktos przygima po
 swatnie hodnie ten przygima y duchow
 nie ze gest w milosci bozi A takowy prze
 bywa w krystowi a krystus w niem a tak
 ten ma zywot wierzny: Z tiechto rzezij bez
 pochybenie muoz wzato byti ze to pismo
 I Tebudeteli giesci a tak dale w prawem to
 zunu a w prawe prawdie w sobie zawiera
 y przgimanie duchownie y poswatne ho
 dne pod dwogim zpusobem takoz krystus
 ustanowil a ze poswatne hodne gest lidem
 na tomto swiecie putugirzym wzitezniaissy
 nez duchownie toliko I Teb ginak skutek o
 stanowienie krystowa bylby na darmo Gi
 nak take budet lidem zywot kracakoli gnost
 nie Ebyzby mohuc przystupati k te welebne
 swatosti y zanebali a gi opowrhli zla na
 diege o gich spaseu I Teb opuszcigice kry
 stowo ustanowienie w tomby potupowa
 li gcho samego A takowy yako sam pra
 wi zadny z tiech kterzyz gsu powolani neo
 liq

Stránka z Korandova Traktátu o velebné a
 Božské svátosti, 1493. (Pův. velikost.)

con nazvaný vytlačil. Z počátku jen knihy po jedné straně na pergamentu aneb tlustém papíru tlačené bývaly. Potom ze dřeva litery aneb celá slova vyřezával. Někteří tomu chtějí, že prve zlatnického umění byl. Pak z olova, z cínu, též z mosaze kolký lil a na nich teprv s nožem litery vyřezával aneb ryl, v kterýchžto literách dírky byly a z nich na drát řádky, tak jako korale na šňůru navlékali a pak celé kolumny stavěly; kteréžto litery až dosavad ještě se v Mohuči ukazují. Barvu aneb impresorskou fermez též byl vynalezl; ale ne tak dokonalé, jak ji nyní užívají. Tehdy Gutenberg přijal sobě ku pomoci Jana Fausta a pak oba Petra Opilio jinak Schafra z Gerns-

leží, k dokonání to přivésti nemohl. Může to být, že to též tak daleko jako Coster Harlemský přivedl. Ale úplně tomu umění v Mohuči u Gutenberga a Fausta teprv se byl vyučil. Město Mohuč původ toho umění Janovi Gutenbergovi připisuje, kterýž že byl osoba rodu zemanského a velikého jmění muž, a že se nejprve v Strasburgu zdržoval a potom do Mohuče odebral a u Jana Fausta (Pozn. 7), měštěnína hospoduměl a tam v tom pracovati začal. Což mnohými víry hodnými důvody pojišťují. Kterýž, že též nejprve jako Coster r. 1440 na deskách dřevěných formy vyřezal a vokabulář Catholi-

heimu (Pozn. 8). Jejich hlavní první práce byla Bibli latinská literami, kteráž stará Antiqua sluje, tlačena na pergameni. . . . Po rozejití se impresorův z Mohuče v málo létech to umění i do české země se dostalo, kdež mnohé učené knihy tlačené byly. . . . Z citátu tohoto patrno, že dnešnímu názoru byl počátkem r. 1734 Kleych nejbliže. Ovšem kniha jeho byla na Indexu a tak nedošla naležitěho rozšíření.

Budiž tu také znamenána zmínka o české pověsti ze sklonku věku osmnáctého, že prý známý čaroděj, Jan Faust, opředený spleť podivných zkazek a tajem znalosti sil kouzelných, vynalezl ku podivu poverčivých lidí prostých vznešené umění knihtlačitel-ské. Skrýval prý toto umění tajně, aby nezaplatil svůj vynález pro podezření ze spolku s čertem všeumělem smrtí na hranici v plamenech. Pověstička o Faustovi čaroději vznikla prý odtud, že pro tajnost a nepochopitelnost umění knihtiskařského byl od lidu očerňován z černokněžnictví a knihtiskařství bylo s přístrahem zváno „černé“ (dábelské, čertovské) umění. Bajka česká tvrdila, že Faust Kutnohořan měl své obydlí ve známém Faustovském domě (na Karlově náměstí) v Praze, čertu se zap-sal a tam svoje čáry mimo jiné i s tiskem knih prý tropil. To však jen mimochodem. Dnes dokazuje moderní výzkum

*Sepſami toto Ofſeſti bludich Miſte
Jan hus Položil wbetlenie naſtienie*

Titulní list Husova spisu O šesti bludích z roku 1510. Tištěno v Litomyšli. (Pův. velikost.)

archivní i typologický, že hlavní zásluha vynálezce Gutenberga, vyučeného zlatníka a zrcadelníka, tkví v dovednosti, že zdokonalil dřívější vynálezy, směřující k tisku, i mechanické hotovení (řezání, ražení a lití) písmenek a pak využil správně k otisku sesazených písmenek v řádky pravidelnosti lisového tlaku, nahrazuje tím posavadní primitivní „oklepy“ formy, natřené sazovou, olejovou černí, na papír pomocí tamponu, vycpaných srstí. Nejnovější badání připouští spoluúčast Costera i vzorů knihařských razítek písmen pro nápisy na vazby. (Pozn. 9.)

K rozšíření knihtiskařství přispěla pohroma, stihnuvší Mohuč, působiště Gutenbergovo, dne 28. října roku 1462. Adolf Nasavský rozřešil hádky s arcibiskupem mohučským Dětri-

Vyobrazení tiskařského lisu na spisech Oldřicha Velenského (1519).

Knieba lekárska ktera: slo:
 zve berbarzta neb zelinarz:
 zvelmi vziteczna: z mno:
 hych knieb latinſkych.
 y zskutecznych pra:
 czij zvybrana: po:
 czina se ſtia:
 ſtnie.

Jan Černý, Herbář z r. 1517. (Zmenšeno.)

chem náhlým vpádem nočním do města a požárem, jenž zničil i knihtiskárnu se zásobami a nástroji. Druhové Gutenbergovi zachránili se útekem a zrušili přísahu, že skryté posavade umění zachovají v posvátném tajemství, a roznesli znalost vynálezu Gutenbergova umění po Evropě. Vedle Bamberka, kde již na podzim r. 1459 dokončil se tisk bible, byla to Horní Itálie, Štrasburk, Subiaco u Říma (r. 1465), Kolín nad Rýnem (r. 1466), Augsburg (r. 1468), Basilej (r. 1468) atd. honosí se záhy uměním knihtiskařským a nestojí v poslední řadě měst, jež se seznámila s knihtiskem i česká místa.

Z těch, kdož asi nepřímou poznali u Gutenbergu v Mohuči umění tisknouti pohyblivými písmenkami, zajímá nás Čech, Pražan, Prokop Waldvogel v Avignoně. Abbé Requin nalezl v archivu tamější listiny o potomstvu nožírské rodiny v čísle 156, na Starém Městě Pražském, za husitských nepokojů vyštvané z domoviny. Výslovně v úředních záznamech avignonských nazývá se zlatník Waldvogel Pražanem, z města Prahy pochodícím. Vyučuje „umění uměle psáti“ zvláštními nástroji, vždy se závazkem o zamlčení tajnosti skrývaných při tomto umění. I když nevíme určitě z krytých zápisů, zda zlatník Pražan Waldvogel dospěl otiskováním 48 literek pohyblivých ke skutečnému tisku knih, souhlasíme s dohady (Teige, Truhlář, Driatzko, srv. Pozn. 9), že se Waldvogel seznámil s principem vynálezu umění knihtiskařského buď u společníka Gutenbergova Dritzehna, nebo u mistra Gutenbergu, který pobyl ve Strasburku roku 1434 – 1445, jak ukazuje známý soudní proces Gutenbergův. A tedy když neobstojí nikterak lichá sláva o Kutnohořanu Gutenbergovi, u kolébky vynálezu „tajného a černého“ umění knihtiskařského, třeba nikoli jako přímý účastník činný, stojí Pražan Prokop Waldvogel r. 1444 v Avignonu, vrstevník Gutenbergův.

Zároveň však Norimberk za čilých politických, obchodních a kulturních styků se západními Čechy, hlavně za přátelských styků s katolickou Plzní, stal se dodavatelem českých tisků, zejména nákladnějších a technicky obtížných, pro tehdejší Čechy. Plzeňští z vděčnosti za pomoc darovali Norimberčanům roku 1434 známého velblouda, tenkrát tak vzácného, ukořistěného při obléhání Plzně, jenž byl původně věnován

Zprawa a naučenie žienam tiehož
tnym: a Babam pupkorzeznym Ne-
toliko prospießna ale takepotrzebna

Mikuláš Klaudivian.

Nicolaus Claudjan.

Titul spisu Rösztlinova (Eucharía Rhodana). Zpráva a naučenie ženám těhotným
a babám pupkořezným. Ml. Boleslav 1519. (Znak Mikuláše Klaudiviana.)

od polského krále vojům husitským za přispění proti řádu křižovému a jehož památka podnes uchována ve znaku města Plzně. Norimberští měšťané rozuměli po česku. V Norimberce pořizují plzeňské měštanky Hládková a Šafránková r. 1487 testamentem českým o svém jmění a dva norimberští měšťané, Mendel a Koeppel, svědčí při tom: „Toho na svědomí list tento přivěšením pečeti města Nornberka zapečetěn jest“. Strnad (Listář města Plzně, Pozn. 10) sebral řadu dokladů, jak Plzeňští dopisují česky do Norimberka, dohadují se a radí se o politických a vojenských záležitostech, Norimberští posílají Plzeňským prach, vyprošují si z Plzně vozové hradby,

rozprádají a utužují vzájemné přátelské styky celní. Přátelské tyto styky Norimberka s Plzní trvají i po r. 1500, kdy Plzeňští usnesli se, že nesmí býti přijat do města a nesmí se uvázati v majetek Němec, který by neuměl česky.

První knihtiskaři čeští v Plzni, Mikuláš Bakalář, Jan Pekk Hazukův a jeho společník Jan Mantuan Fencel, vyučili se v Norimberce i udržovali pak při své činnosti knihtiskařské styky s norimberskými knihtiskaři, vypůjčovali si vzorů pro úpravu i přímo dřevořezeb pro české knihy. Ještě roku 1533 Tomáš Bakalář vydává v Plzni „Zahrádku duše“, maje při tom styky s Norimberkem. Hned ve století XV. a dále ve století XVI., kdy vznikají po zemích českých tiskárny, dodává Norimberk Čechům tisky české. Spina ve své studii (Pozn. 11) o knihtiskařství českém v Norimberce správně vykládá tuto odvislost českého knihtisku od Norimberka, že se tam tiskly práce proti primitivnosti tisku v Čechách nákladnější, s technikou vyspělejší. Tak až do roku 1525 norimberský měšťan a knihtiskař Hieronymus Höltzl tiskl pro potřebu českou. Roku 1518 vytiskl Höltzl Mikuláši Klaudianovi a jeho společníku Vaňkovi Kováři, konšelu v Ml. Boleslavi mapu země české, opatřenou mnohými dřevoryty. Bylť již dříve lékař Mikulášovi Klaudianovi, přívrženci Českých bratří, tiskl r. 1511 apologii česko-bratrskou, r. 1517 spis bratra Lukáše „Zprávu člověku věrnému pracujícímu k smrti, jedné paní poslanou“, r. 1517 v prosinci „Herbář neb zelinář“, sepsaný od bratra Jana Černého. Nedlouho však Čeští bratři mohli těžiti z výhod tisku v Norimberce, neboť r. 1517 a 1518 městská rada v Norimberce často se obírá záležitostmi, souvislými s tiskem Česko-bratrských knih českých a přes všecky osobní a přátelské styky s Plzní neváhá ostře dohlížeti na tisk český, aby neškodil kacírstvím, pikhartstvím víře katolické i zbystruje se dozor na Čechy v Norimberce vůbec. I česká mapa Klaudianova budí podezření a „kulhavý Pikhart, Mikulášek“, uvedený lékař Mikuláš Klaudian („Kulha“), stále jest v Norimberce úředně pozorován a střežen jako nebezpečný kacír. Nedůvěra městské rady k českým knihám, k českým biblím a náboženským polemikám vzrůstá, až se zapovídá každá kniha v české řeči, ba zostruje se dozor i na tisk knih v Norimberce vůbec. V měst-

ských knihách norimberských výslovně se jmenují tamější knihtiskaři jakožto žadatelé za povolení k tisku českých knih v roce 1517: Andreas Kaschauer, Hieronymus Hölzel a Fritz Peypus (Beipus). Ještě r. 1534 tiskne Peypus v Norimberce Nový Zákon v malé úpravě sličné „nákladem Hektora Šaflera, měštěnína Norimberského“. Přísnou pozdější censuru českých knih v Norimberce vhodně vysvětluje Spina

Dřevoryt ze Sylviovy České kroniky,
která vyšla r. 1510 v překladě Mikuláše Konáče z Hodítkova.

z tehdejších poměrů časových a ze zvláštního, sociálně-politického charakteru přísně konservativního, plutokratického Norimberka, jenž se obával nejen náказы od „kacířského“ učení českého, nýbrž i v nedůvěře strachoval se nového, cizího vlivu „husitského jedu“, jenž by ohrožoval posavadní klidnou, neotřesenou, výlučně patricijskou nadvládu norimberských držitelů moci. Působil tu u českých knih v Norimberce též strach, který dlouho se tamtéž obdobně vzpíral humanismu, úzkostlivě a ze sebeochrany. Mezi prostředky, jimiž se mohli páni v Norimberce bránit proti novotám dom-

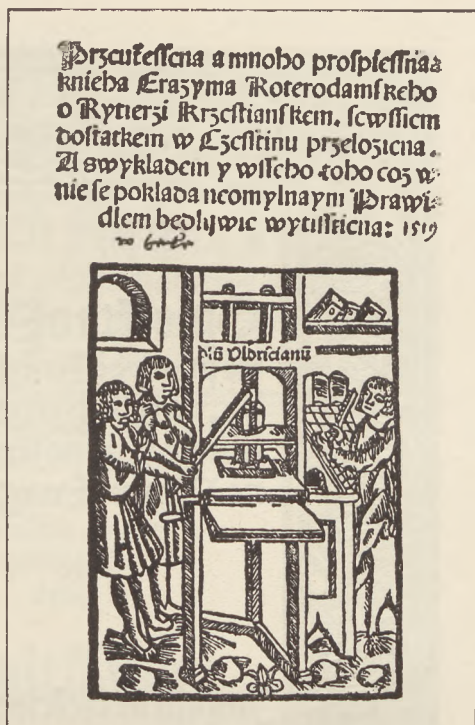
Druhá Strana:

dosť marna gest: aby zavrzini byli na obecneſm dobre
 ſpokoji teleſneſm: doſť geſt Boſan ō takowa ſprawa
 geſto na dege nemagi w Boſu ani wierze zaſonu be
 ſiemu: aby geſt mieli ſpoſtreby drſeti. Ale křeſtianom ta
 ſprawa nemoſ mluwena byti, než toliſo křicich oklama
 nie: Ale ya koſ naty přileſij: geſto podle tela ſlogij: mie
 ſſky oſtřieſagice obecneſo dobreſo, ti ſu na tiech zaſo
 njech tak zavřini, ſe ničeſoſ zwierę neptřigauu: mimo ra
 du baſyleſſku: Aby toliſo pod zaſony Ryſtatſkymi ři
 dili mnoſtwie mieſtce w obecneſm dobreſm: poſogiece
 mnoſtwij: aby ſe nezpuſkali od zaſona boſiſo ya koſ laſ
 wice ſtare od wina ſylneſo / Protoſ wiera wniech ſlogi
 ya koſ koſnice s mrtwymy koſmi: geſto nahe peče nea
 magij: widuce ſe ſe nahe w odenij neptřipwie wnoy: a
 protoſ tak vniech ſmiſſenie gde wiera: pod gmenem zaſo
 nuow Paſeſowych: aby gim křtenie a Epifſtolę zpij
 wany byly: aby po nich neplaſkali: ani křterych neſnaſij
 mieli: A řijm aby ſgewno býlo, ſe křtenie v pieſmich po
 ſogne s nimi ſloge: neruſſie gim přikopuw / zdi: s wice
 mi / a puſſkami neſyba k ſſturmu: zwoniſi nezaſowida
 Tucnych ſoluo neptěwraſie: a ginych trawenin gedě
 neohlaſſuge: ya kym iſſoli notami w koſtele zpijwano by
 wa: Neſopuſie křnewom muſuow Baſhuznijch: Pro
 toſ wiera křtenie Křyſtowa: geſt mrtwa vniech a neſite
 dlna: giſ ſe ani leka gřani radugi: aniſ gi poſnaſi moſ
 řu ti muſie brziſatij geſto piwem ſmrdie: Poňewadſ
 ěmi biehy miteſnymy / a ſmiſſenymy w nich ſe obracieſ
 to piſnjech a ſnamienech řiwych, a mrtwych: a wſnaſ

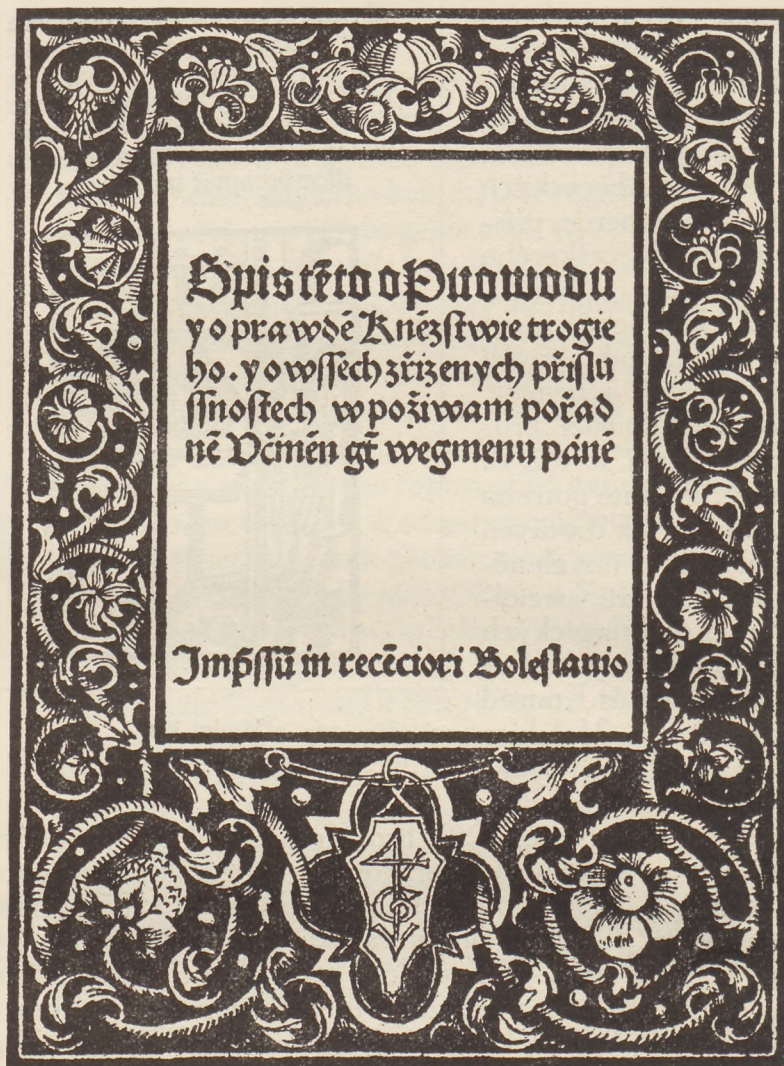

něle hroživým, proti obávanému vlivu českému po stránce náboženské, pikhartské a sociální, byla právě napřed ostrá censura a pak zakončení slibného období českých knih v Norimberce, přísná záповěd veškerého tisku českého vůbec.

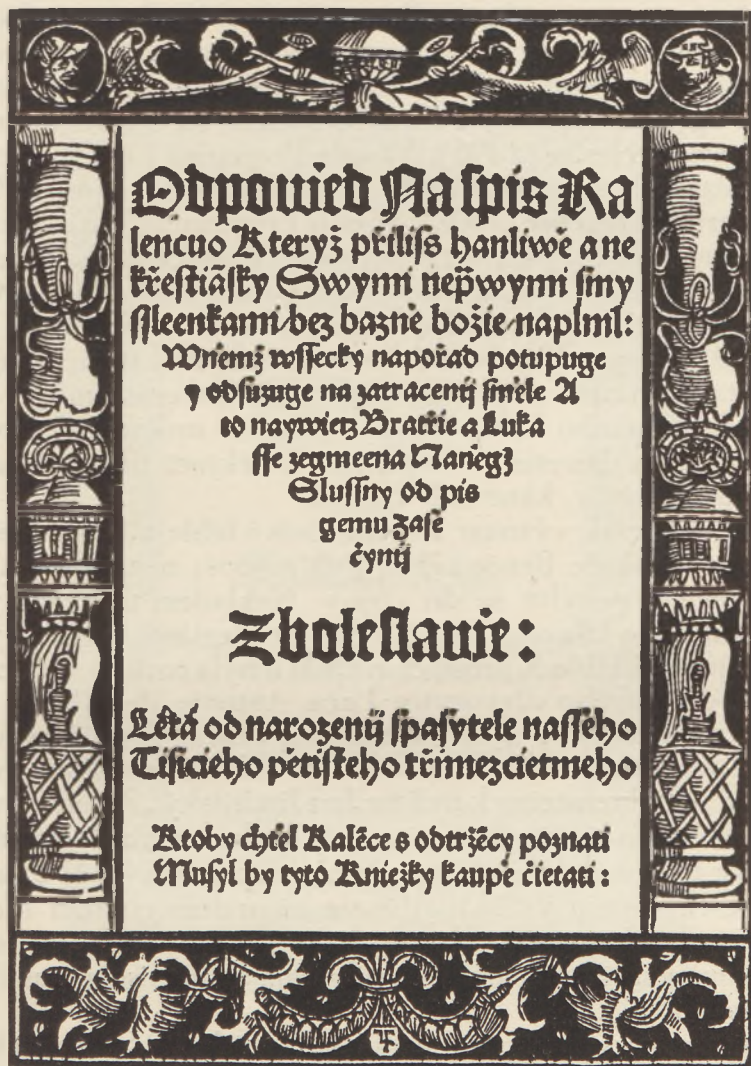
Také katolická církev potřebovala nákladných knih mešních a nemajíc s dostatek domácí produkce, obrací se též za hranice, aby tuto potřebu uhradila. A tak dostávají se k nám díla i jiných německých tiskařů, speciálně pro tisk liturgických knih již zařízených. Tak v Lipsku tiskaři Konrád Kachelofen a Melchior Lotter vydali trojí vydání: *Missale ecclesiae Prae-*gensis (r. 1497, 1498, 1522). Pro Moravu byl bližší vídeňský tiskař Johannes Winterburger, který pravděpodobně na popud a náklad biskupství olomouckého vytiskl roku 1505 „*Missale Olomucense*“. Nejenom pro moravské objednavatele, ale i pro Petra z Rožmberka na Krumlově vytiskl „*Pergkwerch Ordnung*“ roku 1515. Kromě toho z téže dílny máme pro českou potřebu leták Václava Hoydera, budějovického doktora: „*Epistola de miraculis Budwicij actis jubilei domini 1500 Bohemis concessi*“ a traktát z roku 1508 „*Computus novus et ecclesiasticus totius fere astronomiae fundamentum pulcherrimum continens*“. Nejvíce církevních knih do Čech tiskl Georg Stüchs ze Sulzbachu, knihtiskař Norimberský. Dodával pro diecesi Pražskou i Olomouckou. Jsou to většinou obřadní knihy:

Titulní list
tisku Oldřicha Velenského z r. 1519.

Titulní list
tisku J. Štyrsky z r. 1522.

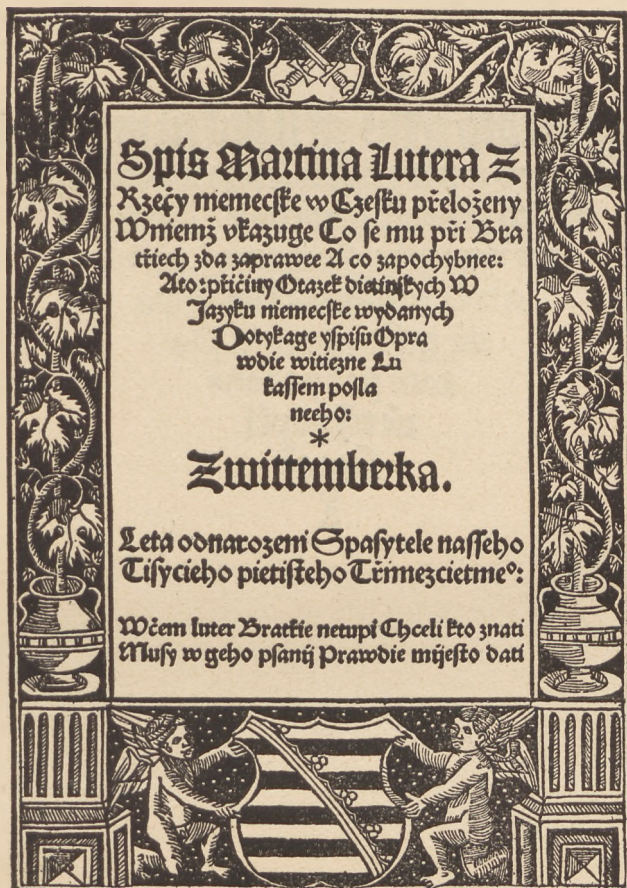

Titulní list
tisku Pavla Olivetského z r. 1523.

Breviarius horarum canonicarum secundum veram rubricam archiepiscopatus ecclesiae Pragensis (1492), Diurnale horarum canonicarum secundum veram rubricam archiepiscopatus ecclesiae Pragensis (1493), Obsequiale sive Benedictionale quod agendam appellant secundum ritum et consuetudinem Pragensis ecclesiae (1496), Missale Pragense (1498), Agenda ecclesiae Olomucensis (1498), Missale Olomucense (1499), Breviarium Pragense (1502), Missale Pragense (1503), Missale Pragense (1508), Breviarius horarum canonicarum secundum veram rubricam archiepiscopatus ecclesiae Pragensis (1509). Též známý tiskař ve Strasburku Johanes Grüninger sloužil katolické propagandě jednak tiskem spisu Hilaria Litoměřického: Traktatus contra perfidiam aliquorum Bohemorum (1435), jednak obřadního listu: Breviarium iuxta ordinem ecclesiae Olomucensis diocesis (1499), jehož korekturu obstaral Pavel Reyhel z Ivančic, kanovník v Brně.

Největší však význam měl tisk české bible u Petra Lichtensteina, tiskáře Benátského. Byli to opět nekatolíci, kteří byli nuceni uchýliti se do ciziny. Nákladem tří Pražských měšťanů Jana Hlavsy, Václava Sovy a Buriana Lazara vyšla tato úpravná bible 5. prosince r. 1506 a byla ozdobena dřevoryty od italského dřevorytce Luca Antonio de Giunta. Po stránce pravopisné byla korigována Janem Jindřišským ze Zatce a Tomášem Molkem z Králové Hradce. Téhož roku naložil u Lichtensteina korektor Jan Jindřišský „Zrcadlo s přídavkem traktátu sv. Bernárta o boji duchovním“, kterážto knížka byla ozdobena dřevorytem protipapežským. Pro katolíky Lichtenstein vytiskl „Missale secundum chorum archiepiscopatus Pragensis ecclesiae“ (1507) a „Breviarium horarum canonicarum secundum veram rubricam archiepiscopatus Pragensis“ (1517).

Kdy byla vydána první česká kniha tiskem? Srovnávejme, že první kniha, tisk 36řádkové bible byl dokončován v Bamberce r. 1459, první kniha hornoitalská asi r. 1462, Johann Mentelin tiskl r. 1461 ve Štrasburce, Ulrich Zell r. 1466 tiskl v Kolíně n. R. Roku 1468 tiskl v Basileji Berthold Ruppel a v Augsburku Günther Zainer. Jest to též zajímavý a pro dějiny českého knihtisku významný letopočet: Kroniku Trojanskou,

Titulní list
 tisku Pavla Olivetského
 z r. 1523.

**Epistento genš gest počtu wydani
Naypraw omocy swęta. opnowodu yopři
čmách zřizenie gegieho y o pŕwde ges
gie wonowém swēdectwí. počud
a wčē zamezena kupožiwa
nŕj gest neb nenie. Po
tom pať podob
ně též yopři
saze. zč
§**

Titulní list tisku J. Štyrsy z r. 1522.

**Odpis pti odtrženčů genš se malau strā
ku nazývagi na Spis wydany pod gme
ně kalencowý pti spisu omocy z
řízene světa wydane
mu od Bra
třů**

Titulní list tisku J. Štyrsky z roku 1524.

Dřevoryt Jana Sebalda Behama:
Deset figur svatých patriarchův. Vydal Michael Peterle 1580.
(Zmenšeno.)

první tisk český, vydal tiskař dnes neznámý roku 1468. Tak soudíme z explicit této knihy: „A že již od narození syna božieho počítáme M^oCCCC^oLXVIII^o. A protož sečtúce ta leta v hromadu tehdy od dobytí Troje až do té doby minulo jest dva tisíce let a LXXXX a pět let“. Není pochyby, i když jsme si vědomi vlivu knihtiskařství německého, že sazba a korektura vyžadovaly znalosti jazyka českého a tedy že vyučenec Gutenbergova vynálezu přímo nebo nepřímo tu působil na vydání knihy od Čecha a pro Čechy. Zbytečné jsou spory o tom a námitky proti tomu, založené často více na důvodech národnostních, nežli věcných a historickou pravdou odůvodněných. „Kronika Trojanská“ poučuje svou úpravou, rozdělením textu, začátky, mezerami pro začáteční písmena pak domalovaná, napodobením a slučováním typů podle předloh rukopisného písma souvěkého i rozměrů řádkových a stránkových v rukopise, určeném k sazbě, jak postupoval přechod od rozmnožování skladeb světských i duchovních rukou písařskou ku pohodlnému, vydatnějšímu a rychlejšímu rozmnožo-

Dřevoryt Jana Sebalda Behama:
Deset figur svatých patriarchův. Vydal Michael Peterle 1580.
(Zmenšeno.)

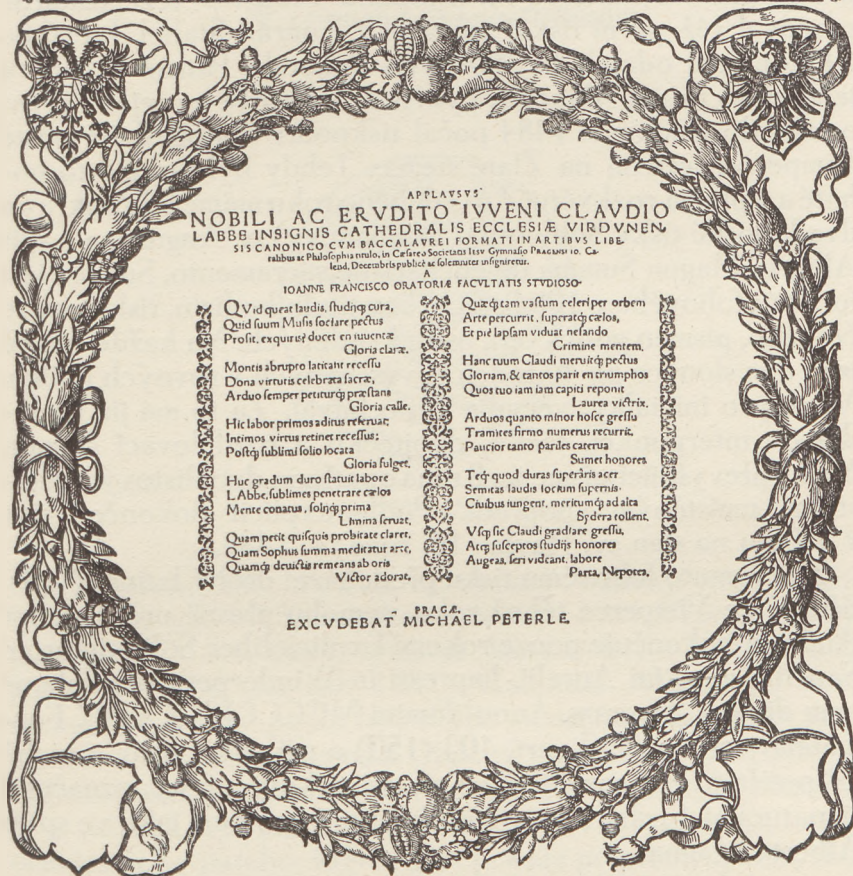
vání knih tiskem. Neznámý tiskář Kroniky Trojanské užil písma gotického dvojího řezu, neboť od str. 162 užívá písma silnějšího. Poznal totiž, že jemné písmo, patrně řezané a lité podle nějaké rukopisné předlohy, příliš trpí v tiskářském lisu, zvláště trpěla diakritická znaménka. Celkem má 99 malých a 32 velkých písmen o kuželce dnešní tercie. Užívá již písmen š a ž, z interpunkce tečky, dvojtečky a rozdělovacích znamének a hojně má též ligatur. Pro iniciálky vynechával prázdné místo bez označení representantem. Pouze na str. 58 má dřevorytem provedené P. Řádky v první polovici knihy jsou nestejně délky a tím trpí souměrnost sloupce. Místem k dokončení řádek vypomáhá si ozdůbkou.

Dřívější určení, že Kronika Trojanská určité byla tištěna v Plzni, neobstojí při novém badání v dějinách knihtisku. Dříve uváděná souvislost s tisky plzeňskými: Statuta z roku 1476 a Missale ecclesiae Pragensis z roku 1479 neobstojí přesným zkoumáním rozdílů tvarů písma i ozdůbek. Pro ozdůbky v Kronice máme vzory i v tehdejších rukopisech. I poměrně dlouhý

interval mezi tiskem Kroniky a druhých latinských listů mluví proti stejnému tiskaři a tudíž i proti stejnému místu. Dnes dochované tisky nedávají nám dostatečného vysvětlení, zda to byla Plzeň, či některé jiné město české, kde Kronika byla tištěna.

Rady si nevíme s tiskařem Nového zákona z roku 1475 a s tiskařem Passionalu, před r. 1487. Není při nich udáno ani místo ani tiskař. Oba tisky neshodují se s typy ostatních prvo-tisků. Důležitá jest značka tiskaře Nového Zákona, jenž užívá za označení svého díla zvláštního znaku, dvou štítků, zavěšených na větvičce, v nichž ukryt jest letopočet. Připomíná znak ten podobný znak mohučských druhů Gutenbergových Jana Fusta a Petra Schöffera. Úprava Passionalu jest pokročilejší nežli tisk Kroniky, ale ještě se nevyrovná úpravě pozdějších tisků pražských nebo kutnohorského. Dlužno tedy předpokládati pro tyto tisky činnost dvou tiskáren, dvou tiskařů, jejichž působiště i životopis jsou dnes naprosto zahaleny rouškou dosud neproniknutelnou. Před rokem 1487 vydává v Plzni rovněž neznámý tiskař Nový Zákon, známý pode jménem svého nálezce knihovníka strahovského kláštera v Praze Bohumíra Jana Dabače. Tento Nový Zákon, t. zv. Dlabáčův, zachoval se pouze ve zlomku a jeho tisk do Plzně se klade podle předmluvy Štyrsova mladoboleslavského Nového Zákona z r. 1525, kdež tištěno: „takže již nebrzo exempláře českého bez nedostatku náramného najíti by se mohlo, ani kterého by se s latinskými sjednával a to stalo až do Imprimování plzenského a jiných, kdež jakž tak z těch prvních exemplárův dělali bez škodných nedostatku o věře. Než když Imprimování začala v Praze, u Hory, v Benátkách z exempláře učiněného nepodle výkladu prostého slov latinských tak jakžby v sobě v liteře zněla . . .” Tiskař Dlabáčova Nového Zákona po prvé užívá signatur, representantů. Neúplnost jediného známého výtisku opět nám zahaluje správný a celý historický názor.

Vedle tisků českých vydávány i tisky latinské jako již zmíněné tisky Plzeňské Statuta provincialia (1476) a Missale (1479). Byli to snad potulní tiskaři, kteří z blízkého Německa k nám přicházeli, aby vyhověli potřebě doby i poža-

APPLAUSVS
NOBILI AC ERVDITO IUVENI CLAVDIO
LABBE INSIGNIS CATHEDRALIS ECCLESIE VIRDVNEN
SIS CANONICO CVM BACCALAVREI FORMATIONIS ARTIBVS LIBE
ralibus et Philosophia mdo. in Celsiore Societate Inter Gymnasio Paucosioris Co
legii Decretis publicis se solemnitatis insigniretur.

A
IOANNE FRANCISCO ORATORIE FACVLTATIS STVDIOSO

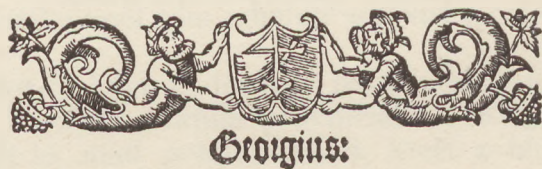
QVid queat laudis studijq; cura, Quid suum Musis loquere pectus Prosit, exquire docet enuicentia Gloria clare.	Quicquam vastum celeriper orbem Arte percurrit, superatq; caelos, Et pie lapsum viduas nelando Crimine mentem.
Montis abrupto laticant recessu Dona virtutis celebrata sacrae, Arduo semper petuntq; praestans Gloria calce.	Hanc tuum Claudii meruitq; pectus Gloriam, & tantos parit in triumphos Quos tuo iam iam capiti reponit Laurea victrix.
Hic labor primos aditus referuat; Incipos virtus retinet recessus; Postq; sublimi folio locata Gloria fulget.	Arduos quanto minor hocce gressu Tramites firmo numerus recurrit, Paucior tanto parles ceteris Sumer honores.
Huc gradum duro statuit labore L. Abbe, sublimis penetrare caelos Mente coactus, folijsq; prima Lamina seruat.	Tetq; quod duras superaria acer Semitas laudis locum supernis; Causibus iungent, meritumq; ad alta Sydera tollent.
Quam petit quisquis probitate claret, Quam Sophus summa medietate arte, Quamq; deuotus remeans ab oris Victor adorat.	Vixit sic Claudii gradire gressu, Aug. fulceprios studijs honores Augraa, seruiuant labore Parsa, Nepotes.

PRAGA
EXCVDEBAT MICHAEL PETERLE.

Jednolist z tiskárny Michaela Peterle.

davkům církevních hodnostářů. Takový typ potulného tiskaře jest Johann Alakraw, který působil v šumavském Vimperce a vedle latinských spisů též vydal spis český. Původně tiskl v Pasově společně s Benediktem Mayerem r. 1482 Tractatus pro infirmis visitandis (14. listopadu 1482). V téže tiskárně pracoval též první tiskař moravský Konrád Stahel, který na zdokonalení odešel do vlašských Benátek. Patrně u Mayra jeho místo zaujal Alakraw. Vyučiv se v Pasově a přejav i typy, odešel do Čech a r. 1484 počal tisknouti v jihočeském městě Vimperce, ležícím na Zlaté stezce. Tehdy bylo to město bohaté a v plném rozkvětu. Z uvedeného roku máme od Alakrawa dva latinské tisky Soliloquia (Samomluvy) sv. Augustina a spis Alberta Magna Summa de eucharistie sacramento. Summa jest formátu foliového o 108 listech, bez titulního listu, tisku pouze černého, písmen gotických, ostře kreslených. Na každé straně jsou dva sloupce po 46 řádcích, vysázených v rovných liniích. Místo pro iniciálky, versalie vynechával. Za to má již pravidelnou interpunkci, tečku, dvojtečku a rozdělovací šikmou čárku, převyšující písmena. Kniha opatřena dvoulistovým registrem, umístěným vpopředí. Podle explicit dokončen tisk v sobotu na den sv. Havla (16. října) r. 1484.

Zda tomuto foliovému tisku předcházel druhý latinský spis, tištěný ve Vimperce téhož roku, nemohu přesně určit, neboť Alakraw zakončuje pouze rokem (Explicit liber. Soliloquiorum Sancti Augustini Aurelij. Impressi in Winderperg per Johannem dictum Alacraw. Anno domini MCCCCLXXXIV). Formátem jest menší (kvart, 103×150) a má třicet listů, z nichž 29 potištěných, rozdělených na tři tiskové archy, označené signaturami. Stránka má 32 řádky, úpravy stejné jako ve spise Alberta Magna.

Tiskařský znak Jiřího Štyrsy v Ml. Boleslavi.

Od Narosenij Pana Spasitele Gři

Se Krysta Tisicého Pietistého Tridcátého Dvateho:
 W Slavném Miestie Pražském. Wytištěna gest tato
 Znáha / Krze mne Seweryna Mladšsého Miestianina/
 Téhož Slavného Miestie Pražského Starého:
 Ten Ctvrtet po Swatém Mikulassý:

1 5 3 9

Explicit v tisku Ctibora Tovačovského Hadání Pravdy a Lži.
 Praha 1539. (Zmenšeno.)

Než odešel zpět do Pasova, vytiskl Alakraw ještě českou Minucí na rok 1485, tedy koncem roku 1484. Vzorem mu byl jeho učitel Mayr, který vydával Almanachy, z nichž se nám jeden zachoval (na rok 1481). Kalendář Alakrawův aneb minucí, nazývaný podle latinského minutio sanguinis (= pouštění krve), zachoval se nám vlepený v latinském spise Lyrově, bohužel však jen horní polovice. Na začátku chybí iniciálka L a začátek byl tento: „Etha bozieho Tisiczieho cztirsteho osmdesateho pateho, kterež gest prwnie po przestupnem, zlati poczet iiij. Cztena (= písmena) nedielnie B.“ Pokračuje pak v datech jednotlivých svátků a probírá jednotlivé měsíce s výpočtem dní, kdy možno pouštět krev. Rozdělení kalendářů bylo odvislo od astronomických výpočtů a proto nemáme se diviti, že kalendáře brzo opanovala pověra a víra v planety a v jejich vliv na život lidský. Jsou vydávány jako vysvětlení nebeských znamení a přirozenosti jejich od starých hvězdářů vyzkoumané. Vliv planet měl též veliký význam

v lékařství. Proto ve všech tehdejších kalendářích setkáváme se s návody lékařskými. Hlavně věřilo se v pouštění krve a to bývalo spojováno s různými skupinami hvězd v zodiaku. V tom směru i Alakraw vyhovuje.

Přes to, že druhá polovice se nám nezachovala, plným právem můžeme podle stejných písmen i shodného filigranu (vodní značky) tento kalendář přisouditi tiskárně Vimperské a tak první přesně datovaná tiskárna v Čechách byla v šumavském Vimperce. Souditi podle starších názorů, že by Alakraw tiskl též Dlabáčův Nový Zákon jest typologicky vyloučeno. (Pozn. 12).

okud se týče Prahy, v dějinách knihtisku bývají v Praze jmenováni tři tiskaři: Jan čili Jonata z Vysokého Mýta, Jan Kamp a Beneda. Ačkoliv o těchto tiskářích máme archivní zprávy, přece nelze bezpečně jim přidělití určité tisky, neboť posud listy jim připisované nenesou nikde jejich jména co tiskaře. Ba o Janu Kampovi jen víme, že mu bylo listem krále Vladislava II. z 25.

března 1499 dáno svolení k opětnému dolování v Krkonoších, jako tovaryši Severina Kramáře. Zda tento Johannes Kamp, impressor, jak v tomto listě jest nazýván, působil v Praze, nelze též doložit. (Pozn. 13.)

Druhý tiskař Jan čili Jonata z Vysokého Mýta byl literát, který byl majitelem nárožního domku na Příkopě, vedle uličky Charvátovy (číslo 40). Třetí jmenovaný tiskař Beneda podle záznamu v archivu města Prahy žil v Praze r. 1491.

Nejlépe jest dělití zachované a tiskařem nepodepsané české prvotisky na tři skupiny podle typů a každou skupinu pojmenovati podle nejvýznačnějšího tisku. Snad teprve náhodný nález posud neznámého prvotisku s firmou tiskaře pomůže nám přesně určití jméno tiskaře.

Iniciálka P z tisku J. Štyrsky: Spis o spravedlivosti, 1524.

Kronyka Gzelká

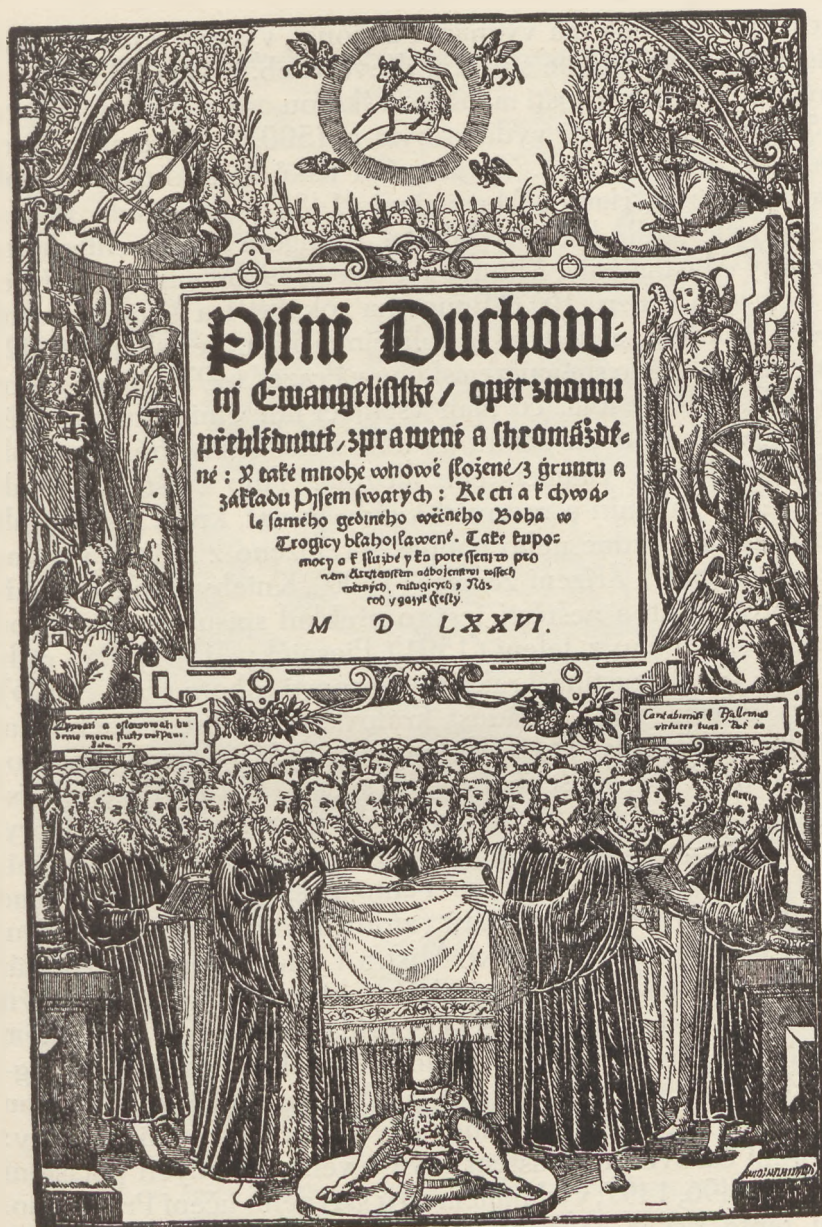
Cum gratia et Privilegio Regie Maiestatis.

Titulní list Hájkovy Kroniky. Tisk z r. 1541.

Nejstarší skupina jest omezena na dva tisky, z nichž Žaltář Davida proroka byl tištěn r. 1487. Tento tiskář Žaltáře na konci honosí se znalostí umění tiskařského: „Jsú pak kniehy tyto ne pérem psány ani obyčejem obecníem skrze piesaře zpuosobený, ale rytými na tvrdém kovu literami velmi vtipným během učiněny a vytiskány ke cti napřed a k chvále Božie a ku poctivosti jazyku českého, ku počestnosti také slavného Města Pražského, v němžto zpuosob tento žaltáře tohoto jest s prací a s velikým nákladem učiněn“. Týž tiskář Žaltáře, často nazývaný Jonatou z Vysokého Mýta (a výše zmíněným) vydal 24. prosince 1487. Kroniku Trojanskou, oblíbenou četbu tehdejší, přetisk vydání z r. 1468. V tomto spise užívá tisku dvojí barvou.

Další skupina, již možno seskupiti k Bibli pražské z r. 1488, obsahuje nejnákladnější tisky pražské. Tiskář bible (od dřívějších historiků nazývaný Kámp) vynikal značnou umělostí tiskařskou, úpravou vkusnou na dobu tehdejší, tiskl černě i dvojbarevně. Pro iniciálky na prázdné prostore vtiskoval malé příslušné písmeno (zvané representant). Rozuměl působivosti vyobrazení a proto vyhledával styky s Norimberkem, s tamějšími nakladateli, tiskaři a malíři i dřevorytci. Jednak si vypůjčoval vzory, jednak norimberská vyobrazení napodobil.

Podle Sorgova vydání Steinhöwlova Ezopa staral se o obrázky do českého vydání Ezopových fabulí roku 1488. (Pozn. 14.) Podle rázovitých dřevorezeb Michaela Wolgemuta a jeho pastorka Viléma Pleydenwurffa (Schatzbehalter, Norimberk roku 1491, Schedel, Weltchronik, Norimberk roku 1493), pořídil hrubé rysy a těžkopádné provedení rukou ještě nezkušenou a nevycvičenou do Passionalu a do Nového Zákona. (Pozn. 14a.) Proslulou bibli pražskou r. 1488 tiskl nákladem konšelů Jana Pytlíka, majitele domu u volka na Ovocném trhu Staroměstském č. 142, a Severina Kramáře, majitele domu č. 930 na rynku, proti Staroměstské radnici, Jana od čapů neboli Čapka, pojmenovaného podle domu č. 482 též na rynku, a Matěje od bílého lva, kupce na Ovocném trhu č. 143. Vydávají tuto bibli „prohlédající napřed ke cti a k chvále Božie a k dobrému a počestnému koruny slavné země české a ku prospěchu věrných Čechův i Moravanův“. Pro dějiny tisku

Českokobratrský kancionál, vydání Kralické z r. 1576.

českého zejména má význam *Passional*, vydaný roku 1495 od tiskaře pražské bible s řadou dřevořezb, již charakterisovaných svou příbuzností malířskou školou norimberskou. (Pozn. 15.) Zřízení zemská vydána byla r. 1500, „aby je mohl mieti bohatý nebo chudý“. Z ostatních tisků tohoto tiskaře bible jsou: *Kronika římská Martimiani* (1488) v překladu Beneše z Hořovic podle kroniky Jakuba Twingera von Koenigshofen (zvaný *Martimiani*), *Minuce na rok 1489*, od mistra Vavřince z Rokycan (Pozn. 16), *Minuce na rok 1491* a *Minuce na rok 1492*, *Snešení sněmovní o policejním řádu zemském* (1492), *Snešení velikého sněmu zemského v Praze* (1497), *Nový zákon* (1497), spis *O tom, co mají všelijací lidé činiti, kteříž chtějí své povinnosti dosti učiniti a řádně a slušně živi býti*, *Epištola Marsilia Ficina*, znamenitého filozofa. Túto epištolu *Pravda* učí, jak se má míti a radovati každý prelát, kníže a kdožkoli, ježto jinými vládne nebo panuje. Přeloženo z latiny (vydáno asi po r. 1500), *Zřízení zemské* (1500), *Knihy dvoje o lékařství proti štěstí a neštěstí*, jest to překlad spisu Petrarkova od Řehoře Hrubého z Jelení (1501), *Piesničky* (1501), *Pán rady* (1505), *Sv. Augustina Traktát o marnosti tohoto světa* (1506), *Nový zákon* (1513), *Žádost královských měst o zachování jejich starých práv* (1513), *Kompaktáta* (1513), *Zrcadlo marnotratných* (1515), *Snešení obecního sněmu* (1515). Material písmový a celý závod přešel na Pavla Severýna z Kapí Hory.

Poslední skupina jest reprezentována tisky kalendářů, minucí a spisem náboženským. Tento tiskař, kterého nazveme tiskařem *Korandova traktátu* (ztotožňován dříve s Benedou, dříve vzpomenutým) vytiskl: *Mistra Václava Korandy Traktát o velebné a božské svátosti oltářní, kterak má přijímána býti od věrných křesťanuov* (1493) s přídavkem o zpívání českém a o lichvě, český překlad Kolínské praktiky hvězdáře Sig-munda z Brunstattu na r. 1493, *M. Matěje z Vilémova Českou minucí na rok 1493*, nástěnné tisky s astrologickými obrázky: *Vybrání časové ku pouštění krve a velikosti jiných počištění pro rok 1496, 1497*, vydáním mistrů slavného učení Pražského. Ani tento tiskař neuvedl své jméno ani místo vydání. Rez písmen ukazuje na předlohy norimberské a pouze sázený titul přináší novinku do českého knihtisku. Tiskař *Korandy* užívá

Titulní dřevoryt
ze spisu Vavřince Leandra Rvačovského, Masopust,
vytisknutého Jiřím Melantrichem z Aventina
r. 1580.

v kalendářích dřevorytových iniciálek a v Praktice vyobrazení Jupitera.

Za to se postaral o zvěčnění svého jména a tiskárny na konci knih vydávaných knihtiskař plzeňský, Mikuláš Bakalář (Pozn. 17), činný v letech 1488 – 1513. Hlavní zásluha jeho spočívá v tom, že upustil od posavadních traktátů ryze náboženských a knih obřadných, i snažil se vyhověti vkusu a zvědavosti čtoucích světskými knížkami úhlednými malého formátu (10×14,5 cm), jednoduše vypravenými, dřevořezbami ozdobenými, pro četbu lidovou. Vydal „v Novém Plzni“ Kalendář na rok 1489 (Pozn. 18) rozmarnou satyrickou skladbu o životě dvořanském a studentském, Podkoní a žák (1498); souhrn vědomostí středověkých o Bohu, světu a člověku: Lucidář (1498); Mikuláše, kanovníka Řezenského a Jana, měšťenína Norimberského: Traktát o zemi svaté (1498, jsou to překlady z Bernharda z Breidenbachu: *Opusculum sanctorum peregrinationum ad sepulchrum Christi*); Tomáše Kempenského *O následování Krista Pána* (1498); Traktatik o divích a nesnadnostech při velebné svátosti (1498); Kniha chval božských (Žaltář) 1499. Bibliotekáři strahovskému Cyr. Strakovi podařilo se v „černé komoře“ knihovny strahovské vysvoboditi z nepaměti svazek tisků Bakalářových, posavad nezvěstných a pokládaných za ztracené: *Spis o nových zemích a novém světě* (Pozn. 19), o němžto jsme prve žádné známosti neměli ani kdy co slýchali (překlad z Alberica Vespucciho), s vyobrazením plavců na lodi plachetní (1504); Knížky o řádném mluvení mistra Albertana (1502); *Život Mohamedův a jeho učení, začátek* (bez listu titulního): „Za Bonifacia papeže čtvrtého narodil se ten falešný prorok, syn satanášuov, Machomet“ (1498), s obrázkem Mohameda, vyučujícího žáky; *Našeho otce Adama i tudiež Evy matky naše život* (1502). Z dalších tisků Bakalářových v Plzni; *Reč o jednom kralovici jménem Jozafat (Barlaam)* 1504; *O čtyřech stěžejných ctnostech* (1505). *Kniehy žalmové* (1508). Vydal po r. 1506 ještě čtyři minuce: *Minucí Konráda z Norimberka na rok 1507* (1506), *Minucí Sebalda Pussa na rok 1508* (1507), *Minucí Konráda z Norimberka na rok 1510* (1509), *Minucí Jiříka Tanštetera Kolimicia na rok 1511* (1510). Tyto minuce

Soběhrd, první syn Masopustův.
Dřevoryt z knihy L. Rvačovského, Masopust, tisk Jiřího Melantricha
r. 1580.

vydával asi společně J. Höltzlem, tiskařem Norimberským. Roku 1511 vydal Bakalář první slovník latinsko-český pod názvem: Tento vokabulář Lactifer daním Božím vyšel jest mezi lidi od toho znamenitého otce bratra Jana Bosáka z Vodňan, aby Čechové i tudíž Slováci latinské učitele k vzdělání a ku upevnění viery čísti mohli, čtúc rozuměli, rozumějc potom na učení chodili, až by i nesmrtnosti, kteráž jest viery odplata, došli. R. 1513 vydal Kroniku o narození velikého Alexandra Macedonského i tudíž o všech skutcích jeho. Jméno Bakalářovo známe z jeho tisku Bosákova traktátu: Proti bludným a potupeným artikulům pikhartským (1510), kde se nazývá Mikuláš Štětina, bakalář slavného učení Krakovského. Podle archivních zpráv víme, že byl usedlým měšťanem v Plzni a

Nádherný, třetí syn Masopustův.
Dřevoryt z knihy L. Rvačovského, Masopust, tisk Jiřího Melantricha
r. 1580.

zemřel někdy před rokem 1520. Původem byl asi Slovák, jak soudíme z jeho tiskařského znaku (tři pahorků) a z jeho úcty k Panně Marii, patronce země uherské.

Nutno mezi tisky české zabráti i tisky latinské a německé v Čechách a zvláště na Moravě tištěné, třeba to byly podniky tiskařů německých. Knihy však vznikly na půdě české a pro potřebu českých humanistů. Poslednější rozšíření programu možno odůvodniti dohadem, že na tisku cizojazyčných knih spolupracovali dělníci domácí, kteří později přímo působili na tisk výhradně český. Též cizojazyčné knihy doma vydané a více rozšířené než zahraniční edice, měly větší vliv na úpravu tisku českého. Jest to Morava, která brzo staví se po bok kulturnímu pokroku českému a kde již roku 1486 v Brně máme tiskárnu. Důvodem ku zavedení tisku na Moravě nebyly po-

Darmotlach, jedenáctý syn Masopustův.
Dřevoryt z knihy L. Rvačovského, Masopust, tisk Jiřího Melantricha
r. 1580.

pudy vzniklé humanismem, nýbrž potřeba církevních spisů, která nutí biskupy povolávat schopné knihtiskaře ze zemí německých. Na Moravě není též českého prvotisku.

Bohatý biskupský administrátor Jan Filipec pro potřebu své diecese objednává tisk breviáře (*Breviarium Olomucense*) roku 1482 u Ondřeje Corva a jeho společníků v Benátkách. Potřeba knih byla však větší a proto jeden ze společníků Corvových Konrád Stahel usídlil se v Brně. Stahela známe již z tiskárny Benedikta Mayra v Pasově a snad byl rodákem z Blaubeuren, města würtensberského. Společně s Matoušem Preinleinem z Ulmu v Brně kol r. 1486 založili tiskárnu. Že oba pracovali v Benátkách, chlubně se zovou „*Impressores Veneti*.” Kdy počali společně tisknouti, nemáme dokladů, avšak řez písma jest stejný od roku uvedeného. První tisk,

vyšlý z tiskárny v Brně, jest kvartový svazek: „Agenda secundum chorum Olomucensem” (7. října 1486). Kniha tato byla určena výhradně pro potřebu duchovenstva. Další tisky jsou Jana Thurócze *Chronica Hungariae* (1488), *Canis Joh. Jac., De modo in jure studendi libellus* (1488), *Donatus minor* (1491), *Missale Strigoniense* (1491), *Clement von Gracz: Von allen paden dye von natur hayss sint* (1495) (Pozn. 20), *Statuta synodalia ecclesiae Olomucensis* (1498), *Psalterium secundum ritum ac consuetudinem chori ecclesiae Olomucensis* (1499).

Dřevoryt z bible, tištěné v Benátkách roku 1506.

Z těchto uvedených tisků nejnákladnější jest vydání kroniky uherské Thuroczovy. Kronika tato jest po stránce textové zpracováním rukopisu, nyní uloženém ve dvorní knihovně ve Vídni: *Chronicon pictum Vindobonense: De gestis Hungarorum ab origine ad 1330*. Tištěna však byla asi podle opisu dnes ztraceného, který byl též předlohou dřevorytci, zdobícímu vydání Brněnské. Ilustrace v Brněnském vydání zcela se liší od vydání v Augšpurce tištěného roku 1488. Nemá titulu, ale počátku knihy předchází celostranná dřevorytina, představující bitvu. V textu pak dalším jsou jednotlivé portréty panovníků a vynikajících osobností uherských. Kdežto pro vydání Augšpurské byly nalezeny vzory v tehdejších mědirytech mistra F. V. B. a mistra knihy domácí (Meister des Hausbuches). Úprava knih tiskárny Brněnské jest bohatá a pečlivá, stránky,

O Vmučení a nevinné
Smrti v upliti předrahe Krve Pá-
na Gejšle Krysta pro hří-
chy náše y wšeho swěta.

Art diwnau Boha
 Dá bel ra niw ná.
 w té le přislého wšli cni
 sse při rose nj w smrt pře
 wér nj zvěstá me wo nj
 hroz nau nás v wede Kry

na le ze ni by ti zá deyme : nebe gest ná sse spa se nj /
 stus seblíw gi smrt hříchu přivede gežby wo nás hřích szirala /

smr ti, dá bla zpro sse nj
 žiwot Bo žj plo di la.

O muž gest od Bo ha
 * By wať w duchu snjm hříj

da rem dá na / či nje ho Kry sta Pá na v ča sına,
 chu v mrt wen : a geg w té le kři zu ge ka ždy den :
 III.

Kancional Českobratrský. Tisk Kralický z r. 1576.

Znak Rodovského z Hustiřan
v díle Kniha kuchmisterská, tisk J. Nigrina v Praze
1591.

Podobizna Rodovského z Hustiřan
v díle Kniha kuchmisterská, tisk J. Nigrina v Praze
1591.

ačkoliv jsou sázeny z písma dvojí velikosti, přece jsou jednotny a rovných řádků. Jednotlivé mezery mezi vydáváním knih dají tušiti, že tiskaři nebyli usedlí, nýbrž že do Brna pouze na popud církevních úřadů byli voláváni. Tomu by nasvědčovala i chudost archivních zpráv, neboť každý delší pobyt by měl stopu v městských zápisech.

Po roce 1499 společník Stahelův Matyáš Preinlein samostatně tiskl v Olomouci a vydal tam dva spisy: 1) *Planctus ruinae ecclesiae latino simul et vulgari* (= německy) *ydeomate rythmico seu versifico modo compositus* a 2) *Questio fabulosa recitata per magistrum Johannem Schram ex Dachaw Inclito in gymnasio Erfordtensi sub disputatione quot libetari Presidente pro tunc concertationi quot libetice venerabili magistro Johanne Gansz ex Herbsteyn theologie baccalario ...* Ačkoliv Preinlein získal ještě nový druh písma, přece soudíme, že jeho dřívější společník Stahel byl asi hlavním činitelem při úpravě tisků, neboť tisky v Olomouci již nemají té dřívější úpravy.

Mnohem důležitější jest činnost Konráda Baumgartena v Olomouci, který tam působil na přelomu století 15. a 16. Jest to pravý typ potulného tiskaře a máme o jeho cestách poměrně nejvíce zpráv. Konrád Baumgarten (též Bomgathen, Pomerarius) rodem pocházel ze říšského města Rotenburku nad říčkou Tauber na hranicích bavorských a württemberských. Po prvé – pokud víme – tiskl v Gdansku r. 1499 jediný spis: *Agenda sine exequiale divinorum sacramentorum*. (Pozn. 21). Již tímto prvním tiskem projevil dobrou zručnost typografickou. Užíval ostře řezaných gotických typů. Dle tvarové podobnosti s typy užitými v tisku *Missale Magdeburgense* (vyšlo r. 1480 v tiskárně Lukáše Brandise a Bartoloměje Gothana v Lübecku) soudí Schwenke, že Baumgarten asi do Gdanska přišel z Lübecku. Roku 1501 tiskl již v Olomouci, kdež působil až do roku 1502, neboť roku 1503 byl přijat za měšťana ve Vratislavi (Pozn. 22). Než ani ve Vratislavi nezůstal dlouho. Roku 1506 přesídlil Baumgarten opět; tentokráte do Frankfurtu nad Odrou, kdež téhož roku založena universita. Tiskl tam knihy universitních profesorů a sám byl na universitě zapsán v počet žáků – příslušníků národa francouzského. (Pozn. 23.)

Kdy počal Baumgarten tisknouti na Moravě, bezpečně určití nemůžeme. První spis jim signovaný jest Augustinus De Olomuncz (= Augustinus Moravus Käsenbrod, probošt olomoucký) Arcium et Decretorum doctor Ad eruditum virum Magistrum Johannem Nigrum (= Jan Černý) phisicum Tractatus des secta waldensium. Spis tento vyšel 29. října 1500. Jest to nevelký traktátec, který byl namířen proti sektě Waldenských. Spis na titulním listě jest ozdoben vyobrazením sv. Václava, signovaným monogramem H. A. F. Vzadu jest traktát ozdoben celostránkovým dřevorytem, rozděleným na dvě pole, z nichž levé, znak papežský a pravé olomouckého biskupství zaujímá. V pravém dolejší rohu je letopočet 1500. Písmo jest drobné, gotické, forem oválnějších v přirovnání s typy, užitými v Agendě. Nelze přesně zjistiti, byl-li to první tisk Baumgartenův na Moravě. Rytinka se sv. Václavem připomíná dřevoryt, užitý v tisku „Psalterium secundum Ritum ac consuetudinem chori ecclesiae Olomucensi“, Brno 1499. Souvislost Baumgartenových tisků s tímto brněnským tiskem jest patrnější z pozdějších spisů Jindřicha Institoris, tištěného u Baumgartena. Jest to spis „Sancte Romanae ecclesiae fidei defensionis clippeum adversus waldensium“ 1501. Typologickým srovnáním bezpečně poznáváme, že Baumgarten má nejen stejné písmeny, ale i dřevorezby. Vyobrazení sv. Václava se znaky u nohou jest zcela stejné; pouze výplně znaků jsou změněny, ale takovým způsobem, že snadno poznáme ryteckou korekturu. Původní heraldické výplně byly vyříznuty a v dřevoryt byly vloženy nové výplně, zmenšené o nový rámeček. Při tom upravovatel vyškrábal i původní monogram rytcův. Podobně i v zakončení spisu Augustinova proti waldenským jest tištěno se štočku Žaltáře. Pouze byly odstraněny z data poslední tři číslice a znak starého Brna, neboť spis Augustinův byl tištěn v Olomouci.

Celkem Baumgarten na Moravě vydal vedle spisů Augustinova a Institorova ještě odpustkový list Petra Isvaliesia (1501) (Pozn. 24), Ant. Mancinelliho: Gramatices, seu libellus, qui Spica intitatur (1501), Latinum ydeoma magistri Pauli Nivis pro parvulis editum (1501), Stigmifere virginis Lucie de Narnia aliarumque spiritualium personarum feminei sexus facta

admiratione digna (1501) a druhé vydání spisu *Institorioia Sanctae Romanae ecclesiae fidei defensionis clippeus* (1502).

Úprava tisků Baumgartenových jest sličná a na svou dobu vyspělá. Tiskne též dvoubarevně a užívá hojně drobných iniciálek a dřevorytů, má hojnou zásobu různých typů a velikostí. V tisku Jindřicha Institoris má již svůj tiskařský znak, kterého s obměnou užívá v pozdějších tiscích, pokud si nevytvořil znaku nového: monogramu na černé půdě.

Po Praze Kutná Hora hlásí se o místo se svou tiskárnou. Martin z Tišnova vyučil se knihtiskařství v Norimberce u proslulého Ant. Kobergra, jehož vzoru se přidržel při výzdobě bible hojnými dřevorezbami, jež znázorňují osoby a výjevy biblické věrně podle souvěkých poměrů (stavby, kroje, nářadí, zbraně atd.). Dřevorezby tyto jsou jen hrubými kopiemi vyobrazení z bible Kobergrovy z roku 1483, vydané v Norimberce, a ty jsou zase kopiemi dřevorezeb Quentelovy bible, vydané v Kolíně roku 1480 (Pozn. 25). Vydal Martin z Tišnova černě a červeně, roku 1489 v sličné úpravě bibli „literami vytištěnými“, na konci se svým tiskařským znakem (dva havíři v kuklách drží znak kutnohorský s korunovanou začáteční písmenou krále Vladislava).

V počátcích knihtisku jest česká kniha odkázána na své vzory ze zemí sousedních. Byli to hlavně potulní knihtiskaři Alacraw, Stahel, Preinlein, Baumgarten a snad i jiní jménem dnes neznámých, kteří si přinesli typy, matrice na odlévání písmen, štočky ze svých dřívějších zahraničních působišť. Tím charakter českých prvotisků (tisků to vydaných do konce roku 1500) nevyniká z rámce a úpravy, platné pro tisky v jiných zemích. Ovšem jazykové požadavky potřebují písma s akcenty anebo aspoň úpravy ligatur (slitků) pro národní řeč. Tak vzniká písmo odlišné gotického, které badatelé snaží se třídit ve skupiny. Nejnovější pokus je dělit na českou bastardu, což jest gotická kursiva více však zaoblenu, na českou texturu, gotické to písmo, dvojmo zlomené, a na bastardu ovlivněnou rotundou. Přirozeně i znalost rotundy byla k nám přinesena. (Pozn. 29.)

Důležitá byla též výzdoba knižní. Jest třeba osvětliti účel dřevorytin v prvotiscích. Dřevoryty, které měly s počátku

Dwiecech.

dowano bylo. Protož welmi rychle/a teyně synuom Acomathowym wystrahu dal/že prwee než lid gizdny Cysar ský přispel/pryc na hory vtekli.

Smrt Mustaffy Bassa.

Selimus pak sa člověk chytrý/pogedni to skau mal/že gsau ti mládency skrz wystrahu Mustaffowu vssli: kdež ztako weeho dommiemij teebož Mustafu Bassi/w Bur sij městě oběsyti/a tielo geho psun nasylincy wywrcy rozkázal. Takowu zagistě gest Mustaffa za své skutky/a zaslauzenj mzdou wzal.

Neb v zleho pána malické někdy prowinění/wňe wáženo býwa/ Nežli mnohých a wěrných služeb předessle učiněných/y vřázaných zásluha.

Corcutes

A Po smrti Mustaphowě Selimus Corchuta také zabiti vminił: Ač od potogneho/a na vmění mudrské oddaneho/nemel gest se čeho obawati. A Protož dwa hauffowé lidu gizdneho/kdež Corchu-

Kronika turecká. Tisk Pavla Severina 1540.

nahrazovati bohatost iniciálek a drolierů, byly prováděny jen v hrubých obrysech, by illuminátor měl dosti místa pro kolorit. Jest také většina knih s počátku knihtisku omalována. Kniha, když vyšla z dílny impressorovy, nebyla ještě hotova.

Tureckých.
Solimanus Druhý/a Cysarž
Turecký Čtvrtý.
 (S.)

Solimanus gedinky Syn Se-
 limuow na stolicv otce swého wstoupil/ toho roku
 řdvž twá Cysaršská welebnost w Čáchach na Cý-
 sarštwij byla korunowána. Kdež Křestianská knj
 žata gisťe ne malé z smrti Selima tať zmuzileho/a

To bylo Zeta
 Paní. 1519.
 20

Kronika turecká. Tisk Pavla Severina 1540.

Illuminátor, rubricator (často též duchovní, neboť kláštery kupovaly nehotové levnější archy z tiskáren) vmaloval iniciálky na vynechaná místa, okoloroval dřevoryty a často též versálky přetáhnul červenou čárkou, očísloval listy (stránko-

vání zavedeno později). Pak teprve dostal knihu knihvazač, který pevnou vazbou knihu učinil kupujícímu obecenstvu přístupnou. Tímto postupem pochopíme zápisy kšaftovní pozdějších knihtiskařů, kde zaznamenány na př. vedle tisků vázaných i jednotlivé archy jsoucí na skladě.

Značně by se rozměr naší knihy rozšířil, kdyby byly probírány dějiny tisků nečeských u nás, hlavně latinských a německých, jakož i tisky knih pro Čechy latinských a českých v cizině, v Norimberce, Benátkách, jak bylo uvedeno, v Bamberce, Lipsku, ve Vídni, Wittenberce. Počet latinských knih (mezi nimi nejstarší jsou obřadné knihy církevní, rituály, missály, agendy, obsequionale, benedictionale, breviáře, statuta provinciální, passionály, bible, žaltáře, zpěvníky, spisy polemické, agitační) vyrovnává se skoro počtu knih českých v době nejstarší. Snaha po výčtu plném zavedla by nás z určitého rámce této publikace. Výjimku činí tu jenom polozapomenutý tisk slovanský v Praze od r. 1517 do r. 1519. Míním tu tisky slovanské, vydané od Františka Skoriny. Nákladem vileňského rady Bohdana Oňkova přeložil doktor František Skorina z Polocka z vulgaty 22 knih Starého Zákona na jazyk litevskoruský. Bible tato běloruská vytištěna v Praze v sedmi dílech pod názvem: Biblia Ruska, vyložena doktorom Franciskom Skorinoju, iz slavnago grada Polocka, Bogu ke cti i ljudem pospolitym k dobromu naučeniu. Na konci každé knihy bývá závěr: „Dokonany sut knigy ... Božicju pomoščiju, povelieniem i pilnostiju, vykladom učenago muža, v lekarskich naukách doktora, Franciska Skoriny, s Polocka, u velikom (slavnom, starom) městě Prazskom etc.” Knihovna Nár. Musea v Praze má jeden díl (Jesus Sirach) vzácného tohoto tisku staropražského. (Pozn. 26.) Všimneme si krátce činnosti Skoriny v Praze. Byl rodem z Polocka; v Krakově byl povýšen na doktora lékařství. Pobyl nějakou dobu na universitách německých. Správná-li jest domněnka Kopitarova, meškal také ve Wittenberce u Luthera, jenž prý se ho obával a ze strachu, aby ho neuhranul a jemu neučaroval (jak Luther věřil) účinem ďáblovým, pronásledoval Františka Polona (Skorinu), pohnal ho před soud a i vyštval jej z Wittenberka. V roce 1517 až 1518, jak uvedeno, vydává běloruskou bibli

v Praze. Proč? Dobrovský soudí, že byl ku vydání povzbuzen od krále Zikmunda I., poručníka Ludvíka, mladistvého krále českého. Tiskárna slovanských knih obřadných v Krakově, majetek Svatopluka Fiola, zanikla a nebylo po zemích slovanských nikde jinde tiskárny. (Pozn. 27.) Jen v Benátkách byly tištěny knihy slovanské. V Krakově tedy nemohl tisknouti překlad běloruský. Při tom jest na pováženou, že Krakov byl tenkrát městem ryze katolickým, oddaným církvi římské, západní, kdežto pak v Praze již vanul vlivem tradic husitských a vlivem stoupenců Lutherových vzduch volnější pro vydání ruského překladu Skorinova. Také u svých krajanů, kněží ruských, nebyl by našel Skorina nadšení pro běloruský překlad bible jakožto překlad, pořízený od laika, a nebyl by vzbudil nadšení pro snahu podle vzoru protestantského šířiti mezi lidem prostým řeči srozumitelnou četbu bible v jazyku domácím. Proto nejspíše zvolil si Skorina Prahu za své působišť, kde si zařídil tiskárnu slovanskou. Odchází z Prahy roku 1519 a zároveň umlkají veškeré zprávy o tisku knih slovanských v Praze, kdež potom není ani potuchy o tisku knih slovanských. V tisku svého překladu pokračoval Skorina ve Vilně roku 1525 a 1551. Za svého pobytu v Praze neodolal Skorina vlivu české řeči, jenž se jeví v překladu Skorinově hojnými bohemismy. Odborníkům kyne vděčný úkol studovati typy Skorinovy.

Novým světlem, rozníceným z hojných zdrojů archivního studia, ozářil dějiny českého knihtisku mistr dr. Zikmund Winter, hlavně ve své znamenité studii o řemeslnictvu a živnostech XVI. věku. Podařilo se mu takorůzka s jistotou moderní statistiky zjistiti zprávy o životě a činnosti mnohých knihtiskářů, posavad neznámých. (Pozn. 28.) Tu se rozhlížíme v dalším po dějinách českého knihtisku v XVI. století, stojíce na výšině, kde nám průvodcem a vykladatelem mistr Winter, jehož se v této době šmahem přidržujeme.

Impressorství, knihtiskařství, pokládá se od začátku u nás za umění, a to za umění svobodné, t. j. bylo impresorství živností, která nebyla vázána cechovními pravidly. Dohled městského úřadu byl tuhý a v Praze úsilil ještě od r. 1524 dohled kněžské konsistoře svou censurou proti „traktátům bludným“.

R. 1537 král Ferdinand, aby překazil protestantstvo, mandátem poručil, aby se tisklo jen v Praze a pod censurou obou konsistoří. Asi od r. 1520 nejen u nás, ale i všude jinde (mimo Francii) jeví se po všech stránkách umění knihtiskařského

Počínase trařtat o zemi Swate A
nayprwe powiem Kdýž putniřzy
chtięz se plawiti do te zemie swate-
wsednuřz v Benateř na morze do
řterych řragin c nakiere ostrowy y
tudięz do řterych mieřř připlawie se
prwe než dogedu do te zemie swate

Titulní list Traktátu o zemi svaté (tisk Bakalářův 1498).

patrná ochablost proti době předchozí, která vydala prvotisky; tím spíše u nás, kde byly tiskárny skrovnícké, maličké. Tím také vyložíme, že ještě v té době tisk nákladné obrázkové české biblí objednáán byl v Norimberce r. 1540. Dějiny knihtiskařství u nás splývají tu těsně s dějinami dřevorytin a výzdoby knihové, při čemž dlužno dělití po obojí stránce

původní české práce a otisky cizích štočků, cizích vzorů. Pavel Severýn z Kapí Hory zdědil oblibu knihtisku po otci, spolunakladateli české biblí, roku 1488. Když v Praze po náboženských nepokojích a za nové vlády habsburské

Ziber

Anno nec studio laudis (quā e p
pectare ex re tam parua / et pene
nullā nec pquā mediocre) potero .
s; solo fraterne caritatis intuitu .
ut sic (vras ad effectū pducens pe
tiones) aliquibus acioris ingenij
sim stimulus / solerebris sollicitudi
nis, et acule? studiose occasionis.
q̄tenus hys incitati/enucleaci? ali
quid edāe, ac p̄mulis (lac mater
ne lingue exyberibus latinis e
mulgantes) prebeant Et min? sus
ficiēter eposita corrigant Ut il
lud qđ p me pauperclm / rudem
et simplicem inchoatū fuit, pdu
catur eorū solercia ad perfectū Ad
ipsi? honorem et glām, qui ē pñ
cipiū et finis oīm bonorū, qui est
de? sublimis et glōsus vivens et re
gnans, infelā seculorū Amen Do
minica i cōductu pascē Anno, D
m. cccc. viij. Taminatū est hoc
opus
Juxta Horazbioniz degit Jan?
qui istā dedit
Genuit aqueffis ciuis hūc bās ar
tibus diuis

duodecimus

styroge slowutne) plni : Strze
Tikulasse Bakalarze A to letba
Od porodu panenského Tysce
ho, pjetistého, Gedenagého Tu
strzedu przed swatym Marzyn
zem Dokonano

Qui virtutes vocabulorum sunt
ignari . de facili paralogizantur .
Inquit noster Aristoteles in Et
lencis Noster dico in presenti In
futuro piscatores nostri

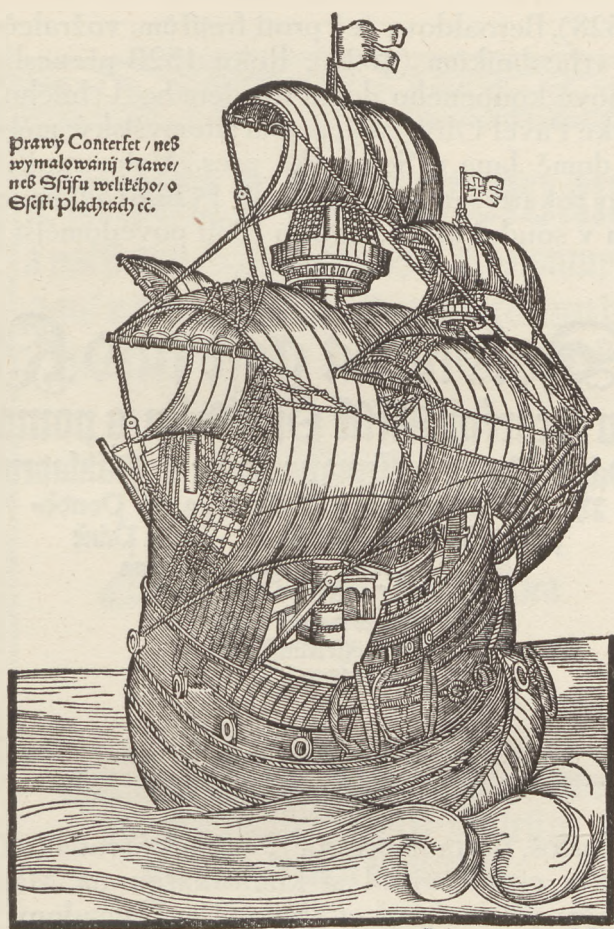
Tissieno W Nowem (Gen) gest
miesto / take y w dalekych zmichy

Konečná stránka ze slovníku Lactifer. (Tisk Bakaláře, 1520.)

poutichlo, tisky Severýnovy vycházely v pestrém střídání. Z jeho tiskárny (na jejím místě jest dnes roh Staroměstské radnice) vyšly r. 1529 a 1537 bible s mnohými dřevořezbami, r. 1530 Zřízení zemské, Písň (1531), r. 1531 Výklady na evangelia (Korvinovy), r. 1532 druhé vydání Postilly Chelčického, kuchařství, pranostyka o kometě a spisy na rozšíření

zánovního luterství, r. 1541 Bratrský kancionál. O Českou kroniku Martina Kuthena (r. 1539) vznikl mezi tiskařem a auktořem zlý spor. Tiskař nechtěl vydati auktořovi polovici exemplářů žádaných a po prudkých hádkách Kuthen vešel do tiskárny a sebral špalíčky (dřevořezby, obrázky), které svým nákladem byl pořídil. Knihtiskař Pavel Severýn býval purkmistrem (1534 – 37). K statku po otci r. 1535 přikoupil dům a zahradu na Karlově a r. 1546 uvázal se právně v dům po nebožci Bartoši z Jansdorfu, impressoru na Novém Městě, o kterémžto tiskaři nic bližšího nevíme. Na konec života vytěžil Severýn z umění impressorského dům „U zvonů“ na Staroměstském rynku, dům „U zlatého medvěda“ v Kunešovic ulici, mlýn na ostrově nad mostem Karlovým, vinice dvě, Ráj velký a malý. Umřel r. 1553.

Mimo Severýnovu byla v Praze na Ovocném trhu „U bílého lva“ (Apud album leonem) tiskárna Mikuláše Konáče z Hodištkova až do roku 1546. Tisky pak nevycházely pod jménem impressora, jenž se stal dvorským místosudím, ale pod jménem téhož domu. Ze známějších spis Beroalda proti frejírům (1527) a poslední nejdůležitější úpravná kniha Konáčova Hořekování a nařikání Spravedlnosti. Konáč zaujímá v dějinách tisku českého místo vynikající i jako tiskař pečlivý, doprovázející a doporučující knihy předmluvami, prosou i veršem, i výkladem, jakož i jako plodný spisovatel. Podrobně líčí Koráb, jak okolo r. 1507 spojil se Konáč s Moravánem Janem Wolfem na založení nové knihtiskárny v Praze. Závod svůj měli u Matky Boží na Louži (in Lacu) na Starém Městě Pražském („U štěstěny“, ad fortunam). R. 1512 oddělil se však Jan Wolf (řečený od Zlatého kola) od Konáče, tiskl knihy o své újmě, podepisuje se na nich „Jan Moravus“. Rokem 1512 mizí však knihy u Wolfa tištěné, kdežto Konáč u Matky Boží na Louži od roku 1514 teprve hlavní činnost tiskařskou rozvíjel. Podepisuje se Konáč obyčejně: „Nicolaus in Lacu“ (Mikoláš na Louži) neb jen „Nicolaus“. Jeho znakem byly dva tiskařské balíky. Roku 1515 byly vytištěny u něho noviny české, Kompaktáta (1513), Životové mužův přirozených (1514), Phamphila mládence rozprávka (1514), Snář (1516), Eneáše Sylvia Kronika česká (1510), téhož, O štěstí sen (1516), Dialogus, v kterémž

C i A Těš

Dřevoryt ze spisu
 Voldřicha Prefáta z Vlkanova, cesta z Prahy do Benátek.
 Tisk Jana Kozla v Praze 1563.

Čech s Pikhartem rozmlouvá (1515), O klanění velebné svátosti oltární (1515), M. Jana Husa Výkladové víry (1520), kdež připojil své vyobrazení. Dále tiskl Smlouvu svatováclavskou (1517), List Pravdy pro řád, pokoj, lásku a svornost král. českého a markrabství moravského (1522), Sněmovní artikule (1522), Čtení a epištoly (1523), Pravidlo lidského

života (1528), Beroaldova řeč proti frejírům, vožralcům, kostkárům a vrhcabníkům (1527). Roku 1520 přenesl tiskárnu svou do nově koupeného domu uvedeného, U bílého lva. Do r. 1534 také Pavel Olivetský, presář litomyšlský, měl na Malé straně v domě Jana z Selnberka pres. Malostranští konšelé měli svého tiskaře Jana (r. 1531). R. 1526 uvádí se impressor Symforián v soudní knize. Z roku 1530 povědomější jest Bar-

 Dokoňania gest tato Kni
ha w Starém Měste Pražském / s pomocí
Pána Boha wslomohauyho / Nakladem
Woldřicha Pressáta z Wlkánowa ten Pondě
líj po Swatem Jakubu. Léta Páně
M D LXIII. A gest Wytištěna
odemne Jana Kozla Impress
ora / w Domě M. To
máffe Mitřa z
Línuz.
š

Explicit v tisku Jana Kozla v Praze.

toloměj (Bartoš, Bárta impressor) Netolický (rodák z Netolic). Vyučiv se v cizině, zřídil si knihtiskárnu na Malé straně v domě svém při krchově sv. Mikuláše. Odpadnuv od Českých bratří, Netolický záhy získal si přízeň pánů při vládě, již r. 1537 obdržel erb a také zemské zakázky tiskové (sněm r. 1541). Neublížilo mu, když r. 1544 upadl v podezření, že od něho pošly hanlivé cedule proti primasu Fikarovi z Vratu; Bárta impressor poseděl krátce ve vězení. Z tiskárny Netolického vycházely napřed drobné věci, Noviny o Turkovi, roku 1546 tiskl také německy. Roku 1547 došel Netolického rozkaz Ferdinanda krále, aby „vezmouc s sebou všechny potřeby a stroje, které k tištění náleží, i papír“, vypravil se do Litoměřic. Tiskař Bartoloměj stává se královským impressorem a veze celou pražskou „dvorskou“ tiskárnu na voze.

Kniha o Horekowaní

**a natjkaní Spravedliwosti Králowny a
Pani wšech Ctností: Skrze Brozeneho
Pana Mikuláše Ronáče z hodišské
kowa/et: Sebraná a
ložená:**

(y)

Pržitom jest Comedia anebohra

Xytny a Písněmi sepsaná / Judyth

**Wdowy: z Starcho ná
lona wybraná.**

(y)

**K tomu také rozmlauwaní a hadro
waní tří osob: Lotis / Sňestí
s Chudobau a Neštěstí.**

M D XLVII.

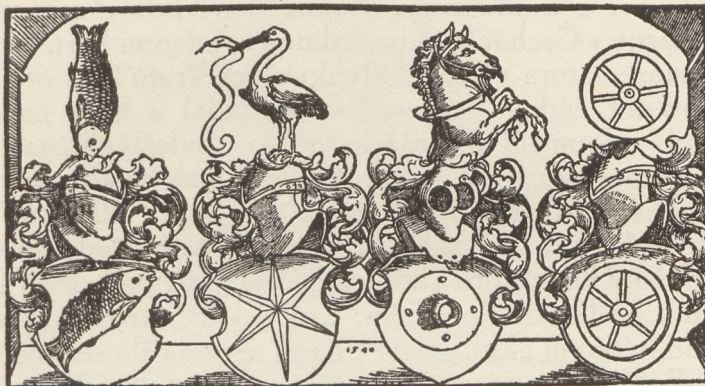

Titulní list tisku Jana Kosorského
z r. 1547.

Roku 1536 po prvé hlásí se v Staré Praze nový impressor, pojmenovaný podle domu „U hada“, kde měl tiskárnu Jan Had, velikou, sličnou knihou Regimentem zdraví Koppa z Raumentálu. Roku 1538 vytiskl lékařství o krvi pouštění a snad ještě jiné kusy. Roku 1541 kšaftem odkazuje manželce Kunce a dceři Anně vše i tiskárnu. Zdá se, že Jan kantor svatohavelský, jemuž odkázal Had 10 kop, nechal kantorství, podržel jméno „Kantor“ a ujal k manželství vdovu Kunku i s tiskárnou ve smlouvě svatební r. 1544. Bývalý kantor nazývá se Jan z Písku. Ujal s tiskárnou i dům „U hada“, od něhož přijal druhé jméno, a takž se vyskytuje od r. 1544 nový impressor Jan Kantor Had či Jan Kantor u Hada a také Had Kantor z Mostku. Po roce 1545 přikoupil si tiskárnu po Janu Chocenském. R. 1537 přibyl k tiskařům pražským Jan Kosoršský z Kosore, impressor a kartograf. Vytiskl sněmovní artikule, r. 1547 vydává tisk o krajském nařízení proti králi Ferdinandovi. Jan Severýn mladší († 1544) začal tisknouti r. 1538 na Starém Městě spis o moru (r. 1538), roku 1539 vydal známé obrázkové Hádání Pravdy a Lži, r. 1541 tiskl o deskách nově vyzdvižených a též rok spolu s impressorem Kubešem tiskli v Menším Městě Pražském známou Kroniku Václava Hájka z Libočan. Pracoval též s Bartolomějem Netolickým a společně vytiskli Brikcího a Zlicka Sentencie (1540). Ondřej Kubeš „z Ziepuov“ jmenuje se zřejmě také „knihařem“, ačkoli všichni knihtiskaři bývali spolu „knihaři“, knihy prodávali. Tiskl vždy spolčen s jiným a koupil do své impressi veliký švabach s instrumentem v Norimberce a zaplatil jen polovici té norimberské koupě, druhou polovici platil Václav Austský, jenž r. 1560 zove se ze Skalska a vystupuje jako měřič zemský. Do r. 1544 pracoval na Starém Městě v Praze tento Václav Vaněk Oustecký (Auštský) a pak se dostěhoval do Boleslavě Mladé, aby sloužil Bratřím. Roku 1544 dostalo se universitě Karlově dědictvím po nebožci mistru Janu Chocenském impressí. Dlouho nedržela svého tiskařského dědictví: Had Kantor, jak uvedeno, tiskárnu Chocenského koupil. V pozdějších dobách (již v XVII. věku) universita tiskla ve vlastní tiskárně a nedala si to právo vzíti. Byla to Jesuitská tiskárna v Klementině. Roku 1563 zakoupil se v Praze Jan Kozel, který

Čtyřj Sňtrowé a Erbowé Totiž

dwu Děduow a dwau Baab: Drozeného Pana
Jana Staršsého z Hodějowa/toho času
Mjšto Sudyho Kralow=
stwy Českého.

Sňhl; Hodějowa * Martwan Roktyri * Alena; Kraselo. * Anějka; Badoxa
Děd po Otcy | ; Drahlowa Děd po | wa Baaba po | Baaba po Anně
Kausowi. * Matci Anně. * Kausowi Otcy. * Matci.

Znaky Hodějovské v tisku Jana Kosoršského.
Kniha o hořekování a nařikání spravedlnosti,
r. 1547.

vytiskl cestopis Voldřicha Prefáta z Vlkanova, ozdobený hojnými dřevoryty.

V pondělí po sv. Diviši r. 1547 po nerozhodném a nezdařeném odboji stavů proti králi Ferdinandovi udeřila rána do všech knihtiskáren a knihtiskařů. Zapověděny jsou rázem všechny knihtiskárny v Čechách, až na jedinou uvedenou Bart. Netolického, impressatora v Praze. Sly do všech krajů listy otevřené, aby „nikdež žádný impressator nebydlel a knih netlačil“, poněvadž „dopustili se urážek těchto předešlých časů skrze rozličná smyšlená tištění traktátů, písní utrhavých nejen proti Bohu, ale i proti císaři římskému a nám králi“. Bartoš Netolický byl však povinen rukopisy napřed ukázati administrátorovi kněžské konsistoře katolické, konsistoři pod obojí a také hejtmanu na Hradě Pražském. Knihtiskaři ukrývali svou živnost pod náterem „knihařství“. Králi nepodařilo se zničiti tisk český. Tisklo se tajně a na Moravě a v Němcích. Marné bylo nařízení královo r. 1549 konsistořím kněžským a hejtmanu na Hradě, aby na cizí tisky zření měli a ve všech bibliothekách a na jiných všech místech každého času přehledávati dali, a kdež by jakéžkoli knihy bez povolení krále tištěné shledali, aby je pobrati a do komory královské dodati rozkázali. Marně závistivý Netolický udával králi, kde kterého venkovského impressora postihl s knihami. Marně král se přičinil o zákaz cizích tisků v Norimberce. Králi nezbylo než nastoupiti stran nezdolného tisku cestu jinou, „vzav všecku impressí k sobě“, povoloval obnovení tiskáren, jedné po druhé, skoro všech ze své milosti a tím činil si impressory vděčností povinné a tudy od vlády závislé.

Jan Kosořský přenesl tiskárnu na Staré Město z Nového, tiskl v krásné úpravě s obrázky původními. Z tiskárny jeho vyšla r. 1554 pěkná mapa království Českého, obr českých knih, Münsterova Kosmografie, Práva a zřízení zemské od Humpolce z Prostiboře a jiné kusy nákladné. Než hojné dluhy bránily mu v dalším podnikání i v rozšíření knihtiskárny.

Po roce 1549, když se zase umění knihtlačitelské uvolnilo, skoro rok co rok přibyl v Praze některý nový impressor, ba některý rok i více mistrů pojednou, takže shledal-li Winter před r. 1549 v Praze jen asi 10 impressorů, od toho času do

Tiskařský znak
Jiřího Černého Rožďalovského Melantricha.

roku 1620 napočítal jich sedmdesát tři! Vysvětlení jest v tom, že kultura rostla a že se tudíž tisklo daleko více než před tím. Také naši humanisté, kteří do roku 1547 svoje plody tiskli obyčejně ve Wittenberce (u Kluga) i ve Vídni (u Karlona), obraceli se již jen k tiskárnám domácím.

Na Starém Městě i na Novém Městě přijat v měšťany do r. 1550 sotva jeden impressor; od r. 1550 až do Bělohorské doby přijalo měšťanství na Starém Městě 17 impressorů, na Novém Městě 3. Mezi 83 impressory pražskými od roku 1526 – 1620 bylo českých tiskařů 58, německých 21 a při čtyřech není národnost dosti zřejma. Jest i to význačno, že před r. 1550 nebylo v Praze mezi knihtiskaři Němce.

První z nových impressorů byl v roce 1550 Sebastian Oks (Ochs) z Kolovsi, nepokojný, rváč, výtržník proti židům. Roku 1553 soudí se s ním knihaři, viníce ho, že se neučil, a maje tovaryše, vede v dílně knihvazačské řemeslo. Knihaři nevyhráli. Prodával knihy na krámě v sále Vladislavském na Hradě a bohatl. Tiskl většinou kalendáře a pranostiky, k čemuž pro minuce krakovské university měl zvláštní privilegium. Sam drobné tisky letákové spisoval. Tak r. 1570 napsal (přeložil) Velicí divové zjevení a vidění od jedné v duchu vytržené šestinedělské ženy v Novém Městě v zemi německé. Jiří Černý Rožďalovský Melantrých pořídil si tiskárnu roku 1552. Do té doby byl spolčen s Netolickým, tu tiskli ještě r. 1549 a 1552 sněmy, r. 1549 spis o čeledi, a týž rok vyšla jich obou společným nákladem biblí uvedená.

Roku 1552 Melantrých koupil od Netolického tiskárnu se všemi výsadami a privilegiemi, a obdržel z Vídně od krále list na tištění knih s censurou obou administrátorů konsistoře, hejtmána a do vůle královny. Melantrých tiskárnu přenesl na Staré Město. Maje prostředky i úvěr, vstoupil v obchodní spojení s čelnými tiskárnami v cizině, zvláště obchodoval s velikou tiskárnou Frobeniovou v Basileji, nacházímeť jeho jméno (Georgius Melanchthrigus) mezi dlužníky té tiskárny.

Jak veliká byla knihtiskárna Melantrýchova? Veliká knihtiskárna Frobeniova v Basileji měla roku 1563 pouze jednoho korektora (nynější faktor), lektora (nynější korektor), 8 sazečů a 6 tiskařů, a spojená s ní tiskárna Episcopiova držela

Tiskařský znak Daniela Adama z Veleslavína.

korrektora, lektora, 7 sazečů, 6 tiskařů. Tedy 31 osob mimo nějaké pomahače při presu. Po stránce finanční počítá si basilejská tiskárna za rok 1562 příjmu nad 3710 zlatých, vydání nad 3300 zl., výdělek roční páčiti lze tedy na 400 zl. (t. j. dukátů rýnských). U Melantrychovy tiskárny musíme sleviti. Roku 1577 píše Melantrych arcibiskupovi, že má „velikou čeleď“ do devíti tovaryšů, platí jim do téhodne veliký plat, některým po zlatém rýnském, jiným méně, a jísti jim dává čtyřikrát za den, dělejte nebo nedělejte. To tedy, připočteme-li dva, kteří korigovali a „komponovali“, bylo by úhrnem 11 osob v tiskárně Melantrychově činných, o 20 osob méně, než měly obě spojené tiskárny basilejské. Tot tedy tiskárna největší v Praze. (Pozn. 29.)

Roku 1576 provdal Melantrych jednu z dcer svých Annu, za profesora pražské universí, mistra Daniele Adama z Vele-

slavína, a ten pak vedl v tiskárně literní stránku a pomáhal tchánovi. Svědčí Daniel Sedlčanský, tovaryš impressorský (roku 1581), že Melantrych „bez mistra Daniele nic nečinil, ani tovaryše nevzal, kdyžkoliv šli jsme se ptát pána, co budem dělati, vokázal nám na p. mistra Daniele“. Pro slušnou typografickou formu a ovšem i výsadu, koupenou od Netolického, svěřován Melantrychovi od roku 1554 do r. 1578 tisk sněmů českých a přízní vlády dostalo se mu tisknouti nejednou mandáty, řád mincovní s obrázky. Od r. 1552, kdy Melantrych založil si tiskárnu, až do konce života jeho přibýlo do Pražských měst na dvacet nových impressorů. O některých víme skoro jen holé jméno, málo jest stop po jejich dílně a práci. Jiří Cerný Nigrinus, rodák pražský, ze všech impressorů byl co do práce s okem Melantrychovi nejvážnějším. Podle Wintra Melantrych nedostihl velikostí tiskárny a hojností, pestrostí a významností jejích výrobků, ale uměleckou úpravou a typografickou dovedností v nejednom tisku nad Melantrychem předčil. Od roku 1586 byl Daniel Adam z Veleslavína samostatným impressorem. Převzal tiskárnu po tchánovi Melantrychovi s finančními obtížemi a závazky. Byl výborný hospodář, který s dovedností a snaživostí nejen že zase přivedl tiskárnu na předešlý dobrý stav, ale brzce i ještě zvelebil. Ne nadarmo zvali ho architypografem. Do začátků nešel s holýma rukama. Již roku 1581 koupil si dům na Uhelném trhu, měl soukenný sklep v Kotcích. Roku 1589 koupil dům proti krchovu sv. Jiljí. Veleslavín nemohl věnovati rozšíření tiskárny té péce, jak asi by byl chtěl. Musila mu postačiti zásoba písma, které podědil nebo spíše skoupil z pozůstalosti Melantrychovy. Též linky, záhlaví, štočky, zdá se, že jsou pozůstatkem po jeho tchánovi, který vynakládal na získání nových dosti peněz a objednával je i u českých dřevořezbářů. Jinak bychom si nemohli vysvětliti řadu krásných renaissančních ozdob s emblemy českými i monogramy neznámých nám dnes českých umělců. Veleslavín pokračuje v tomto směru. Divíme se krásně provedeným dvoubarevným titulům knih Veleslavínových. Tituly bývaly po částech řezány do dřevěných štočků a z celých linek seřazovány. Knihovna Musea král. Českého chová podnes zachované linky a titule z tiskárny Veleslavínovy. Písma měl

Tiskařský znak Samuele Adama z Veleslavína.

Tiskařské znaky
Bartoloměje Netolického a Jiřího Melantricha Rožďalovského
v bibli z r. 1549.

Veleslavín velikou zásobu, různé typy a rozměry. Inventář jmenuje: „Písmo řecké prostřední, cursiva ciceron; nová, antiqua cicer. nová, fraktura na kegl ciceron., nový mendgrle (?), řecký na kegl cicer., vřeteno bez mintele, štočky všecky, který k putování svatých otců náležejí, všelijakých erbů štočky, kotel zánovní k vaření fermeže“. Veleslavín zemřel r. 1599.

Vdova Veleslavínova Anna provdala se za impressora Bohutského Jonatu roku 1605. Vedl tiskárnu Veleslavínskou po boku paní Anny, jež zemřela r. 1606. Co se stalo s tiskárnou Veleslavínskou? Tu je záhada. Lichtenštejn ji poručil jesuitům, ale v domě Veleslavínově, od Judity Bylinové koupeném, vyskytuje se také tiskárna, a impressorem je tu Bylina „starší“, asi muž Juditin. Po něm tiskne Bylina mladší. Ujali tedy jesuité tiskárnu celou a Bylinovská je nová? Či vzali jesuité jen část, účelům jejich dostačující, a zbytek převzala Bylinová a její muž?

Impressor Sixt Palma Močidlanský, bývalý krejčí, měl tiskárnu na Novém Městě, chudičkou. Tiskl písničky. R. 1598 byl na radnici zavřen pro nemravnou, „frejírskou“ písničku. Některé písně skládal impressor sám. R. 1602 prudká snaha rozhodujících ve vládě katolíků pronásledovati jinověrce učinila z chudého tiskaře „v strhaném plášti“ pojednou mučedníka.

Tiskářský znak Jana Kosorského z Kosoře
roku 1553.

Vláda navedla Rudolfa 1602 vydati mandát „proti pikartům“. Nastalo z toho hnutí mezi protestanty. Sixt Palma vytiskl jim protimandát Ježíše Krista, zbožnou a krotkou to parodii, která již před 50 lety vyšla po prvé proti koncilu v Tridentě. Mimo to složil a vytiskl ostrou píseň o Husovi a přijal do tisku píseň o Kaniži a porážce císařského vojska. Sám nejvyšší kancléř Lobkovic vedl komisi do tiskárny Palmovy, aby pobrala tisky, Palma, maje výstrahu, schoval je. Vynadali mu tedy páni bláznů a dali ho zavřítí. Lid mu provolával, když ho vedli do vazby. V soudě zemském se Palma hájil statečně, bral něco na sebe, auktora cizího neprozradil. Odsoudili ho do Bílé věže, odkudž po 4 měsících byl na mnohé přimluby puštěn, ale vypovězen z Prahy. Po několika letech (r. 1609) se vrátil, tiskárnu snad zřídil znova, psal a tiskl drobné věci příležitostné; či snad tiskl je v jiných tiskárnách svým nákladem a pro svůj výdělek. Roku 1611 vyšlo od něho Rozmlouvání lva českého s králem Matiašem. Pak mizí beze stopy.

o Bylinách péroženj a mocích gegich.
O Oükřách. Capitola LX.

154

Oükř. Cucumeres.

Oükř dlaně. Cucumeres longi.

Rozděl.

Oükř gšau wüber známé / a nacházegs se w dwogim rozdělú : ^B
 První v nás w Czechách welmi obyčegne / někteřjim Latine tžegaj Ci-
 cuculi, protože gakeř podobensťwíj mať ych Cytronowých gableť magi.
 A ty gšau obecně malé Oükřy. W Norimberce gšau Rümmlinge gmenugi.
 Druhé Oükřy šlowau šadowé, Cucumeres anguini : protože
 gšau dlaně a winuté gako šad, průhorové / Kükř pobělawé a chlupaté. Oboe tyto
 Oükřy gšau chuti gednostegne / a Semena také gednostegná magi / toliče Lšjim se děl.
 Nebo dlaně Oükřy liřť magi gako Dně, ostrý a chlupatý.

Spůsob.

Oükřy rozkládag se na šij / a nemagli žádně podpory a pomocy / po nižby se na
 horu pmul / pro mblodu a autlořť švých Prantj a prorožků, muřeg se po zemi rozkláda-
 ti a táhnauti. Lšť magi mensšj, nežli Tyčew / wšak tšuššj, ostřegšj a chlupatěgšj :
 Kükř, kterž mezj Prowázkem a Lštem wyrostá, šlutý / ten řdy opadne, wycházý
 wen Owotce zewnit mnohými šleky gako šropeně / neyprw zelene / potom řdy na mš-
 řto wzrá, nářťwé / na množštwj Pruh aneb šrázd rozdělene.

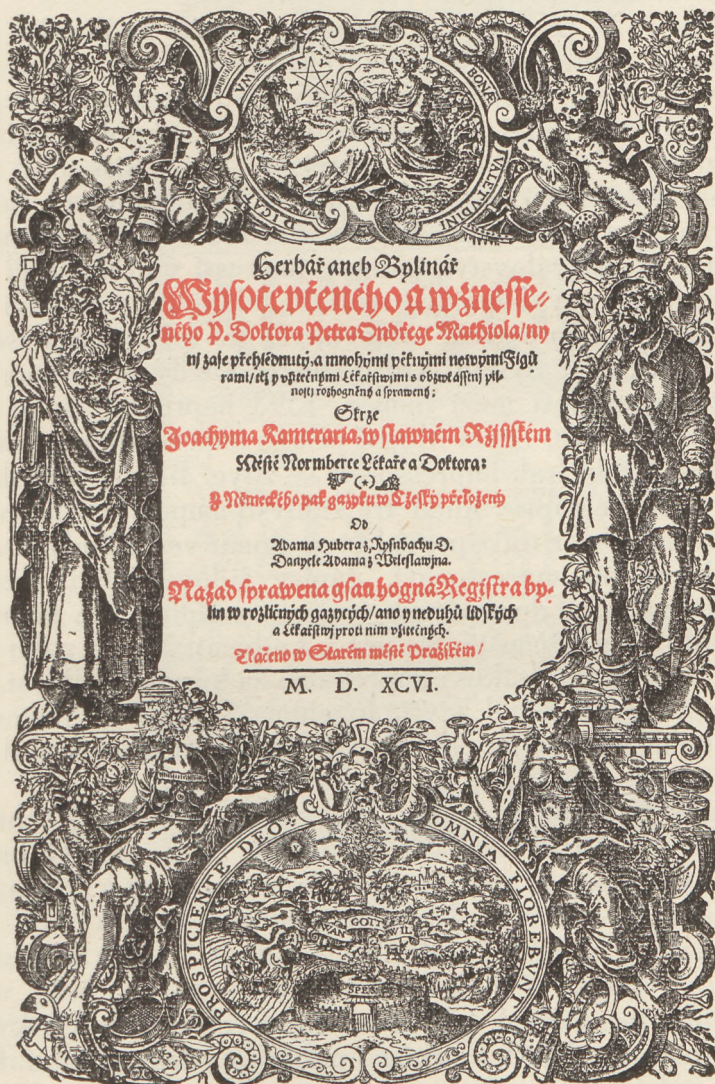
*** Gšau spůsob dlaněch Oükř.**

Tto šiguru dáť gšem z opratowoté a péroženě Byliny přegiti a wymalowati : Kšá ll
 šij gako šelau, n Kükř takowě / ale Dwotce nany tak šláběrowaté a průhorové / nžbrž
 wolati, gako Oükř obecně / wnit lež mnohem drobneššj Semeno, nežli w obe mšch / ne-
 mehau také tak umoho Dššťu wytrpěti a wyřšati / kterčew wšak obyčegně Oükř snadně
 šněř mohau : Ale tyto dlaně chěgi mšti mnoho štunce, rowně co šelau /
 š nimž také hrubě gšau podobné / řdy chut a spůsob aneb šorma
 Dwotce rozdělú mezj nimi nedělati.

Wb iij

Gšne

Mathioliho Herbář, vydání a tisk Daniela Adama z Veleslavína
 r. 1596.

Mathioliho Herbář, vydání a tisk Daniela Adama z Veleslavína
 r. 1596.

Věnujeme nyní krátkou pozornost v průvodu Wintrově impressorům židovským.

Roku 1527 pražský žid Heřman obdržel královské privilegium na výhradné tištění hebrejských knih v Praze a v království Českém vůbec. Roku 1545 zdědil i znovu si vyprosil to právo syn Mojžíš. Král v privilegium hrozí pokutou 10 hřiven zlata, kdyžby jiný žid „ebrejské“ knihy tisknouti chtěl. Rudolf II. r. 1598 synům Mojžíšovým, Šalamounovi a Isakovi, potvrzuje privilegium jejich děda z r. 1527. Měli tedy pražští židé po všem království, jedinou impressí v Praze. Líčí mistr Winter: Kdo neviděl, nikdy neuvěří, jak veliké množství jmen židovských „impressorů“ objevuje se asi od let osmdesátých XVI. věku, aniž ovšem tvrditi lze, že každý onen impressor měl tiskárnu. Jest mezi nimi r. 1593 impressor Juda, starší židovský, r. 1609 i rabí Mojžíš píše se impressorem a ještě týž rok druhý rabí Isak impressorem se zove. Roku 1600 shrnuli se v jediném zápise hned tři židovští impressoři najednou. Mojžíš impressor totiž prodal čtvrt domu vedle Judy impressora Heřmanu impressorovi. Zápisy židovských impressorů týkají se koupí domovitých, půjček a dluhů; ale impressor obchodoval s něčím jiným než s knihami. Na př. roku 1594 jest kdosi dlužen Isakovi impressoru za karmazin. Roku 1609 impressor Samuel dal zavřít Joachima Seylera ze Švejcar, že máje balík kmentu za 400 zlatých do domu jeho dáti, dal ho jinam.

Zmínky zasluhuje také zvláštní česká tiskárna šlechtická. Zřídil si ji r. 1610 Henyk z Valdštýna na zámku Dobrovici a dějiny její popsal zevrubně Fr. Bareš. S počátku ji spravoval impressor Daniel z Karlsperka, impressor pražský, od roku 1612 najal si hrabě k své tiskárně Ondřeje Mizeru Jarovského či Jaroslavského. Z panské tiskárny vycházely tisky všeho způsobu i na výdělek jako z měšťanských impressí, tisky příležitostné, gratulace k sňatkům i pohřební nářky, kázání. Tisky dobrovické jsou opatřeny značkou „Typis Waldsteinianis“. K svému presaři Mizerovi zachoval se Henyk s neobyčejnou tvrdostí a zbabělostí. Dal tisknouti r. 1615 proti císaři spis, jež napsal pražský jurista Václav Magrle, a když mu z toho hrozila těžkost, svedl vše na svého tiskaře a slíbil místodržícím,

Tiffieno y dokonano w Praze: w Patet
 před Swatým Martinem; Lee
 ta panie Tifczygo pie
 tisteho Dwa
 czatego

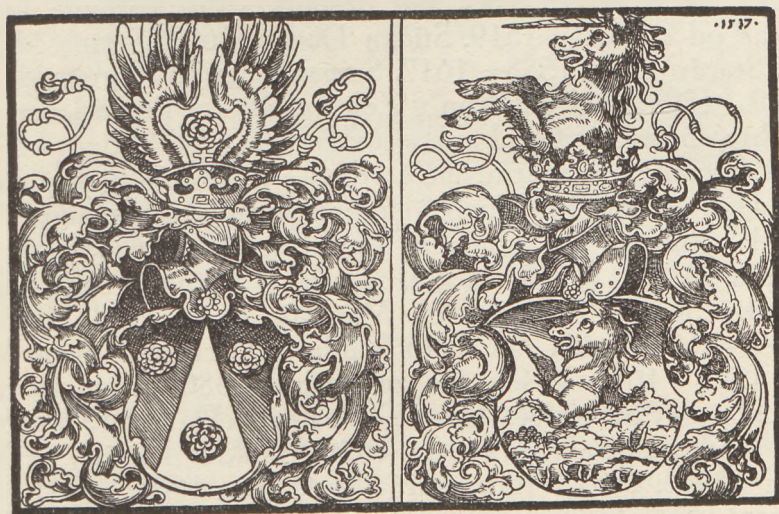
Kompaktata.
 Explicit a značka tiskaře Mik. Konáče v Praze
 r. 1520.

že ho dostaví, ale ze zbabělosti, aby pravda nepukla na den, honem a tajně dal ubožáka impressora stíti a vzkázal do Prahy, že mu utekl. Potom nucen císaři zaplatiti za tu vraždu hanebnou 50.000 kop míš. Spisovatel Václav Magrle se ze všeho vylhal.

Soupis knihtiskařů pražských od roku 1526 až do roku 1620 sestavil dr. Zikmund Winter takto (první datum značí rok, kdy

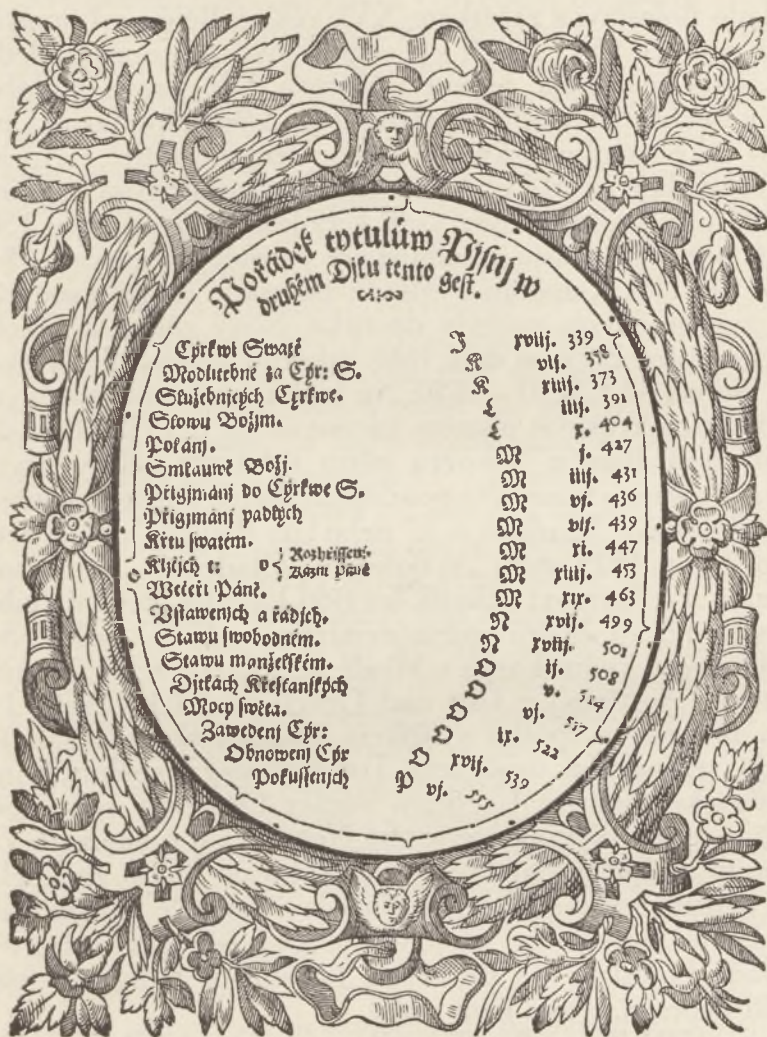
vystupuje impressor, druhé datum, kdy jeho tisky přestávají): Antonie, na Starém Městě, 1565. Armgart Jan, 1619 – 1620, (vydával něm. letáky). Arnold Lehnický Jan, 1609, v Hradci Král., 1619. Bendygar Firmián na Malé Straně, 1558 – 1565 (německý tiskař). Beneš Pavel, na Starém Městě, 1612. Bohutský Jonata z Hranic, St. Město, 1605 – 20 (vzal si 1605 vdovu Veleslavínovu a vedl tiskárnu Veleslavínskou. Když r. 1613 dospěl Samuel Veleslavín, Bohutský odešel a zařídil si samostatnou tiskárnu zakoupením pozůstalosti po Nigrynovi od vdovy Alžběty. Byl stoupencem direktorů, neboť vydal větší Apologii stavovskou. V době persekuce odešel do vyhnanství do Perna). Ctibor Jan, 1620. (Černý Jiří viz Nigryn.) Černý Kryštof, 1571. Czon Tobiáš, 1581. Dačický Jakubův Jiří, Staré Město, 1554 – 1618. Dačický Otmar Jan, 1590 – 1614 (tiskl v Kunešovic ulici na Starém Městě. Vydal Slabikář český (1574), první něm. noviny (1570), J. Laeta, Kratické napomenutí (1584), Kronika o sedmi mudrcích (1590), Terentiovy Komedie (1592), Jak. Melisaea, Žalmy sv. Davida (1596) a sedm drobných tisků). Emmerich Lorenz, 1619. Folkmann Tomáš, Staré Město, spíš knihař než impressor, 1575. Forberg Eliáš, 1575 – 1608. Friderici Petr, 1620. Had (Coluber) Jan ze starého Města, 1536 – 1541. Had Václav na Starém Městě, 1572 – 1581. Holub, 1608. Ihan (?) Šimon, Nové Město, 1578. Jičinský Jan Filoxen starší, Staré Město, 1558 – 1570. Jičinský Jan Filoxen mladší, 1586 – 1591. Job Jan Zikmund, na Starém Městě, 1618. Kalus Václav, 1613. Kantor Had Jan, na Starém Městě, 1544–1572. Karel z Karlšperka Daniel, Nové Město, 1612–1621. Karolides nejdříve pracoval v tiskárně Hynka z Valdštejna na Dobrovici a pak založil si vlastní tiskárnu v Praze na Novém Městě, kdež v letech 1612 – 1621 vytiskl řadu spisů většinou na zakázku. Tak tiskl Apologii českých stavů (1619), Artikule sněmu brněnského (1628), Dalimilovu Kroniku (1620), Žalmy, aneb spisy sv. Davida (1618). Roku 1628 byl vypovězen z Čech a žil v Sasku. Kargesius Kašpar, Staré Město, 1605 – 1612. Tiskař drobných tisků. Vdova jeho Alžběta vede tiskárnu až do r. 1615. Kazibaba z Kozmačova Adam, impressor a malíř, 1562. Konáč Mikuláš na Starém Městě, 1507 – 1547. Kosořský z Kosoře Jan, na Novém Městě,

1537 – 1589. Kozel (Caper) Jan, na Starém Městě, 1585. Křen Jan, 1597. Krokocius Ondřej, Staré Město, 1574 – 1581. Ku-beš z Ziepův, 1541 – 1549. Landškrounský z Kronenfeldu Jiří, Hanuš, na Starém Městě, 1606 – 1614. Lipold (Lypold) Tobiáš, na Starém Městě, 1615. Lovický Jan † 1560. Maryn z Jenčic Václav, Staré Město, 1596. Melantrich z Aventinu Jiří, 1552 – 1580. Melantrich v Aventinu Jiří, mladší, 1584 – 1586. Melichar 1608. Z Meziříčí Pavel (Olivetský), v Praze a v Li-tomyšli, † 1534. Mitis z Limuz, Staré Město, 1563 – 1591. Netolický Bartoš, Bartoloměj, na Malé Straně a Starém Mě-
stě, 1530 – 1552. Nigryn, Černý Jiří, Staré Město, 1572 – 1606. Nigrynova Alžběta, impressorka, 1606 – 1615. Ochs Šebas-tián, spíš knihař, 1550 – 1570. Oustský, Austský Václav, v Praze do r. 1544. Palma Močidlanský Sixt, Nové Město, 1579 – 1612. Pardubský Matěj, na Starém Městě, 1613 – 1637. Petrl Michal na Malé Straně, 1571 – 1588. Tento narodil se v saském Annaberce a byl nazýván bryfmaler a iluminista. Vydal řadu českých spisů a německých v dobré úpravě. Uvá-dím Triumph und eigentliche Contrafactur wie und welcher Gestalt etc. Maximilian II. etc. mit seinen Söhnen und Brüdern

Tiskařský znak Severína z Kapí Hory. R. 1537.

und den Churfürsten auf den Reichstaggen geriten ist (1573), Jan Hoberman, Vila Christi (1579), obsahuje na 150 dřevorytů. Společně s Janem Kozlem (J. Caper) vydal velký pohled na Prahu r. 1562, takže možno souditi, v Praze působil již před rokem 1571. Byl též ve spojení s rytci Wolfgangem Meyerpeckem, H. Bochsbergrem a j. jak z jeho tisku patrné. Vydával hlavně jednolisty bohatě zdobené dřevorytinami, z nichž některé se zachovaly ve sborníku Dobřenského. Měl hojnou zásobu písma, neboť r. 1585 vydal výhradně latinkou tištěnou knihu *Obsequiale sive benedictionale, quod agendam appellant, secundum ritum et consuetudinem S. Metropolitanae Pragensis Ecclesiae*. (Pozn. 30). Petrle Michal, na Starém Městě, 1588 – 1593. Praetorius Valentin Adolarius, Staré Město, 1607. Průša Jan, Nové Město, 1594. (Pštros viz Straus.) Rábský Jiřík, na Novém Městě, 1584 – 1595. Rollos Petr, 1619. Sedlčanský Rýmar, Daniel starší, na Starém Městě, 1584–1613. Sedlčanský Daniel mladší, 1613 – 1620. Sese, Sessius Pavel, Staré Město, 1605 – 1630. Severýn mladší Jan, na Starém Městě, 1538. Severýn Pavel z Kapí Hory, na Starém Městě, 1520 – 1553. Sixtyll Petr, na Starém Městě, 1584, již mrtev. Stříbrský Jan, Vašek, Staré Město, 1604 – 1625. Šlag, Sslag Jakub, 1615. Šmerhovský Jan, úředník váhy kořenné, knihtiskař od r. 1513 – 1519. Štíčka Daniel, 1608. Štraus Mikuláš, Staré Město, 1588 – 1617. Šumann Jan, na Starém Městě, 1589 – 1594, (měl tiskárnu v Železné ulici v Praze I. a vedle drobných prací vytiskl *Fauknerův Titulář* (1589). Po roce 1594, smrti Šumanově tiskárnu měla vdova Anna a tisky mají nápis „dědici Jana Šumana” aneb „impressi Šumanská”. Šumann Jan, 1594 – 1627. (?) Taubmann Tomáš, knihař a impressor na Starém Městě, 1563 – 1572. Tichý Vavřinec, 1613. Třeboňský Šimon, 1608. Ulrich Mikuláš, 1620. Valda Burián, 1569 – 1604. Valda Jan, 1596. Valda Oldřich na Novém Městě, 1598 – 1616. Vašek Jan ze Stříbra, 1580. (Snad to není svrchupsaný Stříbrský.) Mistr z Veleslavína Daniel, 1576–1599. Z Veleslavína Samuel, 1613 – 1620. Winkler Daniel, na Novém Městě, 1581. Vít, knihař a impressor, 1608. Vokál Melichar, 1613. Ze Závoric Lidmila, impressorka, 1593 – 1596. Zikmund, na Novém Městě, 1555.

Kralický kancional z r. 1586.

Ku zvelebení, rozšíření a používání knihtiskařství u nás nejvíc přispěly ve století XVI. hádky a agitační snahy náboženské. Vhodně poukazuje s Dobrovským a Jungmannem Koráb, jak zejména Jednota Bratrská zvelebila knihtiskařství v Čechách a na Moravě. Založila koncem XV. věku knihtiskárnu

v Mladé Boleslavi a začátkem XVI. věku v Bělé a v Litomyšli. Když po roce 1547 Bratří v Čechách byli těžce pronásledováni, stala se sídlem Jednoty Morava, kde Bratří podobně jako v Čechách zakládali knihtiskárny. S počátku dávali Čeští Bratří také mnoho tisknouti mimo Čechy, zvláště v Norimberce, kde hlavně Mikuláš Klaudian knihtiskařstvím se obíral. Menší spisy bratrské byly však v Boleslavi již od roku 1500 potají bez udání místa a knihtiskaře vytištěny. Teprve r. 1518 počal Mikuláš Klaudian v Mladé Boleslavi hlavní svou činnost typografickou, upraviv do tisku Nový zákon a několik jiných spisův. Po něm dále řídil tiskárnu mladoboleslavskou Jiřík Štyrsa od r. 1520 – 1530. Na knihách u Štyrsovy tištěných, vynikajících krásným písmem, jmenován do r. 1522 „Boleslav Mladý nad Jizerou“ jakožto místo tiskárny; někdy Štyrsa pouze své jméno klade. Na pozdějších tiscích čteme: „na předměstí Boleslavě Mladého n. J.“ nebo „na Podolci“. Na Novém Zákoně z r. 1525 stojí: „V Boleslavi Mladém n. J. na hoře Karmeli“. Po Štyrsovi několik let řídil knihtiskárnu mladoboleslavskou Bratr Jindra Šturm (zemřel roku 1536). Roku 1544 založil novou knihtiskárnu v Mladé Boleslavi Václav (Vaněk) Austský (Austinus) z Ústí nad Orlicí; přichází z Prahy i se svým presem ve spolku s Jiříkem Chlaumeckým, avšak, jak se zdá, se špatným úspěchem. Toť neslavný, nepěkný konec boleslavské tiskárny. Uvedený Václav Oustecký roku 1560 soudí se s pražským impressorem Netolickým o impressi. Vyčítí se to ze špičatých slov Netolického na soudě, že Václav snad matrice nebo švoboch v Boleslavi má a že natiskl traktátů a chtěl je na jiného sčísti. Oustecký odstěhoval se r. 1547 z Mladé Boleslavě do Brandejsa Labského, že by tam však založil impressi, o tom není stopy.

Roku 1503 Bohuš Kostka z Postupic povolal Pavla z Meziříčí, aby v Litomyšli zařídil knihtiskárnu. Za tím účelem mu prodal dům na hoře Olivetské (nynějším Židovském kopci), kde Pavel Meziříčský dlouhá léta zvl. pro Jednotu Bratrskou knihy tiskem vydával. Až po r. 1519 slul buď prostě Pavlem na hoře Olivetské, in monte Oliveti, nebo Pavlem z Meziříčí, Pavlem Meziříčským. Teprv od roku 1519 vyskytá se název Pavla Olivetského Paulus Olivecensis. Na poslední vůli z r.

1534 podepsal se: „Já Pavel Olivetský, impressor z Olivetu“. Mimo Litomyšl provozoval knihtiskařství také v Praze, máje tam závod na Malé Straně v domě Jana z Selenberka, nejvyššího komorníka „pod stupni“. V Litomyšli měl lis starý, norimberský, kdežto v Praze užíval lisu nového, k čemuž měl „čtyři instrumenta“, jeden tisku menšího, druhý písma obecného, třetí pranostikového, čtvrtý písma nejmenšího, podobného pranostikovému, spolu s matricemi na lití liter. (Koráb, Winter.) Olivetský zemřel roku 1534. Tiskárnu jeho přejal Alexander Plzeňský nebo Aujezdský (od rodiště v Újezdě u Plzně). Tento vyučiv se knihtiskařství v Plzni, stal se spolupracovníkem Pavla Olivetského v Litomyšli, jenž mu dal ovdovělou dceru svou Annu za manželku a svěčil mu ještě za živobytí svého řízení vši impressie. Po smrti svého tchána Alexander samostatně veda závod typografický v Litomyšli od roku 1535 do 1544, značný počet spisů zvláště pro Jednotu Bratrskou tam vytiskl. Pro to hlavně bylo mu se po roce 1547 z Litomyšle vyprodati. Vystěhovav se do Prus, tiskl v Královci od roku 1551 – 1554 polské knihy pod jménem Alexandra Čecha. Z Královce odebral se do Moravy, odtud se však musil opět vystěhovati do Polska, kde na zámku Šamotulách u Lukáše z Górký vytiskl onen velikolepý kancionál bratrský. Teprve po smrti Ferdinanda I. navrátil se, jak se podobá, zase do Litomyšle, kde roku 1565 vydal tiskem „Paměti Michala Konstantinoviče z Ostrovice“. Zemřel roku 1577.

Jiný litomyšlský impressor od roku 1573 jest Graudenc Andres, Němec. Ten tiskl jako pražští typografové všelijaké drobnosti, noviny, hlavně věci katolické. Po jeho smrti roku 1618 přešla impressí na syna Adama. Umění impressorské drželo se nevelikého města Litomyšlského houževnatě, po proměnách bělohorských vystupuje tu impressor Matouš Březina.

V Bělé nedaleko Mladé Boleslavě tiskl Oldřich Velenský z Mnichova některé spisy své (většinou překlady). Stav se roku 1515 v Praze bakalářem, odebral se do Wittemberka, kdež přilnul k učení Lutherovu; po té pak v Norimberce vyučil se knihtiskařství a navrátiv se do Čech roku 1519, založil tiskárnu v Bělé pod Janem Špetlem z Janovic a na Bezdězi. Již r. 1520 knihtiskařství zanechav, obrátil se do Moravy.

Naposledy shledáváme jej v Nových Benátkách za Friedricha z Donína. Chval Dubánek byl od Václava a Hynka z Perknova povolán na klášter vilemovský (v okr. chotěbořském). Tam prý roku 1521 vytiskl Chelčického Sít víry. Podobá se pravdě, že toto vydání stalo se prací Chvala Dubánka, avšak písmem pražského knihtiskaře Pavla Severina z Kapí Hory.

mimopražských tiskáren do r. 1620 vedle Bratrských impressí a uvedení mistrů r. 1591 uvádí se v Hradci Králové první tiskař Jakub Patočka. Po něm měl tam tiskárnu Martin Kleinwechter, v níž se pracovalo hojně a čile. Od r. 1616 známe řadu drobných tisků hradeckých, je to téměř sbírka pohřebních kázání a tisky náboženské. Kleinwechter vydával též kalendáře (od r. 1616), vyšel od něho *Tractatus cometographicus*, r. 1620 *Album amicorum* (štapuch), knížka, do kteréž lidé erby malovati dávají a svými hesly se na památku podpisují. To album tiskl Jan Arnolt Lehnický, impressor, jest na něm podepsán; ze Slaného se však roku 1619 dovídáme, že Arnolt nebyl impressor v Hradci samostatný, nýbrž že řídil impressí Kleinwechterovu. Roku 1620 vydána knížka *O nebi a pekle*, na níž čte se, že „vytiskl ji v impressí Kleinwechterově Jan Arnolt“, ale týž ještě rok vyšel v Hradci Králové *Partliciův Soud hvězdářský* již jen pod jménem samotného Arnolta. Snad osamotněl. Bitva Bělohorská pokazila vše. Ojedinelé tisky zachovaly se též z jiných nemnohých měst, které svědčí, že tiskař objevil se tu a tam, ale jen na krátko. Takž vytiskl kdosi r. 1529 v Prachaticích nějaké „líkařství“ z němčiny přeložené. Také zachoval se z Litoměřic z r. 1542 impressora Ondřeje Dušíka tisk. *Evangelium J. Krista*, přeložené z Erasma Roterodamského. Nějaká impressí byla na Táboře; odtudž vyšla r. 1601 kniha Třeбенického proti lidem

Initiála z díla: Miřinský Václav, *Písně*. Tisk Mik. Konáč v Praze r. 1522.

**Zpívanj Pohřeb-
nů Staréy Nowé: shro-
mážděné a složené**

**Od
Kněze Tobíasse Záworky/
Lipenského.**

Jan xxij.

**¶ Já gšem Wzkřísennj y žiwot ldo wšřřj
we mne/byť y wšřřel žiw bude :**

**Wytisštěno w starém Městě Praž-
ském/o Girtka Nyrina.
M. D. XCII.**

**Tisk Jiříka Nigrina v Praze z r. 1592.
(Zmenšeno.)**

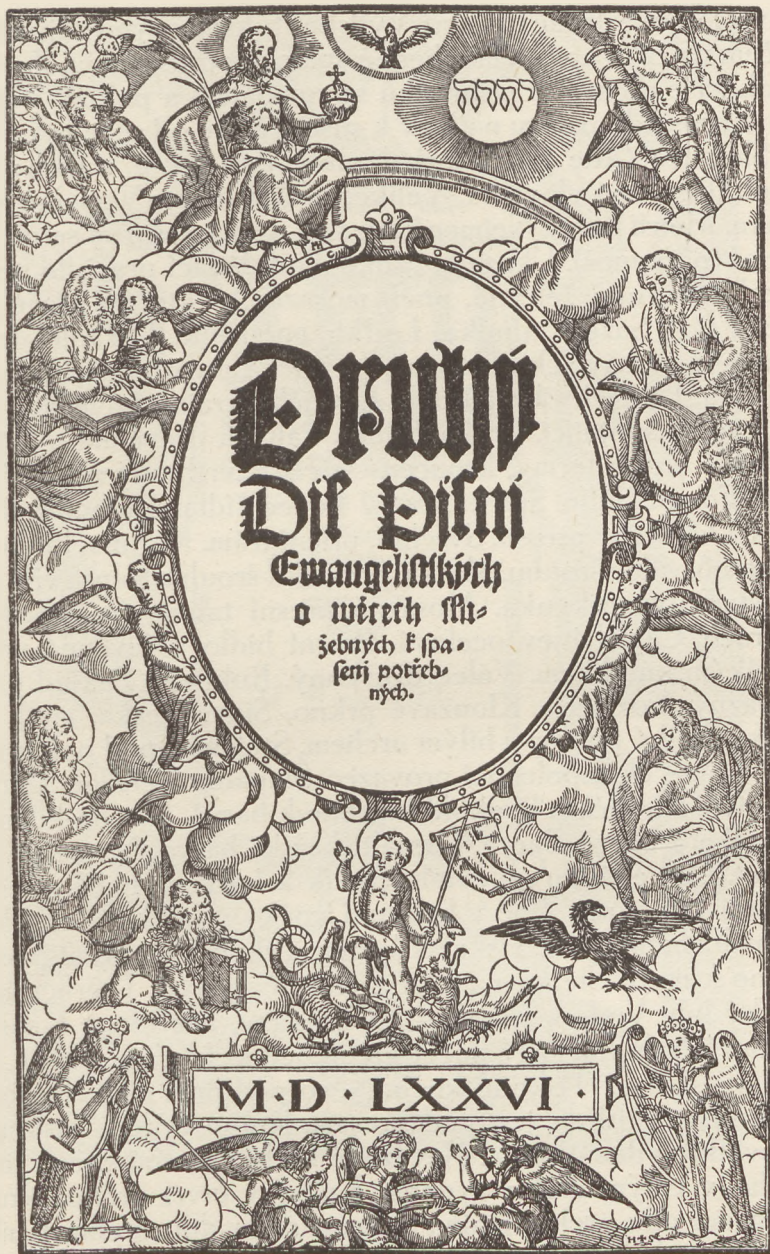
zahálčivým. V Chebě měli r. 1573 impressora Hans Burgera, jenž tiskl německé noviny. V týž asi čas (snad r. 1578) děkan Vaněk Dačický žádá Kouřimských, aby dovolili Simeonu, faráři plaňanskému, shromážditu pres a litery v domku Viktorinky. Tedy snad i v Kouřimi byla na čas impressí.

Tot asi obraz knihtiskáren a knihtiskařů v Čechách od začátku XVI. věku až do doby předbělohorské. Poznali jsme jména a práce českých knihtiskařů. Bude nás nyní zajímat, jak se postupovalo při práci knihtiskařské, jak se vyvíjelo odborné názvosloví typografické. Jdeme pro poučenou ke slovníkům. Slovníkáři naši, pokud již mohli znáti umění knihtiskařské, jmenují v nejstarších dobách umění to impressorské, nazývají knihtiskaře: impressor, impressator, knihtiskárnu jmenují: impressí, podle vzoru tedy učené latiny tehdejší. Již v prvotiscích i pak ve stol. XVI. a dalších užívá se názvu: tlačeno, teprve později: tiskem, tiskl, vytištěna kniha, literami (typis) litými psána a podobně. Hlásí se tu pak u Čechů vliv názvu německého (Druck, drucken), kterýž u Slovanů jiných zdomácněl (drukowano, drukarz, drukarnia), nebo byl doslova přeložen: knihy tlačiti, vedle názvu, jenž svědčí o vlivu knihtiskařského umění prostřednictvím Vlachů (stampare, stamparia, stampator). Světlo do spletitého názvosloví přináší jistě dobrý znalec umění typografického mistr Veleslavín. Ve svém slovníku Nomenclator roku 1598 rozlišuje jasně rozdíly mezi knihař (knihtiskař) a kněhař (knihvazač). Rozeznává: „Knihař, který knihy tiskne, drukar, typographus, Buchdrucker. Knihárna, kdež knihy tisknou, drukárna. Knihařský pres, na němž tisknou knihy. Litera, slovíčka, typus, charakter, Buchstaben. Knihařská barva, kterouž se knihy tisknou, fermež, černidlo. Kněhař, vazač kněh, kterýž knihy váže.“ Škoda, že jemné tyto rozdíly při názvech uvedených zapomenuly a z pokladu jazyka českého vytratily. Nechybíme snad pravdy, že poctivý znalec české řeči, Veleslavín, si jich nevymyslil, že je čerpal z tehdejšího hovoru u vrstevníků. Komenský již ve svých skladbách nerozlišuje těchto zvláštností, ač se zmiňuje o postupu práce knihtiskařské. Ovšem podle toho, kde se vydávaly u nás knihy Komenského, hlavně Janua a Orbis pictus, zda v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku,

bývalo pak původní, prosté líčení Komenského rozšiřováno, přizpůsobováno tamější řeči i, upřímně řečeno, znešvařováno. Komenský původně rozeznává „knihař“ (opisovač knih) a „impressor, knihtiskař, knihtlačitel, kterýž z přehrádek litery vybíraje, spolu sází, pod pres dává, knihy tlačí a knihvazačovi k svázání oddává, kteréž kupec knih (prodavač knih) prodává.“ Budiž příkladem změněný text o tiskařství v Komenského *Orbis pictus*, vydaném v první polovici věku XVIII. pro Slováky. Líčení hemží se germanismy a chybami proti správnosti mluvy slovenské i české: Drukař (impressor) má měděnné litery u velikém počtu, rozdělené po přehrátkách. Liter skladač vynímá je jednu podruhé, a skládá (podle příkladu, výpisu, jenž na pulpytku, držadce, před ním stojí), slova do vinkelháku, pokud bude řádek (linie, verš); ten klade do tablice, pokud bude strana (list, folie) a stiská (stěsnuje) je krajemi železnými, skrz formířskou šroubou, aby se nerozprchnuly; a pokládá pod pres. Tehdy drukař (impressor) pilulemi pomazuje barvou; klade na to v příkrývce složené archy, které pod týgel a špindel položené a drukem přitíštěné, činí že písma přijímají.”

První úplný popis práce knihtiskařské a názvosloví knihtiskařské podal J. Rohn ve svém slovníku, vydaném roku 1764 pod názvem: *Nomenclator artifflex et nechanicus*, to jest Jmenovatel v trojí řeči. Ze slovníků starších (Rešel, Veleslavín, Komenský, Rosa) sestavil věcné popisy práce knihtiskařské i s názvy, jednak rázovitými, původními, zdomácnělými, českými, jednak snažil se cizí odborné názvy přeložiti po česku, se zdarem i s nešťastnými pokusy o věrný, otrocký převod cizích, hlavně německých složených slov, jež nezřídka dnes divně, ba směšně zaznívají a mají docela jiný smysl v dnešním hovorů. Zdá se, jako by Rohn byl zašel do knihtiskárny s olůvkem a papírem v ruce a zda si podle diktanda znalců typografů zaznamenal vše, jak se kniha sázela, tiskla, vázala. Nešťím tohoto Rohnova výčtu a schválně uvozují pouze názvy a postup, z něhož zejména odborník čtoucí vyrozumí, jak postupovala práce v tiskárně ke konci XVII. a v první polovici XVIII. věku. Názvů latinských a německých, obdobných s českými, také neuvádím, abych místa i času ušetřil. Tedy

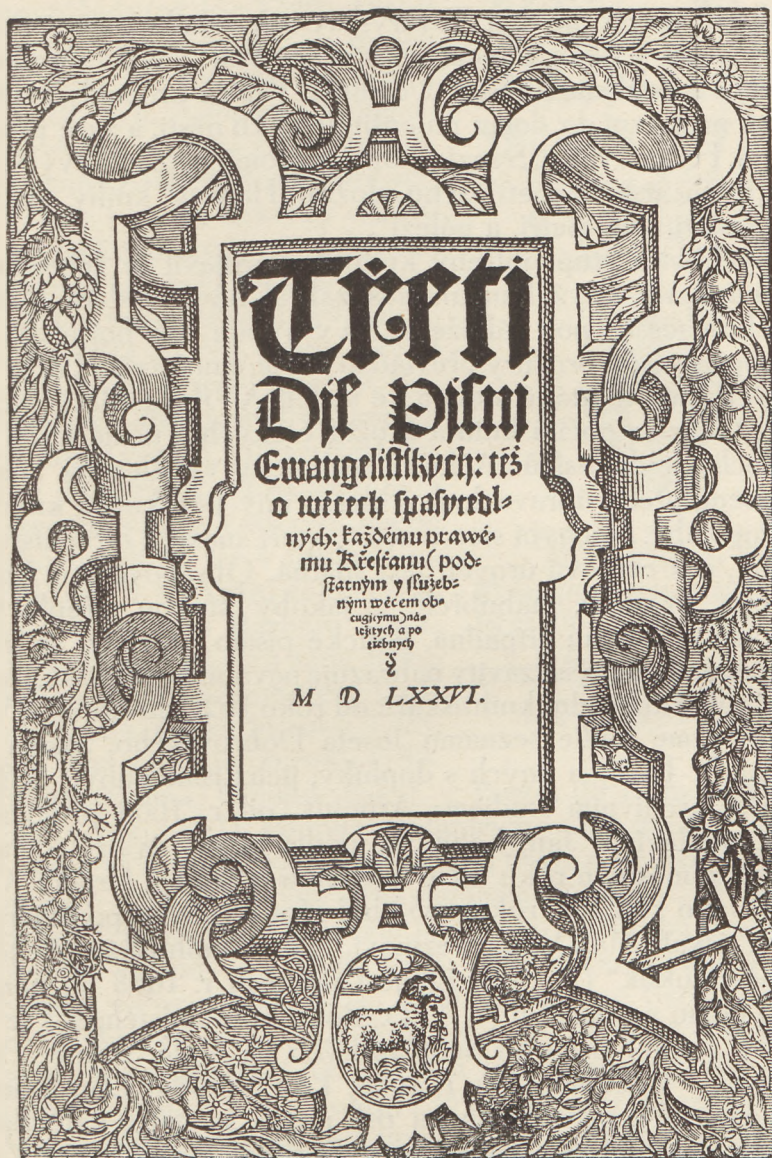
X
uspořádal Rohn obrázek o staročeském knihtisku v ten rozum: „Knihtiskař, knih-tlačitel. Knihtiskařské umění. To umění vynalezl v Štrásburku Jan Guttentberk, rodič a vlastenec Kutnohorský, Léta Páně 1440. První kniha, která se tiskla, byla svatého Augustina v městě Božím a Laktancia. Tiskárna, knihotiskárna, knihárna, v níž knihy tisknou. Sazeč písmo (psaný list) prostředkem ukazatele řádkův nastrčí před sebe na listonoš (písmoňoš). Bere pravou rukou podle předpisu slovíčka jedno za druhým z přihrádky slovnice. Sází litery jednu vedle druhý, na železném neb mosazném pravidle, až by jeden řádek neb více vysazený byly. Tyto litery mezi prsty pozdvihá na ložku, až se jimi celá strana listu naplní. Obtáčí takovou stranu liter šňůrou, aby nevypadly. A tak je s držadlem na sázecí tabulku přenáší, až by tolik stran listu vysazeno bylo, kolik jich formát na jednom rozloženém archu papíru předpisuje. Narovnává strany s dřevěnou paličkou a zavíracím železem. Strany skrz lávčičky od sebe se drží. Pak strany tyto do železného rámce zašroubuje šroubem formy. To se jmenuje forma. Tiskař formu do mosazného základu knihtiskařského pressu vpouští. Vytiskne předně jeden prubovní arch k napravení a polepšení (korrektura) chyb. Polepšitel chyb (korektor) skrze jistá znamení na kraji každé strany listu chyby zaznamenává. Sazeč chybné litery s špičkou šídla vyndává, a jiné dobré a nechybné místo nich vsazuje. Od chyb vyčištěnou formu sazeč znovu zavírá a tiskař ji do pressu nese. On napíchne vlhký bílý arch papíru rozložený na obě železné špičky vlhkého poklopu. Překlopí rámeček (když zatím zpolehacím provazcem nohou zatáhne) na poklop. Zavírá rámeček s přeskou aneb závorkou. Zatím jiný pomahač slovíčka formy s dvouma balíky, plnými barvou, černí a nadává. Tiskař ale položí poklop na formu, zpouští vozeček s levou rukou a strká l. polovičku zavřené formy na klouzavým prkně pod mosaznou těžkou presní tabuli. Ztáhne tu tabuli mocně s presním bidlem dolů na poklop. Nad to vozeček dále, a druhou polovičku formy pod presní tabuli postrkuje, s presním bidlem zacházející jako prve. A tak se černá slovíčka a řádky na vlhkém papírovém archu vytiskají a slove první tisknutí. Posledně se forma vyndá z presu, a druhá se místo ní pod pres

Kralický kancional z r. 1586.

dává, to slove druhé tisknutí. Vytisknuté formy vymývají se kartáčem na čisto a vřelým lúhem, a splachujou se vodou, slovíčka však zase do svých přihrádků se rozkládají a položí. Vytisknuté hromady papíru na lany k sušení řídce od sebe se pověsí.

Slovníce (kde jsou literky) má přihrádky a v nich: Litá aneb dřevěnná slovíčka. Veliké, hruby litery. Versální, větší litera. Menší litera. Nejmenší litery. Literky sesazují se na Listonoš (písmonoš). Ukazatel řádků. Podkládací pravidlo, tenký plech. Pravidlo železné, aneb mosazné, v kterém sazeč slovíčka sází. Sázečí tabulka. Lodka, aneb šifle. Držadlo. Jedna strana liter. Lávčičky k formě. Lavčička prostřední. Lavčička křížová. Lavčičky krajní dvě. Lavčička krajní. Lavčička svázací, aneb spojující, široká. Snůra. Palička dřevěnná. Zavírací želízka. Šroub formy, kroucený hřeb. Čtvrthraný železný rámec. Forma. Šídlo. Špička, ostrý konec šídla. Knihotiskařský pres. Dvě stěny pressu. Svrchní, příční trám. Koruna, klobouk. Vřetenó, válec šroubu. Matka, pošvička šroubu. Kapsa vřetená. Mostek, dvě prkynka. Mosazná presní tabule na sáhových šňůrách. Čep. Pánev ocelová. Presní bidlo. Dřevěnná pošva s těžkým knoflíkem. Válec dřevěnný. Rukověť. Základ presu mosazný. Vozejček. Klouzavé prkno. Síny. Přeska, aneb závorka. Měkký poklop s bílým archem. Stojánek pod poklopem. Plst. Rámeček. Zpolehací provazec. Šlapadlo. Železné špičky. Kladivo. Kleštičky. Podklad kamene k barvě. Kámen k barvě. Lopatka k barvě. Barva. Černá tiskařská barva. Fermež. Saze, kopet. Červená barva, cinobr. Balík k barvení. Balíky černý, jimiž tiskař barví. Zíně v balíku. Cvočky v balíku. Pacholata, na nichž balíky visí. Tiskařský papír. Prkno k mokření papíru. Prkno k mytí. Štětka na litery. Kartáč k mytí. Utěrací šaty. Horký luh. Voda k splachování. Provazy, aneb lana k sušení tisknutých archů. Jistý počet archů, jedno kladení archů. Sázení v tiskárně. Tisknutí kněh. Něco pod pres dáti, tisknouti. Ta kniha se tiskne, jest pod presem. Knihu vydati. Tisknutá, na světlo vydaná kniha. Nevázané knihy. Druhá strana listu. Kniha v celém archu vydaná. Kniha v čtvrt archu. Kniha v osmém dílu archu. Kniha v dvanáctém dílu archu. Kniha, v které arch šestnácte listů má. Kniha, v které arch čtyřmečítma (24) listů má. Kniha, v které arch dva a třiceti listů má.

Kralický kancional z r. 1586.

Řiditel tiskařského díla. Tovaryšové tiskařského umění. Sazeč. Presovník. Tiskař. Polepšitel tiskařských chyb (corrector). Kterýž s balíkem zachází. Učedlník. Papíru hromady svlažiti. Arch prubovní do domu polepšitele chyb nésti, a zase pro něj přijíti. Fermež vařiti. S sazí s koptem promíchati. Hotový exempláře na jistý počet archů složiti. Hotový knihy svázati, a odeslati, kam patří, a náleží“.

Rychlý vzestup potřeby knihtisku projevil se zejména ve století XVI., když humanismus zabral nová vydání klasiků a reformace na poli náboženském vyvolala celý boj letákový. Časopisy, malé brožury převládají svým množstvím. Počet tištěných knih a letáků stoupá ve století XVII. za války třicetileté, takže se počítá knih a brožur českých a německých jen v Čechách do tisíců. Ačkoliv technicky vynalezena mnohá zlepšení, přece úprava knihy klesá. Vliv baroku na knihtisk byl neblahý. Nechybí sice umělců, kteří snaží se o renaissanci knihy, než celková úroveň jest špatná. Obsahově jsou knihy baroka prázdné, nabubřelé a jakoby štukou přepřákané. Úprava je k tomu případná, gotické písmo přechází ve frakturu, která mnohými závity nahrazuje pevnou konstrukci písma.

Přehled abecední knihtiskařů od roku 1620 do století XVIII. sestavujeme podle seznamu Josefa Dobrovského, Josefa Jirečka, F. Tadrý a jiných s doplňky, jichž jsme nabyli dalším, zvláště archivním studiem: Arnoldt (od r. 1668 přídomek: z Dobroslavína) Jan, Lehnický podle otčiny zvaný (Lehenstein), zaměstnán roku 1620 u Kleinwechtera v Hradci Králové. Jeho syn, Jan, roku 1653 byl sňat s vdovou po litomyšlském tiskaři Mat. Václ. Březinovi, ujal se knihtiskárny v jeho domě „Kuklík“ (č. 182). Přenesl tiskárnu r. 1658 do nárožního domu na náměstí (č. 112). Roku 1669 odstěhoval se do Prahy, koupil tiskárnu Sedlčanských na Malé Straně. Tiskl zároveň i v Litomyšli do r. 1686, kdy ji prodal Dan. Kamenickému. Měl privilegium na tisk novin, sněmů a kalendářů. Po jeho smrti (1687) vdova Anna Kateřina vedla závod. Část tiskárny prodala bratrům Sinapim, když zřizovali r. 1689 tiskárnu v Brně. Syn jeho Karel Ferdinand, dvorní knihtiskař, primátor Malé Strany, nejvyšší strážmistr nad vojskem městským, u hlavní rectifikační kommisie assessor, tiskl hlavně sně-

movní řády (až do r. 1740). Arnolt Hradecký podepsaný na tiscích v Litomyšli, byl patrně Arnolt mladší, syn. Auinger (Avinger) Jan Adam, manžel vdovy tiskařky Anny Alžběty Rosenburkovy (1718), správce tiskárny někdy Hradeckého, koupené od obce olomoucké, r. 1720-1728. Beránek Jan, tiskař v Praze u sv. Anny, roku 1793 – 1798, prodal závod zakladateli firmy Haasovy, Bohumilovi. Beringer Jiří Samuel, na konci věku XVII., arcibiskupský knihtiskař. Tiskárna byla u semináře u sv. Vojtěcha. Jméno jeho uvádí se též v tiskárně na Příkopě u tří králů roku 1703. Vdova po něm Barbora Františka pomocí faktorů Jana Jiřího Bohra, Mat. Seissenhofera, Ludvíka Caja, tiskla do roku 1723. Syn Petr Antonín do roku 1742.

Bilina (Bylina) Štěpán, tiskař v Praze, do roku 1620. Žena Judita roku 1621 koupila Melantrichovský dům „U tří velbloudů“ s tiskárnou Velešlavínskou, tiskla od r. 1622, po smrti mužově r. 1626 se syny Jiřím Adamem a Janem „dědici Štěp. Byliny“. Od r. 1630 tiskl sám Jan. Roku 1637 oba dostali přídomek: z Lipovce a Lazu. Roku 1650 tiskárna zaniká. Bilina Štěpán v Praze roku 1727, 1729. Braun Jan Bedřich, Praha, 1712. Brewer Vavřinec, tiskař v Levoči, r. 1631 – 1648. Samuel, roku 1680 – 1700. Vdova jeho Žofie, r. 1703 – 1705. Dědicové jejich 1711. Roku 1735 Jan Brewer. Březina Matouš Václav držel tiskárnu v Litomyšli po J. Rykovi od r. 1636. Zemřel r. 1651. Tiskárny ujala se vdova Dorota, a vdavši se za Jana Arnoldta, předala jemu věnem tiskárnu. Černoch Jiří, universitní knihtiskař v Klementinu, v Praze, r. 1665 – 1684. Od r. 1685 vdova Černochová. Diesbach Jos. Emanuel, tiskař

Svaučení
Mládencům k služ-
bě Krystu a Svrkwi geho
 se oddávajícím, w Ge-
 dnoš Dratřské.

Plác Ver. 3. 27.

*Dobré gest muži tomu kterážby no-
 byl gho [Páně] od dětinství svého.*

W Kralicích o kolo létat 1607

Tisk kralický z roku 1607.

v Praze, roku 1769 – 1808. Forman (Fuhrmann) Bartoloměj Albrecht, tiskař v Brně, začátek věku XVII. Friedl J. A., tiskař v Trnavě, na začátku věku XVII. Emler Jan, tiskař v Praze, 1729. Fický (Fitzky) Jan Norbert, vyučil se knihtiskařství v Hradci Králové, pracoval v Praze, v Brně, v Olomouci, ve Vídni a ve vatikánské knihovně v Římě. Byl faktorem 10 let v tiskárně Klementinské (1720). Koupil si knihtiskárnu Kamenického a jmenován arcibiskupským tiskařem u sv. Vojtěcha v Král. Dvoře. Po jeho smrti r. 1760 jeho tiskárna i tiskárna Hladkého řízeny od dědiců (František Kajetan). Roku 1779 uvádí se jeho potomek, tiskař též, Jan Norbert. Fritsch Jan Michal, tiskař v Chebu, r. 1781. Fuhr Václ., tiskař v Mostě, r. 1781. Golíáš Urban Baltazar, Praha, r. 1653 v Železné ulici „U červeného jelena“, r. 1654 „U tří lvů“, tiskl do r. 1678 sněmovní řády. Gröbel Josef, tiskař v Praze, roku 1777 – 9. Hagen Jan Antonín řídil (faktor) tiskárnu škol normálních do r. 1781. Hampl Josef, Matys, od roku 1706 – 1708 vdova Anna Voršila, jeho tiskárny používal r. 1711 Jan Jiří Hoffäcker. Handl Jiří, tiskař v Olomouci, do r. 1623. Haugenhofer Krištof, tiskař v Brně, v Oslavanech, roku 1614 – 1628. Graudenc Gabriel Josef, tiskař v Opavě, r. 1774. Adam, syn tiskaře litomyšlského Andresa Graudence, od smrti otce (1618) do své smrti (1623) tiskař v Litomyšli. Geberle Jiří Jakub řídil jako faktor tiskárnu universitní v Klementinu ve stol. XVII. Helm Jan Václav zařídil v Praze r. 1706 tiskárnu a r. 1733 ji prodal Janu Juliovi Jeřábkovvi. Herzog Antonín zařídil r. 1705 první tiskárnu v Jindřichově Hradci (přešla po něm na J. V. Svobodu, Jakeše, Schönsteina, Hillgartnera). Heyd Frant. A. ve Znojmě viz Svoboda J. V. Hillgartner Frant. Petr, roku 1732 faktor v knihtiskárně Anežky Pileciusové v Příbrami, koupil roku 1737 v Jindřichově Hradci tiskárnu od Antonína Schönsteina. Po jeho smrti pokračoval syn Hynek Vojtěch. Hirnle František Antonín koupil r. 1732 od obce olomoucké tiskárnu, bývalou Hradeckého. Po jeho smrti r. 1758 do roku 1798 vdova Josefa Terezie. Hladký Frant. Karel, 1750 až 1760, arcibiskupský tiskař v Králově Dvoře v Praze. Dědicové vedli závod zároveň s tiskárnou Fického. R. 1783 syn (?) Antonín Hladký. Hoffäcker Jan, tiskař v závodu Ham-

CATULUS LEONIS RUGIENS. ^{Jud. 14. v. 14.}

De cuius ore processit

EXAMEN APUM & FAVUS MELLIS.

DIVI NORBERTI

Nunc in crimina lævi & rugientis,

Nunc mel Sapientix & Pœnitentix condentis

TYPVS.

Samsonis Parabola

*De comedente exiuit cibus, & de forti egressa
est dulcedo.*

Lew řwauch /

Z gehořto Bst wyssel Nog Wiel / a Plast Strbj.

Norberta Swatého /

Ewa džlem proti neřestem řwauchho /

Džlem Med Maudrosti a Pokánj z sebe wydawagichho

WYDRAZNA.

Pohádka Samsona

Z toho kterh gedl / wyssel Pokrm / a z sylného wyšla

Gladkosti. Jud. 14. v. 14.

Za calowého na Den Weyroční geho Swatě Památky w Chrámě

Narození Kодиčky Boží / Bráti: Panenstého Kláštera Doranstého

dokázany / a wděčně obětovaný

Od

Kníže Františka, Jana Bartona, Kодиče Plzenstého, Kun-

stěho Libo-Mudrých Mistra, Pjsina S. Bakaláře, a na ten čas Faráře

Charwateckého, Léta 1731. dne 15. Čjermence, genj gest Neděle

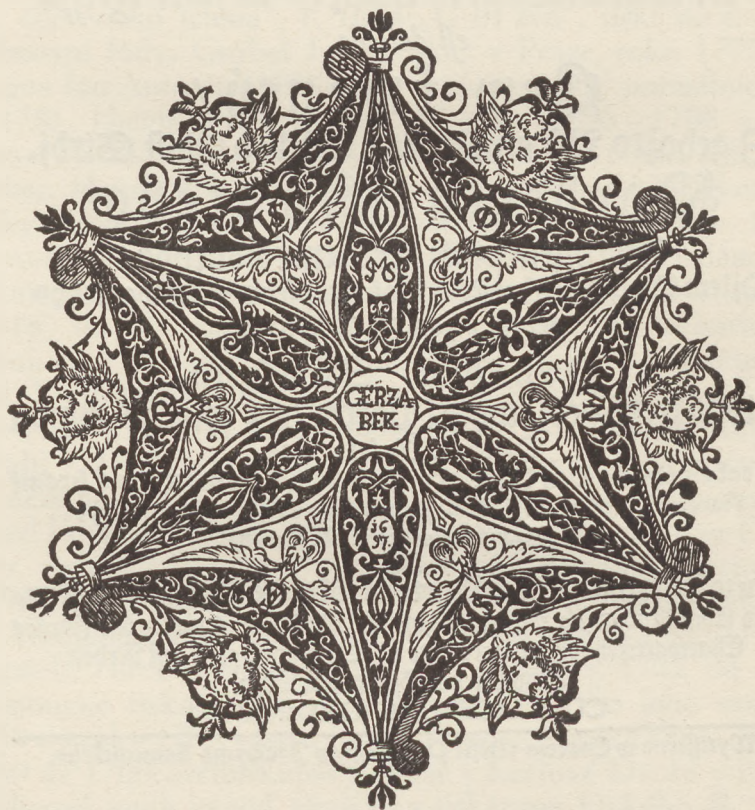
Dewátá po Swatém Duchu.

CUM LICENTIA ORDINARIJ.

Wytištěno w Starém Měste Pražském / o Joachyma Kamenického.

Tisk Joachyma Kamenického v Praze.

plové, vdovy, v Praze, roku 1706. Höger Matěj Adam, arcibiskupský tiskař v Králově Dvoře v Praze, r. 1728 – 1740. Höchenberger Frant. Aug., arcibiskupský tiskař v Praze a v Příbrami, roku 1781. Höchenberger Tomáš Jan, vynálezce knihtiskárny na voze pro vojsko, v Praze na Malé Straně, r. 1781. Hörmann J. O., tiskař v Trnavě, 1700. Holauer Matěj, ředitel tiskárny Schönfeldské, v Praze, roku 1791. Holer Jan Václav, tiskař v Praze, r. 1730. Hraba Karel Jan, v Praze, v Platýzu, 1714 – 1737. Tiskárna pak v Dominikánské ulici „U tří růží stříbrných“. Syn, mistr svobodných umění, Jan Karel, stavovský tiskař. Po jeho smrti (1795) knihtiskárny se ujala ro-

Tiskařský znak Karla Jeřábka v Praze 1697.

Kazní Dsi
Mucedlníka Páně.
II II II II
Upomučého /
Kanovníka Pražského
Adrian Fris Dswjcený Jacobi Distriktu,
Od Ducha Swatého.
W Shráme Páně Swatého Píse
welkého w Kralowském Starém Městě Pražském
w W.B. P.P. Kanovníkůw Regulárních / Kři-
žovníkůw s Čertweným Srdcem Blahoslavených
Mucedlníkůw od Pořání Bábce S. Cypriána.
Act: ord: Zázaním Dokazany. *Grad: . .*
Od Kněze Michala Pelissota Řádu S. Františka Bratřích
Menších Conventualních Kázatele Redělního w S. Jitřba Apostola
w Starém Městě Pražském.
Dne na Den Sessonj Swatého Ducha 16. Měsíce Maje Léta Páně. 1728.
Wytištěno w Starém Městě Pražském / w Karla Joseffa Grěbbla.

Tisk Karla Jeřábka v Praze 1728.

dina Straširypkovská. Hradecký z Krusnova Mikuláš, v Olomouci, od r. 1626 jediná privilegovaná tiskárna na Moravě. Po jeho smrti r. 1652 vdova Dorota, r. 1654 90letá podala ruku i tiskárnu Vítovi J. Ettlovi. Jakeš Jan Bedřich koupil roku 1718 tiskárnu v Jindř. Hradci od J. V. Svobody, do r. 1735. Jauernich Karel Jos., v Kutné Hoře, v Praze r. 1750 – 1770, knihy pro lid. Jelínek František Alois řídil knihtiskárnu Labounovu v Karolinu (1772). Jeřábkové, tiskařská rodina v Praze, přes století činná, při vydávání zvláště českých knih. Jan Karel (r. 1686 – 1712). Karel Josef (r. 1713 – 1729). Jan Julius, „U zlatého jednorožce“, koupil tiskárnu Helmovu r. 1733 (1729 – 1770). Firma rozdělena: Jan Karel a František. Po smrti Jana Karla, vdova Johana do roku 1802. Kalivoda J., tiskař ve Vídni, vydával Vídeňský denník od 1. dubna do 27. června 1761. Kalús Václav, tiskař v Praze, na začátku věku XVII. Kamenický Dan., knihtiskař v Hradci Král., od r. 1670. Tiskárnu tamější vedl i po r. 1686, kdy koupil knihtiskárnu Arnoldtovskou v Litomyšli. Po smrti r. 1711 v Litomyšli tiskne syn Jan, po něm r. 1751 vnuk Antonín. Po jeho smrti r. 1775 majitelem knihtiskárny Václav Tureček, zemřel roku 1822. Jako pěstitelé umění tiskařského usazují se v Praze potomci Danielovi: Joachym František r. 1716 až 1725, Joachym Jan v tiskárně universitní Klementinské (r. 1711 – 1720), Joachym r. 1726 – 1736, Jan r. 1722 – 1729, Jonata r. 1725, Leopold roku 1734. Kastner Adam v arcibiskupské tiskárně u sv. Benedikta v kolleji u sv. Norberta, 1664. Kirchner Fr. Hynek, v Praze, r. 1750 sňat se Žofií, vdovou po tiskaři Karlu Frant. Rosenmüllerovi mladším. Přežila ho, vedla knihtiskárnu r. 1758 – 1761, vdala se za tiskaře Klausera. Klausen Jan Josef, řídil tiskárnu arcibiskupskou v Králově Dvoře v Praze. Přiřazen se na tiskárnu Rosenmüllerovu. Po jeho smrti roku 1779 vdova Žofie Johanna, u ní faktorem Matěj Glacz. Kleinwächter Martin, pod O. Mizerou v tiskárně Dobrovické, od r. 1613 v Hradci Král., po r. 1620 prodává tiskárnu A. Arnoltovi. Klöss J., tiskař v Bardyjově, r. 1657. Knauf Vilém, v tiskárně arcibiskupské v Praze, r. 1690. Kompositorova knihtiskárna v Prostějově, začátek XVII. věku. Koniáš Jan, tiskař v Praze, roku 1694 – 1704. Vojtěch Jiří, v universitní tiskárně v Kle-

Blahoslaveného
 Jana Nepomuckého /
 Mojžíše a Bůdce Lidu Českého /
 v Novém Zákonu na Vinici Páně
 Pracujícího ?
 Smrt a Život v Kuce Bazyka.
 Po
 Šťastným pak ale Slunce Západu

S w a t ý

Nepomucký:

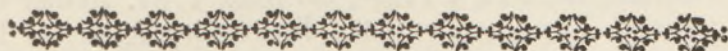
V Příchodu (na způsob Cizlověka Hospodáře) Vinaře
 Nebeského / za obzvláštní Erbovní Znamení / Blastencům k Potěšení /
 zasloužilý Denní Práce své sobě daný Peníz / Krze Vsta Eccle-
 siastica uznává ?

Dal mně Pán Bazyk / Wzdu mau.

Což

Každého obzvláštním těchto Svátého Titulům to
 Královském Svobodno: Horním Měste na Horách Kutných / v pštom-
 ném Řázaní přednesl Dne 16. Máje / Roku 1748.

Kněz Jan Antonín Horník / AA. LL. & Philosophiæ
 Magister, SS. Theologiæ Baccal: Form: na Panství Pardubském z Městečka
 Dásky Hodič / a v Bragi Čáslavském / Města Zeleno-
 Zbraslawic Jarát.

Vytiskl v témž Královském Svobodno: Horním Měste Hoře Kutné /
 Vstj Bogtch Kyncl / Léta Páně 1748.

Tisk kutnohorský z r. 1748.

mentinu, roku 1695 – 1711. Po něm od r. 1712 vdova Kateřina Alžběta. Korec František, tiskař v Kutné Hoře, r. 1781. Koudelka Matěj Bedř. koupil tiskárnu v Praze r. 1739 po smrti Matěje Höggera. Po něm r. 1743 – 1746 vdova Johanna. Kuč Krištof, tiskař v Olomouci, do 1626 (Kutsch, Kuteč). Kyncl (Kincl) Jan Petr, v Jindř. Hradci, r. 1730. Kyncl Jiří Vojtěch, v Kutné Hoře, roku 1720 – 1736. Laboun Jiří, v Praze, od roku 1689. Po smrti r. 1713 syn Jiří. Od r. 1723 jeho dědicové. Jménem jich do roku 1758 opět Jiří Laboun. Jeho vdova Kateřina do r. 1769. Leopold Tobiaš koupil r. 1616 v Praze tiskárnu od dědiců Šumanských, od roku 1617 – 1646. Landerer Jan Mich. z Tiskutu, tiskař knih českých v Prešpurku, 1754 – 1790. Laube Kar., tiskař v Litoměřicích, r. 1781. Z Lerchenfelsu Sixt Jan, probošt v Litoměřicích, zařídil si r. 1626 pro své spisy tiskárnu, vyhořela r. 1627. Leva Zikm. z Brozánků, vytiskl r. 1619 přivítání Bedřichovi Falckému, potom katolík, od r. 1629 řídil tiskárnu akademickou, tiskl do r. 1645. Mangold Jan, tiskař v Praze, r. 1786. Michálek Daniel, ve Starém Městě Pražském, od r. 1677, tiskař dvorní a akademický. Michálková Eva Polexina od r. 1690 (Matěj Bezstahovský), od roku 1691 (Petr Antonín Bennek), Morgensäuler, tiskař v Plzni, r. 1787 – 1816. Normálních škol tiskárna v Praze. Packo (Pacek) František Aug., Olomoučan, tiskař v Prešpurku r. 1771 – 1800. Paskovský Jan, s Janem Theofilem Kopidlanským roku 1661 přenesl tiskárnu Česko-bratrskou z Břehu do Amsterdamu, kde r. 1661 – 1663 tiskl české knihy. Pfleger Dominik, tiskař v Praze, r. 1720. Pilecius, tiskař v Příbrami, vdova Anežka roku 1732. Podhořanský J., tiskař v Levoči, r. 1791. Postřihač Pavel, držitel tiskárny arcibiskupské v Praze, r. 1660 – 1670, vydavatel roku 1667 Komenského Janua linguarum. Prachinus Joachym, tiskař v Příbrami, r. 1712. Preysz A. J. ve Znojmě, r. 1742, viz Svoboda J. V. Průša Ignác, tiskař v Praze, r. 1750 – 1763. Průšova Johanka, tiskařka v Praze, do roku 1781. Reiner Leopold, tiskař v Plzni, roku 1816. Rosenburg Ignác, r. 1704 přičlenil se na tiskárnu Kilianovu v Olomouci. Po smrti roku 1719 vdova Anna Alžběta vdala se za tiskaře Awingera. Rosenmüller Matouš, tiskař v Praze, od roku 1660. Rosen-

Velmi pěkné a potěšy

tedlné kázání nad Tělem mrtvým / Nay-
osvěceněgšyho a velikomocného Knížete a Pá-
na/Pana Ferdynanda Říjmského Cýsaře/ geho Welebnosti/
také Vheršského a Českého/zč: Krále/někdy naymilostivěgšyho
Pána/slawoné a Swaté paměti/w dewátau Těděl po Swa-
té Trogicy učiněné / Skrze Ctihodného a wysoce Věcného Otce
Matyáše Cytharda / geho Welebnosti Cýsaře Říjmského/
Kazatele Dworského. Léta Páně Tisícého/
Pětistého / Šedesátého/
Čtvrtého.

Glalm.

Wzáctná gest před Pánem Bohem Smrt
Swatých geho.

Romano: 14.

Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus.
Buďto živi gsmr/buďto omřráme/Páně gsmr.

Wytisřeno w Slawoním Starém Městě
Pražském/v Šebestyána Oksa
z Kolowšy/zč.

Tisk Šebestyana Oksa na Starém městě Pražském.

müller Karel, tiskař v Praze v Platýze, od r. 1680. Jeho otec (?)
Matouš od r. 1660 tiskař v Praze. Rosenmüller Karel Frant.,
naroz. r. 1678 v Teplici, tiskař v Praze, na Uhelném trhu
„U zlatého kříže“. Dne 4. února roku 1719 zahájil vydávání

a redigování novin českých. Zemřel 9. července 1727, na náhrobku: „Ten jest byl druhý Daniel Adam z Veleslavína“. Rosenmüller Karel Frant., syn předešlého, dvorní impressor, 1727 převzal tiskárnu i redakci novin. Zemřel r. 1748, závod vedla vdova Žofie, provdaná za tiskaře Kirchnera a Klausera. Ryk Jan, tiskař v Litomyšli od r. 1623 – 1630. Sambuch Jiří, tiskař v Bardylově, r. 1663. Samm Jan, tiskař v Praze, roku 1780 – 1783. Sedlčanský Daniel, knihtiskař na Starém Městě v Praze, roku 1588 – 1630. Po něm syn Jiří. Sedlčanská Lidmila z Karlova, dvorní knihtiskařka, v Praze, r. 1655 – 1664. Její dědicové r. 1666; Daniel, po jeho smrti r. 1667 vdova Lidmila Sedlčanská z Šarfenberka, r. 1669 závod prodán Arnoltovi. Sessius Pavel, universitní knihtiskař v Praze, roku 1608 – 1631. Roku 1626 až 1629 tiskne v Roudnici. Siedler Jan Sylvester, Pražan, tiskař, od r. 1777 řídil tiskárnu Svobodu v Brně, koupil ji roku 1784. Tiskl do r. 1806. Slanský František, v Mladé Boleslavi, r. 1748 – 1750. Straširybka, rodina tiskařská v Praze, r. 1795 po rodině Hrabovské. Suchý Václav Urban, bývalý faktor v Příbrami, zařídil tiskárnu v Klatovech, odkud roku 1731 do tiskárny svojí v Praze. Svoboda Jan František z Prahy, tiskař v závodu Sinapovském v Brně, od roku 1706 se přizemil. Dědicové do r. 1784, kdy ji koupil Siedler. Svoboda Jan Václav, tiskař, roku 1702 ve Wildberku v Rakousích. Roku 1709 koupil tiskárnu Wagne-rovu ve Znojmě. Roku 1711 převzal Herzogovu tiskárnu v Jindř. Hradci. Teprve r. 1717 opět ve Znojmě. Po smrti roku 1726 jeho tiskárna majetkem Fr. Ant. Heyda; r. 1742 Ant. J. Preysze, r. 1796 Václava Slavíka. Šilhart Antonín, tiskař v Praze, kolem roku 1670. Syn Josef Antonín, roku 1693 – 1730 řídil tiskárnu arcibiskupskou v Králově Dvoře v Praze. Šindler (Schindler), tiskař v Opavě, r. 1716 – 1719. Po něm vdova Eva a syn Jan Václav. Jeho vdova Magdalena r. 1774 prodala tiskárnu Jos. Gabrielovi, od jeho vdovy koupil ji Jan Jiří Trassler r. 1780. Sípař Jiří v Praze, v Železné ulici „U červeného jelena“, roku 1640 – 1650. Po něm vdova Lidmila, r. 1652 – 1653. Škarnicl Josef Ant. z Veselí n. Luž., narozen r. 1729, zemřel r. 1813, od r. 1754 v tiskárně Hirnlově v Olomouci, zeť jeho. Roku 1759 koupil tiskárnu v Uherské Skalici

Grdlička Hornj a Lesnj
Winšowaně cukrugich.

To gest:

Swatá Panna Dobrotiwa Mučednice a Chotj Kry-
stowa / gednaz desýti Pannen / které Swatou Pan-
nu Worslyu gsau následowaly / a gedenácte Tisíc
Pannen a Mučednic Krystowych gsau předcházely/
neypředněgšý / giž syce přestiašne na věčné Wě-
nosti w Hnjzdecku Srdce GŁžissoweho sladce od-
pociwagjcy / wšak ale w Těle swém Swatém na
Ostrowě / poswátném w Czechách Místě / na Pan-
stwj G. M. Cysářské Zbirowském / pod Ochranou
a horkým Opátrowaním Welebných P. Páterůw
Řádu S. Augustýna Paustewníkůw swatě Kwjlicy/
a Rozmnožitele Slawy své Hlasem ljbz-
ným k tobě wabicy:

Na Den Vyhroční Slavnosti své

Tetiſ

Dne 21. Máge/ Léta 1719.

**Představuje se w sprostým Žázání k vctění wšsem horlivým ge-
blm Ctitelům / a k pabledawání swých Mllosti wšsem zaml-
lowaným Pautníkům.**

Odeum Kneže Hynka Zigmunda Kardiana/ten čas Ditana Hořowského

● (●) ●

Wytisštěno w Kraľovském Starém Měste Pražském /
v Batla Stanistfa Rosenmüllera / Lta 1719.

Tisk Karla Františka Rosenmüllera 1719.

a vydával knihy četby prostonárodní. Roku 1798 převzal tiskárnu v Olomouci po tchánu Hirnlovi, ve Skalici tiskl syn František. Tiskárnu v Olomouci měl syn Antonín Alexander. Škrochovský František Jiří, tiskař v Litoměřicích, r. 1727 – 1734. Šlerta Frant., tiskař v Kutné Hoře, v polovici věku XVIII. Schmid Mich., tiskař v Plzni, na začátku století XIX. Schneider Jan Jiří, v Praze, tiskárna universitní v Klementinu, r. 1763. Šnupec Josef, tiskař v Plzni, r. 1712. Z Schönfeldu Antonín Jan, dvorský tiskař v Praze v Jesuitské (Karlově ulici), začátkem XVIII. věku. Po něm syn Jan Ferdinand († 1821). Šrám Pavel, tiskař v Olomouci, r. 1612 – 1621. Štros, Pštros, Straus, Struthio Mikuláš, tiskař v Praze, v ulici Kaprově, r. 1594 – 1623. Jan Ctibor na Starém Městě Pražském „U třech Nedvědů“. Schweiger Jakub, tiskař v arcibiskupské knihtiskárně královodvorské v Praze, roku 1759 – 1770. Po něm vdova Kateřina. Tichý Jan Norbert, tiskař v Praze, na Perštýně, v první polovici věku XVIII. Trassler Jan Jiří, tiskař v Opavě, r. 1780. Tuchscherer Pavel, v tiskárně arcibiskupské v Praze, r. 1669. Tumler J., tiskař v Báňské Bystrici, roku 1784 – 1788. Tureček Václav, tiskař v Litomyšli, r. 1781 – 1822. Tybelly (Tibelli) Václ. Jan, tiskař v Hradci Král., od r. 1712 – 1729. Po něm syn Jan Kliment, zemř. roku 1775. Jeho vdova Alžběta, roku 1782, r. 1808 prodali tiskárnu Janu Hostivítovi Pospíšilovi. Wagner J., tiskař ve Znojmě, viz Svoboda J. V. Wikhart Wolfgang, tiskař arcibiskupský a pak stavovský v Praze, r. 1700 – 1725. Vokál (Vokalius) Václav, tiskař, v Trenčíně od 1630 – 1645. Po něm vdova Dorota.

Tím jsme podali asi přehled a statistiku českých knihtiskáren. Bylo tedy v Praze 10 tiskáren. Mimo Prahu nacházíme r. 1740 v Čechách 9 tiskáren, a sice: v Hoře Kutné, Hradci Králové, Hradci Jindřichově, Příbrami, Litomyšli, Mladé Boleslavi, Litoměřicích, Chebu a Mostu.

Co se týče zařízení knihtiskáren těchto, jest jisto, že (vyjímajíc knihtiskárny pražské, a to jen některé) všechny ostatní byly ve velmi smutném stavu, a že se v nich mimo některé knihy modlitební a rozličné písničky ničehož jiného netisklo, leda snad tu a tam některá školní kniha nebo kalendář, což však zřízením knihtiskárny c. k. normálních škol v Praze skoro

Praso = Spanilá Hvězda /

Hognými Paprsky

Rozličných výborných Ctností / a gasným Bleskem do=
konale Swatosti / na Nebi y na Zemi se stěvaučy /

A Celau Wsseobecni Cýrkew Krystowau
swau přemilau Sljčnosti okráslugjcy ;

Totiz :

S. ROK 1727 /

Swatého Kanownického a Benhradního
Nřadu Praemonstratenského

Otec a Zařládatel /

Magdeburgský Arch-Biskup /

Křálowstwí Sjeřského zwolený Patron /

W Slawné Kanowní Wilowitské nadgménowaného
S. Nřadu / na Den Sto-leté Památky Přenesení jeho S. Těla
i Magdeburgu do Prahy / pod spůsobau Hvězdy gasné a krásné / w poujs-
žené Šmálo=Nřeti wpobrazení / a jeho horlivým Cířtelům předstawení
Od

Bernarda Grubera / S. Nřadu Cystercepského / w Kláštěře
Wisno-Brodském Professa, w Slawné Pražské Arcy-Biskupské Do-
legi o S. Wogřeěba Swobodného a Libo Múdrěého Dmění býwalého Profes-
sora, na ten Čas w Přídolžtj:eného řáčeře.

Léta Paně 1727. w Mědělí Čtyřrtau po Weliké Vtěcy/genž gest Domli-
nica Cantate, Dne 11. Měsíce Máje.
PERMISSU SUPERIORUM.

W Praze / w Křálowním Dwoře / wptisli Jožeff Šilhart/ Arcy-Bist. Impreřšer.

Tisk Josefa Antonína Šilharta v Praze.

Qui ad justitiam erudiunt multos,
fulgebunt quasi stellæ in perpe-
tuas æternitates. *Dan. 12.*

Kterij k Sprawedlnosti wywčugi mnohé /
stkwoti se budcu gako hwězdy na wě-
čné Wěčnosti. *Dan. 12.*

Krásná a podivná wěc / anobřz gedna
z těch nepřásněgšých a neppodivněgšých
w celým Swětě gest Swětlo / neb Swě-
tlo wsecky barewné wěcy / které Bůh wse-
mohaucý stwořiti ráčil / zgewuge / a lid-
stymu zrakupředstawuge. Swětlo / pisse
S. Ambroz / gest Krása wseho widitedlného Stwoření / S. Am-
gehož Sláva se neywěc wězuge / kdnž k spatření přicház / brof
neb

Kraso-Spanilá Hvězda. Tisk Jozef Šilhart v Praze 1727.

nadobro přestalo. Jaké pak byly i ty modlitby a písničky,
které se lidu po venkově prodávaly, to vypravuje úřední, tedy
jistě dosti spolehlivá zpráva, velmi smutně. Stav tiskáren
v Čechách zůstal delší čas skoro nezměněn; nalézámeť aspoň

L I N G U A
 T R I U M S Æ C U L O R U M ,
 QUA
 I N N O V A T U S E S T L I T E R A T U S O R B I S
 T E R R A R U M ,
 E T
 S C I E N T I A D I V I N A R U M R E R U M Q U E H U M A -
 N A R U M , A D S U M M U M E V E C T A E S T
 F A S T I G I U M ,
 A R S A R T I U M
 T Y P O G R A P H I A

To gest:

Mejrečný Brogisho Mětu Bazyň,

Nimžto:

Metolito obnošen gest Křesle Světa
 Mbrz n Bmēni gať Duchovní, tať Světské,
 Znamenitě osvojeno /
 na Nejvyšší Grad / neb Stupen pozdvíženo /

Kunst, nad gine Kunsty,
 T Y P O G R A P H I A ,

Ginář:

Knihy - Tiskárna /

Při veřejné

Sæculární Třicetá Létý Slávnosti /
 Adyž totížto po šťastně proběhlých Třech Set Lét od Wynalezenj /
 Svobodného Kunstu Typographického /
 Které se stalo Léta Páně 1440. Snážínošj / a Schopnošj

Jana Kuttenbergia,

Modiče a Wlastence Kuttnohorského /

Tisk Jana Karla Hraby v Praze 1740.

EXVnDet Vobls gLorIosa prof- perItas, LiterIs CoMes paX & Vbertas.

Tobě pať JEŇE Wlastenče nášš/ řdyž gsau y Mohutstí Oby-
watelové na prořkázanj swé wděčnosti : žes toho Kunstu Au-
thorem/ neb Náležnjkem byl/ k počestnosti Sochu wyzdwyhly. S
tímto nápssem :

Joanni Kutenbergenſi, qui primus omnium literas ære
imprimendas invenit de toto orbe bene merenti Ivo
Witigiris hoc Saxum pro monumento posuit Annò 1508.
(ddd) Tobě prawjm : Kterému též

Multùm Religio multùm tibi Græca Sophia
Et multùm debet lingua latina tibi
Omnes Te summis igitur nunc laudibus ornent
Te Duce quando Ars hæc mira reperta fuit.

Dyž wššychni zawázani gsau/ y my za tu snažnost děkugeme/ a po-
něwádž Gratiam tuis beneficijs parem in hac vita referre
non possumus. Tať/ gaťož bygsme syce powinni byli wděčnjmi by-
ti nemůžeme / protož wynssugeme toliko aby Koruna twěho Skutku
na wěčnosti byl sám Bůh / který Tobě před časý byl Principium ver-
borum tuorum, Psal. 118. Počátek slow twých. Tobě pať Sæculi
melioris origo, počátku wěku lepššyho/ abys měl co Potomkům swým
přednasseti/ a na pamět wwaděti / tento dukaz nášš wděčnosti k ostři-
hánj / památku odewzdáwáme / a poraučjme :

Accipe posteritas quod post tua sæcula narres!

Sězmete Potomcy ! A včte se Generationi quæ ventura est, y
Národu / který přigjti má/ Magnalia DEI, Weliké Wěcy
BOžj oznamowati / a BOhu ze wššeho Dobrodynj wdě-
čnjmi býti/ až na Wěky /

A M E N.

(ddd) In Collegio facultatis jurid. Moguntiz monumentum hoc legitur.

Lingua trium saeculorum. Tisk Jana Karla Hrabý v Praze 1740.

Vigneta ze Slavnostního spisu českých tiskáren k jubileu knihtisku r. 1740: Jan Julius Jeřábek (JJG), Karel František Rosenmüller (CFR), Karel Ferdinand Arnold (CFA), Václav Urban Sudý (VVS), Jan Norbert Fický (JNF), Jan Karel Hraba (JCH), Jiří Laboun (GL), Collegium Soc. Jesu (CSJ), Matyáš Koudelka (MK), Hynek Jeřábek (GG), Arcibiskupská tiskárna u sv. Vojtěcha (SAE).

r. 1781 v Praze tentýž počet tiskáren jako r. 1740, v krajích však pouze 8, zanikla totiž tiskárna v Mladé Boleslavi. Čas tento musíme považovati za počátek nové lepší doby pro umění knihtiskařské v Čechách. Vyslovením svobody tisku a svobody náboženské zlomena jsou pouta, kteráž tlačila všeliké svobodnější projevování myšlenek i šíření jich v zemi; živější pěstování literatury vědecké i krásné v cizině a později i v Čechách působilo i na opětné zvelebení knihtiskařství blahodárně.

Z roku 1782 máme před očima důležitou zprávu, kterou podalo gubernium české císaři Josefu II. o stavu knihtiskáren, knihkupectví i papírnictví v Čechách. Podle úřední zprávy této bylo v Praze dotčeného roku 1782 tak jako dříve roku 1740 a 1781 tiskáren deset, a to na Starém Městě tiskárny: Schönfeldova s 8 lisy; c. k. normálních škol se 6 lisy; Rosenmüllerova se 2; Hladkého se 2; Hrabova se 4; Diesbachova se 2; Jeřábkova se 4; Prušova (Prušínové?) s 3 a arcibiskupská (kterouž řídil Augustin Höchenberger) se 4 lisy. Na Malé straně byla knihtiskárna Jana Tomáše Höchenbergera. Nejlepší z nich byla knihtiskárna Schönfeldova v Je-

suitské (nyní Karlově) ulici ve třech domech, od majitele Jana Ferdinanda Schönfelda v jedno spojených; jeden z nich byl dům „U dvou andělů“ a jeden „U 10 panen“ (nyní čís. 184 staré, 12 nové). Dále proslula tiskárna c. k. normálních škol, po nich pak tiskárny Jeřábkova a Rosenmüllerova; ostatní byly buď samy o sobě špatně zařízeny, nebo následkem nedostatku práce zanikaly, ač někteří z majitelů jich zkušeně a v umění knihtiskařském velmi obeznaní lidé byli. Aby se jim pomohlo, mnělo zemské gubernium a navrhovalo za nejvhodnější prostředek, aby se všechny práce tiskařské pro státní úřady a školy potřebné, hlavně také tisk školních knih jak pro nižší tak i pro vyšší školy, poměrně mezi tiskárny, které nedostatkem práce trpěly, rozdělovaly, a aby se jim tímto způsobem aspoň z největšího nedostatku pomohlo.

Z téže příčiny měly se podle téhož návrhu zemského gubernia také všechny buď od státu aneb od duchovních neb světských korporací bezprostředně neb prostředně zřízené a od nich vedené tiskárny pustiti a jednotlivcům prodati, což by prý zajisté k zvelebení tohoto odvětví průmyslu a obchodu mezi křesťanstvem nemálo přispělo. Mnohem hůře, ano velmi smutně vyhlíželo to s tiskárnami v městech venkovských. V celých Čechách (mimo Prahu) nalézalo se r. 1782 pouze 8 tiskáren, a to v takovém stavu, že prý ani jména toho nezaslouhovaly. Byly to následující: v Hradci Král. tiskárna Alžb. Tybellové; v Příbrami Höchenbergerova; v Kutné Hoře Korcova; v Litomyšli Turečkova; v Jindřichově Hradci tiskárna Hilgartnerova. (Tiskárna tato založena od Antonína Herzoga r. 1705; po něm přešla na Svobodu, Jakeše, Schönsteina a od tohoto prodána Hilgartnerovi, konečně pak Landfrasovi), v Litoměřicích tiskárna Laubova; v Mostu Fuhrova a v Chebu knihtiskárna Fričova. Špatný stav těchto knihtiskáren v Čechách mělo gubernium zemské ve své zprávě za jednu z hlavních překážek, které se šíření vzdělanosti a lepší povahy myslí mezi obecným lidem v Čechách v cestu stavěly, naproti tomu ale pověru, nevědomost a pobožnůstkářství rozšiřovaly; neb ve venkovských těchto tiskárnách netisklo se skoro nic jiného než modlitby a modlitební knihy a písničky naplněné všelijakým nesmyslem a pověrou, „pravé to nestvůry fanatické,

Kázanj Pohřebnj
Nad

Vrozenau Pani

Pani Polexenu Sternbertowau/

Kozenau z Waldstegna / a na Pátku/ etč.

dobré a wzáctné paměti, Vrozeného Pána / Pana

Adama Mladšího z Sternberta / a na Pátku / Se-

homilosti negmilejší Pani Manželkau / kteráž w

prawem wzhwánj v wyznánj Syna Božího z

tohoto Bjedného Lazaréta šťastně wytro-

čila / a tento žiwot Bjdný, w blaho-

slawený sménila, Ssestého

dně Měsíce Března,

¶ Léta

M. DC. XX.

Včiměné a Kázané

Od

M. Kryštofa Megandra / Kázatele Ewan-
gelického w Městys Postoloprtech.

¶ Wytisčěné w Starém Městě Pražském / w Im-
presy Jana Ctibora v třech Nebwidů

Tisk Jana Ctibora v Praze.

nesmyslné, rozum i náboženství zneuctívající". Lid obecný, kterému se po více nežli sto let nic jiného ke čtení neposkytovalo, nežli takovýto nesmysl, a kterýž od duchovních svých (často prý podle úřední zprávy nevelmi vzdělaných) lepšího poučení nedostal, musil zůstávati v úplné nevědomosti, a gubernium zemské přičítá této nevědomosti i častější ty nepokoje, mezi lidem rolnickým vzniklé. Také náboženství katolické bylo by mohlo lépe zkvétati, kdyby jak lid obecný, tak duchovenstvo lepšího vzdělání byli dosáhli. Naproti tomu utvrzovali se skrytí po krajích, hlavně zcela českých, „husité“ a Čeští Bratři ve víře své, poněvadž bible, postily, Komen-ského spisy a jiné starší české dobré knihy čítávali; čím více misionáři po knihách těchto pátrali a kde kterou našli, hned pobírali, tím větší touha po nich povstávala, a přes veliké výlohy a nebezpečí s tím spojená hleděli si knihy jiné z ciziny opět zaopatřiti. Poněvadž jim svoboda náboženství nyní byla udělena a tím i větší potřeba knih náboženských, hlavně českých, pro ně nastala, soudí gubernium, že by bylo zapotřebí zřídití nějakou českou tiskárnu, aby si nemusili knihy z ciziny s velikým nákladem dovážeti, aneb, jak se nejčastěji stávalo, podlouným způsobem si je zaopatřovati. Co se týče svrchu dotčeného náhledu a dobrého zdání gubernia, aby se práce tiskařské pro státní úřady potřebné mezi jednotlivé tiskárny rozdělovaly, zdá se, že ve skutečnosti nikdy k tomu nedošlo a že jako dříve, tak i v těchto časech vždy některý knihtiskař skoro výhradně dodávání takových prací obdržel. Máme před sebou stížnost proti Janu Ferdinandovi Schö-nfeldovi z roku 1786, v kteréž všichni ostatní tiskaři pražští po příkladu vídeňských autorů veřejnosti si stěžují na lakotnost Schönfeldovu, kterýž na úkor jich i ke škodě obecnstva všelikou práci tiskařskou sám na sebe potáhnouti by chtěl, a podávají nám charakteristický obrázek toho, jak se práce tiskařské od státních úřadů tiskárnám zadávaly. Nedosti na tom, že témuž Schönfeldovi bez ohledu na cenu dodávání skoro všech prací pro úřady civilní i vojenské bylo přenecháno, přijímaly se prý od něho i práce poměrně mnohem špatnější a na špatném papíru, které by se podle ustanovení jiným vrátily, takže tento podnikavý tiskař a nakladatel zna-

Trogi-strany Lessenj Sláwy 1/2
 Trognásobnjho Wěnce Bobkoweho /
 Mučedlnického, Pannenského, a Včitelského,
 S kterým

Slawny Mučedlník
EDMUNDUS

Od Nynšwětégšy Trogice Bojště

Korunowaný /

a

Od swých Milownjko = Ctitelůw Doyanských / na Den Slawnosti
 Swatobílého / a Wymjnitého Kžádu Zakládatele Swatého Otce
 NORBERTA /

Při Slawně držaném Přenesení / Affricanského Mučedlníka

Swatého JUCUNDY

Dne 16. Julij, Annó 1730. služebně wtěný byl.

Wygádrenj.

O celý Trogi-straný Lessenj Sláwy / ma stouig
 Půwod od třech tříhranných až k Kapřincy
 wysoko wstúpugjých Hranečnjkůw ; Na
 těch od Země wyzdwyžených Stawidlách / tři
 w Amazonským Oděwu oblečení Ducho=
 Smislowé / trognásobnj Wěnce Bobkowý / Mučedlnjkůw/
 Pannen / a Včitelůw předstawugje. Pročez Ducho-Smisł
 Včic

Tisk Františka Škrochovského,
 biskupského impresora v Litoměřicích
 1730.

CLAVIS

Hæresim claudens & aperiens.

K l i c

Kacířské Bludy

Rozpoznání otvragich/
vypořehnění zamyslagich.

aneb

Registrjř

Řetěrých bludných / po-
horšlivých / podezřelých / neb zapo-
měděných kněh / s předcházecími aučinitv-
mi prostředky / s kterými pohoršlivé / a sřodit-
vé knihy wystaumati / a vypořehnění se
mohau. Na světo vydauj

© Dovolenojm Druhowoj Wrobnostk

Wypisřěný w Hradec Královce / v Wáclavě
Jana Tybělji Žia 1729.

Tisk V. J. Tibely z r. 1729.

tiskařskou dostával Schönfeld podle téže smlouvy od rysu: ordinárního papíru tiskacího (275[□]) 1 zl. 45 kr., ordinárního papíru psacího (275[□]) 2 zl. 27 kr., medián (338^{1/4}[□]) 3 zl. 42 kr., regál (425^{1/2}[□]) 6 zl. 27 kr. Superregál (476^{3/8}[□]) 10 zl. 57 kr., imperiál (584^{1/4}[□]) 14 zlatých 57 kr. Za tisk a za papír ustanoveny ceny následující: rys potištěného ordinárního papíru tiskacího 3 zl. 45 kr., za rys potištěného ordinárního papíru psacího 4 zl. 29 kr., medián 9 zl. 45 kr., regál 15 zl. 45 kr., superregál 20 zl. 45 kr., imperiál 25 zl. 45 kr. Rozumí se, že se ceny tyto platily bez ohledu na to, kolik na archu tištěno a jakého druhu písmo bylo určeno. Vedle křesťanských dotčených tiskáren byly v Praze ještě dvě židovské, a sice tiskárna Katzova, r. 1782 Israeli Jeitelesovi náležející, se dvěma lisy, a knihtiskárna dědiců Bockových, pronajatá Falkelesovi; obě tyto knihtiskárny byly však ve velmi špatném stavu.

Tyto příspěvky k dějinám českého knihtisku nebyly by úplné, kdybychom nevěnovali pozornost mimo zmínky jedno-

menitého jmění nabyt. Nevíme, co je pravdy na všech obviněních Schönfeldových v témž spisku obsažených, tolik však je jisto, že se nespokojeným kolegům jeho nepodařilo ani u veřejnosti ani u vlády Schönfelda očerniti; bylť roku následujícího 1787 v stav šlechtický povýšen a obchod jeho kvetl stále jak v Praze, tak ve Vídni. Důležitější pro nás jest příloha k témuž spisku, totiž smlouva ze 4. června 1783 stran dodávání tiskařské práce pro všechny úřady v Čechách zemskému guberniu podřízené, která na deset let uzavřena, v níž ceny rozličných druhů papírů, jeho velikost i cena práce knihtiskařské na každém druhu papíru jsou ustanoveny. Za práci

PLašt StrDI / a Rog WCzeL
W ZákonIe starIM

Gafo něgašI Obraz tenkráte VlázanI * *Jud. 14.9.*

MInI pař zDe W Praze

Gafořto HLAWIe Czeřké ZeMie *Inscri. Chria
Vetero-Prag.*

NaLeznVtI *

SWatI IanřepoMVČtI

SteC Dobré poWíestI *

A proto

Ne/ gafo tenkráte/ za OtázřV /

řnobreř za paVhaV řLařkost WLastenCVM *

W ChráMV Pánle SWatřho řILgI přeDloženi *

Od

Řnleze WogřleCha řVřgera / W řlřnáCh ADMINI-
stratora *

Na Den řWatého DeřřDerla /

ŘterI se poČřřtá oČtaVa řWatého Iana *

S Powolenřm Duchownř Wřchnosti.

Wřřřřeno w Praze, v Karla Jana řraby, řř. Mřlořřř řř. řřewřř
Řřálořřřřř Čzeřřého řřřřřřřřř.

Tisk Karla Jana řraby v Praze.

tlivě již roztroušené přehledu dějin knihtiskařství na Moravě. Matěj Preinlein brněnskou tiskárnu přenesl do Olomouce. Takto roku 1499 zaniká v Brně knihtiskárna, aby teprve roku 1601 opět činnost svou zahájila. Úlohu její převzala Olomouc, kde tiskne Preinlein, kde však již roku 1500 jmenuje se jako tiskař Konrad Baumgarten, o němž jsme již s počátku pojednali. Jako oba jeho předchůdci v Brně a Olomouci, provozoval kočovné tiskařství. Postavil tam lis tiskařský, kde nalézali výdělek, ubírajíce se pak odtud, když práci vyčerpali. Od roku 1504 do 1538 nebylo v Olomouci žádné tiskárny, a biskup Turzo tiskl knihy obřadné, r. 1505 missál, r. 1508 computus k vypočítání velikonoce za příčinou roztržení církevních slavností u knihtiskaře vídeňského Jana Winterburgra. Vedle těchto cizích dodavatelů knih na Moravu měla Morava hojný počet obratných domácích knihtiskařů, kteří také prosluli v cizině svou činností při latinských prvotiscích. Moravan Martin z Tišnova v Kutné Hoře tiskl roku 1489 českou bibli, jak již vyloženo. Bylo nutno seznati ještě tyto nečeské prvotisky.

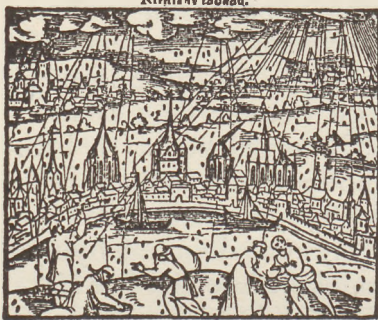
Tiskárna brněnská a olomoucká sloužily hlavně katolicismu. Olomoucká konečně ustoupiti musela nekatolickým knihtiskárnám, nemajíc pro své spisy polemičské s dostatek čtenářů. Třídění nekatolíků v různé strany nutkalo, že vůdci usilovali o zjednání veřejných orgánů pro své náboženské náhledy, aby mezi lidem pro nauky své získali četné vyznavače. Náboženské sekty tedy zřizovaly v XVI. století knihtiskárny, aby šířily své učení. Proto snažily se vydávati tiskárny nekatolické spisy v mluvě lidu, jemuž tisky určily, kdežto katolický tisk výhradně obíral se vydáváním knih latinských duchovních i učených světských. Každý vynikající vůdce některé sekty na Moravě měl svou knihtiskárnu: Leonhard z Lichtenštejna, hlava německých Novokřtěnců, měl knihtiskárnu v Mikulově; Jan Dubčanský ze Zdenína a na Habrovanech pro sektu Habrovanských v Lulči („in monte liliorum”); pro mírné České Bratry Václav Meziříčský z Lomnice v Náměšti; pánové z Boskovic a na Pernštejně pro Pikharty v Prostějově; Helena z Berků, rozená Meziříčská z Lomnice, pro přísné Luterány ve Velkém Meziříčí; Jan z Žerotína pro České Bratry

na začátku v Ivančicích („in insula hortensi“), dědicové jeho a jmenovci od roku 1578 v Kralicích u Náměšti. Vedle těchto 7 nekatolických knihtiskáren byly toliko 2 katolické, v Olomouci a v klášteře louckém u Znojma. Knih tiskárnu v Mikulově zařídil asi r. 1526 knihtiskař z Curychu Simprecht Sorg, zvaný Froschauer. Přišel s Novokřtenci ze Švýcar, přilákán pověstí, že na Moravě vládne úplná náboženská svoboda, také pro dorozumění s hlavou Novokřtenců, Baltasarem Hubmaierem z Friedberka poblíž Augšpurka, s nímžto se seznámil r. 1480 ve Švýcarsku. Pozván byv od Leonharda z Lichtenšteina, pána na Mikulově, roku 1526 přišel ze Štýru v Rakousích s tiskárnou do Mikulova a podporován rodinou Lichtenšteinskou, pilně zde tiskl. S vypočítavým rozmyslem Hubmaier věnoval mocným předním pánům moravským, náchylným k náboženským novotám, spisy polemické, německé. Tím získal sobě přátel a nabytí jmění k tisknutí četných spisů, počtem 17. Toliko dvě léta, 1526 a 1527, trvala v Mikulově tiskárna. Hubmaier z rozkazu krále Ferdinanda I. odsouzen k smrti upálením. Zhynul v plamenech 10. března roku 1528 na louce za předměstím erdberským u Vídně, po třech dnech byla v Dolním Verdu s provazem na krku v Dunaji utopena i manželka jeho, že Hubmaiera k stálému setrvání napomínala. Mikulovská knihtiskárna zanikla z nařízení krále Ferdinanda I. dne 24. července 1528: „Aby knihtiskaři a kupci kacířských knih, jako hlavní svůdcové a otravitelé všech zemí, beze vši milosti ihned utopením utraceni byli“. Kam typy Hubmaierovy přišly? Zdaliž se nedostaly do Prostějova? Tiskárna prostějovská vznikla z mikulovské. Hubmaier byl ve styku s J. Dubčanským z Habrovan, jenž se přiznával k sektě Novokřtenců a sváril se s Českými Bratry. Odtud vznikla první česká kniha na Moravě, vytištěná v Prostějově roku 1527; Jana Dubčanského neb Habrovanského listové bratřím Boleslavským poslaní, i také jich odpovědi zase psané, tuto spolu jsou vytištěni k žádosti uroz. p. p. Janovi z Lipého a na Krumlově, nejvyš. maršálku králov. českého, panu Dobešovi z Bozkovic a na Rosicích, p. Křištofovi z Bozkovic a na Třebové, v Prostějově 1527. Tiskař jmenoval se Kašpar Neděle, svým typografickým jménem zván je po řecku Aorgus čili Aorg

**Nowiny Dwoje:
Prwnij/weliktj diw a zázrak**

Bojstj/ktoryj Bn Bn w cas drahocny
Hydrlantu v ldyaci tálitral je na mnoha místech Obilj a
čleba possilo zj. dne Mústje Dubna Lda tohoro n. a. uca.
o čemj se tuto obšířně wyplýje.

**Druhe j Zeme Dherstj/ palau škodu Po-
witiu w Wojšcehomu učinilo/ a co Turkůw přitom zahy-
nalo: Láté leral Turcy slyně j Konstantynopoli na
Křstě na ložnou.**

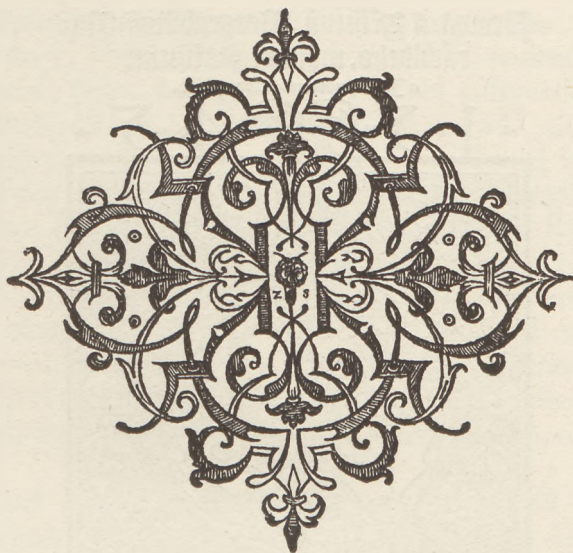

Lidový leták z válek tureckých.
Tisk pražský 1596.

vanští" čili „Lulečtí" (Lilečtí), latinsky „fratres de monte liliorum". Tiskárna lulecká trvala od roku 1530 do r. 1537, kdy Ferdinand I. Habrovanského pro nezákonné rozšiřování kacířských nauk v Praze dal do vězení a propustiv na prosbu moravských stavů, když roku 1538 přísahou se zavázal, že ničeho protizákonného psáti a tisknouti nebude.

Z lulecké tiskárny přecházíme do knihtiskárny v Náměšti. Tamější pán Václav Meziříčský na Lomnici, horlivý Bratr Český, zavedl r. 1505 učení českobratrské. Založil v Náměšti knihtiskárnu a povolal Kašpara Prostějovského z Lulče, neboť nová tato knihtiskárna měla závoditi s luleckou. Řídil se radou učených mužů, kněze Beneše Optáta z Telče a Petra Gzela z Prahy. Jejich práce, česká mluvnice, byla první kniha v Náměšti vydaná r. 1533. Téhož roku vydán překlad Nového Zákona podle Erasma Roterodamského, r. 1535 Isagogicon či návod k českému pravopisu a počátkové arithmetiky. Pravopisem, upraveným od Optáta a Gzela, řídili se pak Čeští Bratři. Udržovala se pověst, že Mat. z Dvořiště, příjímím Pytlík, důvěrník Meziříčského, k vydání mluvnice a Nového Zákona

a po rodišti Kašpar Prostějovský. Od roku 1527 až do 1543 není žádný prostějovský tiskař znám. J. Dubčanský zařídil nejspíše hned potom pro další své spory s Jednotou Bratrskou svou tiskárnu v Lulči, v dědině jemu poddané. Veškeré přístroje tiskařské přeneseny byly z Prostějova do Lulče. Tiskař Kašpar tam přesídlil a dal své knihtiskárně jméno symbolické: „in monte liliorum", právě jako pojmenovány tiskařským názvoslovím bratrské tiskárny v Mladé Boleslavi a v Litomyšli. Přivrženci jeho podobni jsouce v nauce o večeri Páně Zvingliánům, jmenovali se od sídla svého vůdce „Habro-

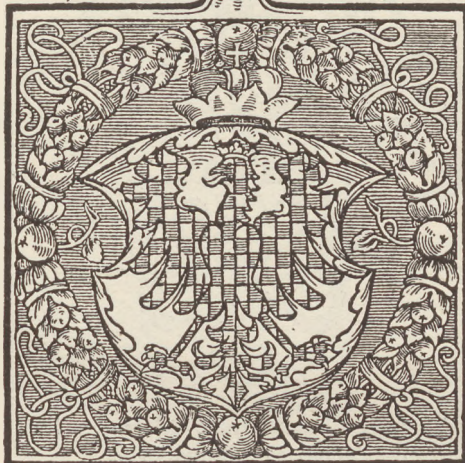

Tiskařský znak Českobratrské tiskárny v Kralicích.
Zachariáš Solinus 1596.

rovým. Byl rodem z Prostějova, příjímí jeho vlastně Neděle. Seznali jsme jeho působení roku 1527 v Prostějově, v Lulči a kolem r. 1533 zařizoval s Matějem ze Dvořiště tiskárnu v Náměšti. Mezi r. 1541 – 1543 byl faktorem a korektorem českých knih, od J. Günthera v Norimberce vydávaných. Přestěhovav se s Güntherem do Prostějova, přejal pak sám, když Günther r. 1555 usadil se v Olomouci, tiskárnu prostějovskou, která od r. 1559 do r. 1562 opět stala se Güntherovým vlastnictvím. Na krátko usadil se v Prostějově knihtiskař Alex. Plzenský, zvaný též Aujezdecký nebo i Aujezdský, od svého rodiště Újezda u Plzně, jehož činnost a životní osudy jsme poznali v dějinách tiskařství v Čechách. Rovněž krátký čas tiskl v Prostějově Václav Kompositor r. 1567. Dalšímu rozvoji knihtiskařství prostějovského bylo kromě mandátu Rudolfova z roku 1580 na překážku, když Vratislav z Pernšteina (zemřel roku 1582), nejvyšší kancléř český a pán na Prostějově, k církvi katolické se naklonil, a zvláště když jeho vdova k přísným katolickým zásadám přilnula.

Prawa a Zřizení Margrabství Mo-
rávského. wyflowé Platysene.
a Imprimované. Letha Páně.

1. 5. 4. 5.

Tisk Jana Olivetského v Olomouci z r. 1546.

od r. 1612 do 1621 a Křištof Kutsch od r. 1614 do 1620. Roku 1527 byla, jak uvedeno, v Prostějově soukromá tiskárna.

Roku 1543 v Prostějově zařízen pod jménem Jana Olivetského závod tiskařský, kterémuž pánové statku prostějovského, mocný rod Pernštejnů, svou přízní a ochranou nakloněni byli. Jejich přispěním povznesla se prostějovská tiskárna za krátký čas tak znamenitě, že pražská kapitola podala Ferdinandovi I. žalobu, aby proti tomuto závodu zakročil. Odtud vycházelo nejvíce nekatolických knih a jimi zaplavovány Morava a Čechy. Prostějov právě jako Norimberk lze nějaký čas pokládati za bohaté skladiště, z něhož dostávalo se Bratrské Jednotě i německým protestantům potřebných knih. Dva tiskaři vynikali v Prostějově. Jan Günther sestavil si ještě před odpravením knihtiskáře Jana Olivetského z Olivetu tiskárnu v Prostějově a provozoval knihtiskařství do r. 1555. Pak se přestěhoval i s knihtiskárnou do Olomouce. Uvedený již Kašpar Aorg, Aorgus (Neděle) byl následníkem Günthe-

zornosti zasluhují: Jan Olivetský z Olivetu, přímým „Hlaváč“, od r. 1544 do r. 1547. Přináležel k proslulé rodině knihtiskařské. Poznali jsme, že provozoval Pavel Olivetský z Olivetu i v Litomyšli umění tiskařské. Roku 1547 (22. února) „sedě na stoli, v Olomouci stát byl“. Rozšiřoval knihy nekatolické? Po něm vystupuje tiskař tenkrát v Prostějově zaměstnaný: Jan Günther, vyučenec z Norimberka. Roku 1543 tisknul ještě v Norimberce, r. 1544 v Prostějově a r. 1551 již v Olomouci. Zůstal v Olomouci do roku 1571. Část knihtiskárny jeho zůstala v Prostějově, kdež i po r. 1553 díla s jménem jeho se objevují. Druhou knihtiskárnu v Olomouci měl Sebastian Olivetský z Olivetu či z Heřmani, asi dědic a v knihtiskárně následník jmenovaného Jana Olivetského, od r. 1546 do 1580.

Další tiskař Bedřich Milichthaler pracoval též v Norimberce, nežli sobě v Olomouci zakoupil roku 1571 Güntherův závod, kde pak jako korektor byl zaměstnán. Přízní jezuitů, kteří r. 1573 v Olomouci založili universitu, zvelebil si knihtiskárnu katolickou. Po smrti otcově 1592 provozovali tiskařství v Olomouci dědicové Milichthalerovi od r. 1592 do 1603. Knihy jejich rozeznávají se od Milichthalerových toliko slabším poněkud černidlem a papírem špatnější hodnoty. Milichthalerův papír jest na způsob pergamenu nažloutlý a zrnitý, kdežto u dědiců jest bílý a hebký. Té doby postavili Valentin Kepl r. 1596 a Jiří Wüst roku 1598 několik tiskařských lisů v Olomouci, neodolali však zletilému Janu Milichthalerovi, od roku 1603 do roku 1610. Vedle jeho tiskárny tři knihtiskaři v Olomouci závodili: Jiří Handl od r. 1597 do r. 1616. Uveřejňoval také spisy nekatolické, což dalo biskupu olomouckému, kardinálu Františku z Dietrichšteina, příčinu, že odvolává se na Rudolfoův rozkaz z r. 1580, podal žalobu r. 1610 u olomoucké městské rady na oba knihtiskaře, Jiřího Handla a Jana Milichthalera. Obžalovaní dovozovali na své ospravedlnění, že k jejich žádosti stavové k tomu svolili, aby i katolické i luterské spisy vydávali. Po Jiřího smrti roku 1616 měla knihtiskárnu jeho vdova Barbora, potom roku 1617 dědicové a pak od roku 1617 do roku 1623 syn jeho Matěj Handl. Pavel Schram z Budišova na Moravě tiskl v Olomouci

tiskařský přístroj, nepoznav nikdy způsobu zhotovení jeho, sám si vymyslel a sestavil. Po delší přestávce r. 1571 tiskla se zase v Náměšti kniha, ale již ivančickými literami, přinesenými sem na čas. Smrt Jana Blahoslava (24. listopadu 1571), této duše ivančické tiskárny, zavdala bezpochyby k tomu příčinu. Náměšťská tiskárna přešla nepochybně dědictvím roku 1557 na Ivančice. Moravské knihtiskárny uvedené sloužily stranickým záměrům při šíření nauk hlavně náboženských, bez nároků na zisk, za účinné podpory bohatých stoupenců jednotlivých učení. Založením dvou obchodních tiskáren se snahou o hmotný prospěch, r. 1536 v Olomouci a r. 1543 v Prostějově, vydávány byly spisy ze všech oborů lidského vědění v českém, německém, latinském i hebrejském jazyku.

Roku 1580 vyšlo od Rudolfa II. nařízení, „že kromě Olomouce v žádném jiném městě moravském nesmějí býti zřízeny tiskárny; v řečeném městě jedna nebo dvě, které olomoucký biskup za vhodné uzná a k tomu ustanoví“. Rozkaz zničil tiskárnu prostějovskou a zvelebil olomouckou, kteráž od roku 1580 jako úřední dvě dílny v témž čase zaměstnávala pro tisk knih přísně katolických. Pro hojně nekatolíky zakládány nové tiskárny. Aby nebyly poznány, dávána jim vymyšlená jména, jako na příklad ivančické: „in insula hortensi“, anebo „hortus“ (zahradu). Vůbec na četných a sličných knihách Jednoty Bratrské ani místo ani tiskář nebývá udán a neví se, kde a kým dílo na svět vyšlo. Z olomouckých tiskářů po-

Pražský tisk židovský: Modlitby z r. 1527.

Znak tiskaře Českobratrského kancionálu z r. 1576.

louckého pod Znojmem. Po několika letech zařídil si r. 1601 samostatnou knihtiskárnu v Brně do roku 1611. Po něm tiskne v Brně Křištof Haugenhofer. Z Jindřichova Hradce přeložil r. 1614 svůj závod do Brna, kdež měl kardinála Ditrichšteina a jesuity za své příznivce. Později roku 1627 a 1628 zaměstnával se v Oslavanech.

Tiskárna ivančická jakožto dědička náměšťské sloužila rovněž směru pravověrnému Jednoty Bratrské. Řídil ji slavný Jan Blahoslav. Roku 1558 vyvolil sobě Blahoslav Ivančice za stálé sídlo. Pomýšlel ihned na zřízení knihtiskárny, s počátku tajné. Díla tam tištěná jakožto místo tisku udávají, jak uvedeno, „ex horto” nebo „ex insula hortensi”. Neprávem vykládá se tento název za Ostrov u Strážnice v Hradištsku.

Tam tiskárna nikdy nebyla. První ivančický tisk byl šamotulský kancionál v novém vydání r. 1564. Téhož roku vydal Blahoslav Nový Zákon překladem z řečtiny. Kniha tato, která došla velkého rozšíření, byla příčinou, že olomoucký biskup Vilém Prusinovský vymohl na Maximiliánu II. r. 1566 censuru na knihy pro Moravu. „Každý rukopis budiž před tiskem buď biskupovi, buď zemskému hejtmanu ke schválení odeslán,” znělo císařské nařízení, které však bylo lze obejít pod ochranou moravských, k Jednotě patřících pánů. Tak se stalo také v Ivančicích. Blahoslav mohl až do své smrti, kteráž jej dne 24. listopadu roku 1571 v Moravském Krumlově zachvátila, v Ivančicích zcela pokojně čtená svá díla vytisknouti. Po smrti Blahoslavově přenesena je bratrská tiskárna, jak uvedeno, do Náměšti. Byla tu toliko rok, příštího léta tisklo se zase v Ivančicích. Zdá se, že bratr Zachariáš Solin zastával po smrti Blahoslavově místo faktora a hlavního sazeče. Aspoň objevuje se jméno jeho v monogramu v kancionále z r. 1576. Na jaře r. 1578 přenesena tiskárna do Kralic. Kralice příslušely od roku 1573 někdejšímu žáku Blahoslavovu, Janu ze Žerotína na Náměšti, horlivému vyznavači učení bratrského. Štědrota jeho dala Bratřím kralickou knihtiskárnu, založila školu v Ivančicích a pak, nač velký důraz a váhu klademe, poskytla pomoci na vydání kralické bible Starého i Nového Zákona. Bratr Solin jako faktor pořádal dílo. Zemřel 8. března 1596, načež bratr Elam místo jeho zaujal, řídě tiskárnu až do r. 1622. Jeho nástupcem stal se bratr Matěj Theodor Krokočinský, jenž tiskárnu, „tento klenot Jednoty”, do Lešna v Polsku přenesl.

Slavné arcidílo knihtiskařské, Bible kralická! Ježto Bratři ku svému překladu písem svatých spolu i výklad přičinili, vyžadovalo vydání tak obsáhlého díla řady let. Prvý díl, 5 knih Mojžíšových, vydán roku 1579; druhý, knihy Josue až Esther, r. 1580; třetí, kniha Jobova, Žalmů, Přísloví, Kazatele a Píseň, roku 1581. Duševním správcem těchto tří dílů byl bratr Isaiáš Cepola. Po jeho smrti 26. srpna 1583 vydávání bible na delší čas se přerušilo; teprve, když vyhledán byl opět revisor, vydán roku 1587 čtvrtý díl, Proroci od Isaiáše až k Malachiáši; pak roku 1588 pátý díl, první a druhá kniha Machabejská a tak

zvané Apokryfy. Roku 1593 vydán šestý díl, jenž obsahoval Nový Zákon podle Blahoslavova překladu. Tato znamenitá šestidílná Biblí kralická (4°) vyniká vedle obsahu svou typografickou krásou a přesností tisku, avšak nedostihuje přece umělecké ceny Nového Zákona, který vydal Blahoslav roku 1564 v Ivančicích.

Roku 1576 zakládal hrabě Jan Bedřich z Hardeka novou sektu na Moravě. Faráři patronátní a několik též šlechticů, závislých na bohatém sousedu Hardekovi, sešli se ke společnému roku ve Velkém Meziříčí. Paní Helena z Berků, rozená Meziříčská z Lomnice, vyznavačka učení Lutherova, propůjčila zámek k volnému užívání. I snesli se na tom, aby se přidali nikoli k Českým Bratřím, nýbrž k augšpurskému vyznání. V ten smysl učinili dne 25. října 1576 úmluvu, kteráž od několika let byla přijata. Mezi podepsanými byl též Jindřich Brtnický z Valdšteina, potomní zemský hejtman moravský. Aby jednota nabyla pevného základu a valného rozšíření, založili ve Velkém Meziříčí školu i tiskárnu. Proti nekatolickým knihtiskárnám založil roku 1589 Sebastian Fuchs z Badenu u Vídně, opat praemonstratského kláštera louckého (1585 – 1599) pod Znojmem, dílnu knihtiskařskou pro tisky katolické a dal ji velmi dobře upravit. Fuchs i jeho nástupci, Sebastian Labis z Chotěboře (v Čechách), dříve probošt v Nové Říši (zemřel 1607), a Sigmund Kochel (r. 1615 složen se své hodnosti), měli za knihtiskaře písmolijce Ulricha Salzera z Dillingu (v Bavorsku). Ten s třemi tovaryši vydal zde v letech 1595 – 1608 17 děl, kteráž se vyznamenávají čistým a něžným písmem, jakož i rozličnými dřevorytinami.

V dějinách umění knihtiskařského na Moravě od r. 1486 do r. 1621 uvádějí se také ještě klášter hradištský, Jihlava, Ježkovice a Kunštát jakožto moravské tiskárny, avšak mínění toto jest mylné. V klášteře hradištském u Olomouce vydána prý byla česká biblí r. 1618, což jest záměna jména, neboť tu místo Hradiště vyrozumívá se Hradec Králové, kdež toho roku vydal Viktorin Vrbenský Chiragogia sacrorum bibliorum. Z Jihlavy uvádějí se toliko v katalogu knih za třicetileté války z Mikulova do Švéd odvezených Jana Heidenreicha 3 kázání, r. 1577 vydaná. Poněvadž se dokázalo, že katalog tento

není bez vad, nelze udání to pokládati za spolehlivé. Že ve vesnici Staré Hoře blízko Jihlavy roku 1588 Kašpar Stolz-hagius, kazatel při Svatojakubském kostele v Jihlavě, tiskárnu byl zřídil, kteráž se i jihlavskou nazývala a sotva rok 1593 přečkala, jest ovšem pravda; avšak Stará Hora nenáležela nikdy do Moravy, nýbrž do Čech. Vesnice ta (v Čáslavsku) je kolébkou českomoravských továren na papír. Že také v Ježkovicích (Jestkovicích) nedaleko Vyškova druhdy byla tiskárna, připomíná A. Boček. Jungmann ve své Historii literatury (str. 216) uvádí Jezdkovice (Jeschkendorf) blíž Opavy, kde prý r. 1592 vyšla Martina Philadelfa Zámorského postilla česká. Postilla, tisk vratislavského knihtiskáře J. Baumanna, byla nejdříve tištěna v Bruntále, potom v Jestkovicích a dokončena v Loděnici u Opavy. O Kunštátu praví Volný, že tam kolem r. 1570 tiskárna byla, v kteréž nákladem tehdejšího statkáře dílo vydáno bylo, jež katolickým svým obsahem proti Pikhartům čelilo; avšak zřídlo, z něhož vážil Volný, je Boček, který ani titulu zmíněné knihy neuvádí. Posléze Ostrov u Uherského Hradiště mylně pokládán byl za totožný s „insula hortensi“, jakž byla jmenována v tajnosti tiskárna ivančická. Tiskaře se stručnými náčrty tiskáren ve století XVII. a XVIII. poznali jsme ve výčtu zároveň s knihtiskárnami českými.

O knihtiskárnách slezských a slovenských (pro české knihy, hlavně určené pro lidovou četbu, přetisky i s neúhlednými dřevorezbami knížek ze XVI. stol., přední význam má tiskárna Škarniclova v Uherské Skalici) jsou zmínky roztroušeny v líčení posavadním. Vývoj českého knihtiskařství ve věku XIX. vymyká se z rámce této knihy a vyžadoval by svazku samostatného, kde nastíniti hodláme obraz, jakých netušených úspěchů a jak netušeného rozmachu dospělo české knihtiskařství od doby probuzenské, od konce věku XVII. až do nynější doby, kdy sličná úprava českých knih směle závodí o uznání kruhů odborných i v cizině pro svou modernost a rázovitost, jak vedle jiných svědčí i tato knížka, jejíž obsah s dobrým rozmyslem byl věnován právě dějinám českého umění knihtiskařského.

SEZNAM TISKARŮ S UVEDENÍM STRÁNEK TEXTU.

- Adam z Veleslavína Daniel 73, 74,
75, 76, 78, 79, 84, 90, 106.
Alakraw Johann 38, 39, 57.
Antonie 82.
Aorgus (Prostějovský) Kašpar, 121,
122, 125, 126.
Arcibiskupská tiskárna 113.
Armgar Jan 82.
Arnoldt z Dobroslavína 96, 102.
Arnold Lechnický Jan 82, 88, 97, 106.
Arnold Kar. Ferdinand 113.
Arnolt Hradecký Jan 97.
Aujezdský Alexander 87, 126.
Auriga, viz Forman.
Austský Václav 68, 83, 86.
Auinger (Avinger) Jan Adam 97, 104.
- Bakalář Mikuláš 24, 46, 62, 63.
Bakalář Tomáš 24.
Bartoloměj Albrecht 127.
Bartoš z Jansdorfu 64.
Baumann J. 131.
Baumgarten K. 16, 54, 56, 57, 120.
Bendygar Fírmian 82.
Beneda 40, 44.
Beneš Pavel 82.
Bennek Petr Antonín 104.
Beránek Jan 97.
Beringer Jiří Samuel 97.
Beringer Petr Antonín 97.
Berlingerova Barbora Františka 97.
z Berků Helena 120.
Bezstahovský Matěj 104.
Bock 118.
Bohr Jan Jiří 97.
Bohutský Jonata z Hranic 76, 82.
Brandis Lukáš 54.
Braun Jan Bedřich 97.
Brewer Jan 97.
Brewer Samuel 97.
Brewer Vavřinec 97.
Brewerová žofie 97.
Březina Matouš Václav 87, 96, 97.
Burger Hans 90.
Bylina starší 76.
Bylina Jan 97.
Bylina Jiří Adam 97.
Bylina Štěpán 97.
Bylinová Judita 97.
- Caj Ludvík 97.
Caper Jan, viz Kozel Jan.
Collegium Soc. Jesu 113.
Corvus Ondřej 49.
Coster L. 12, 18.
- Cothan Bartoloměj 54.
Ctibor Jan 82, 108, 114.
Czon Tobiaš 82.
- Černoch Jiří 97.
Černochová Kateřina 97.
Černý Jiří, viz Nigryn.
Černý Kryštof 82.
- Dačický Jakubův Jiří 82.
Dačický Otmar Jan 82.
Diesbach Josef Emanuel 97.
Dubánek Chval 88.
Dubčanský Jan 120, 121, 122.
Dušík Ondřej 88.
z Dvořiště Matěj 122, 126.
- Emler Jan 98.
Emmerich Lorenz 82.
Ettl Vít Jindřich 102.
- Falkeles 118.
Fencl Jan Mantuan 24.
Fický (Fitzký) Jan Norbert 98, 113.
Fiola Svatopluk 60.
Folkmann Tomáš 82.
Forbeg Eliáš 82.
Forman (Fuhrmann) Bartoloměj Al-
brecht 98, 127.
Frič, viz Fritsch.
Friderici Petr 82.
Friedl J. A. 98.
Fritsch Jan Michal 98, 114.
Frobenius Johannes 72.
Froschauer, viz Sorg 121.
Fuhr Václav 98, 114.
Fust Jan 14, 18, 36.
- Gabriel Josef 106.
Geberle Jiří Jakub 98.
Glacz Matěj 102.
Goliáš Urban Baltazar 98.
Graudenc Adam 87, 98.
Graudenc Andres 87, 98.
Graudenc Gabriel Josef 98.
Gröbel Josef 98.
Grüninger Johannes 30.
Günther Jan 124, 125, 126.
Gutenberg Jan 9, 12, 13, 14, 16, 17,
18, 22, 34, 92.
- Haase Bohumil 97.
Habrovanský, viz Dubčanský.
Had (Coluber) Jan 68, 82.
Had Kantor z Mostku 68, 82.

- Had Václav 82.
 Hagen Jan Antonín 98.
 Hampl Josef Matys 98.
 Hamplová Anna Voršila 98, 100.
 Handl Jiří 98, 124.
 Handl Matěj 124.
 Haugenhofer Křištof 98, 128.
 Helm Jan Václav 98, 102.
 Herzog Antonín 98, 106, 114.
 Heřman žid 80.
 Heyda Frant. A. 98, 106.
 Hilgartner Frant. Petr 98.
 Hilgartner Hynek Vojtěch 98.
 Hirnle František Antonín 98, 106, 108.
 Hirnleová Josefa Terezie 98.
 Hladký Antonín 98.
 Hladký Frant. Karel 98.
 Hlaváč, viz Olivetský z Olivetu Jan.
 Hoffäcker Jan Jiří 98.
 Höger Matěj Adam 100, 104.
 Höggerová Johanna 104.
 Höchenberger Augustin 113, 114.
 Höchenberger Frant. Aug. 100.
 Höchenberger Tomáš Jan 100, 113.
 Holauer Matěj 100.
 Holer Jan Václav 100.
 Holub Jan 82.
 Hölzl Hieronymus 24, 25, 47.
 Hörmann J. O. 100.
 Hraba Jan N. Karel 100.
 Hraba Karel Jan 100, 111, 112, 113, 118.
 Hradecká Dorota 192.
 Hradecký Arnolt, viz Arnolt.
 Hradecký z Krušnova Mikuláš 102.
 Chlaumecký Jiřík 86.
 Chocenský Jan 68.
 Ihan Šimon 82.
 Isak rabí 80.
 Ivančická tiskárna 121, 123, 128, 129.
 Jakeš Jan Bedřich 102.
 Jakeš Jan Ferdinand 98, 114.
 Jaroslavský 80.
 Jauernich Karel Josef 102.
 Jeiteles Israel 118.
 Jelínek Frant. Alois 102.
 Jeřábek František 102.
 Jeřábek Hynek 113.
 Jeřábek Jan Julius 98, 102, 113, 114.
 Jeřábek Jan Karel 102.
 Jeřábek Karel Josef 100, 101, 102.
 Jeřábková Johanna 102.
 Jestkovičská tiskárna 131.
 Jesuitská tiskárna 68, 113.
 Jičínský Jan Filoxen starší 82.
 Jičínský Jan Filoxen mladší 82.
 Job Jan Zikmund 82.
 Jonata z Vysokého Mýta 40, 42.
 Juda 80.
 Kachelofen Konrád 27.
 Kalivoda Jan Leopold 102.
 Kalus Václav 82, 102.
 Kamenická Anna Kateřina 96.
 Kamenický Antonín 102.
 Kamenický Daniel 96, 102.
 Kamenický Jan 102.
 Kamenický Joachym 99, 102.
 Kamenický Joachym Frant. 102.
 Kamenický Joachym Jan 102.
 Kamenický Jonata 102.
 Kamenický Karel Ferdinand 96.
 Kamenický Leopold 102.
 Kamp Jan 40, 42.
 Kantor Had Jan 68, 82.
 Karel z Karlšperka Daniel 80, 82.
 Kargesius z Haselštejna Kašpar 82.
 Karolides z Karlšperka Daniel 80, 82.
 Kastner Adam 102.
 Katz 118.
 Kazibaba z Kozmačova Adam 82.
 Kepl Valentin 124.
 Kilian Jan Josef 104.
 Killanová Anna Alžběta 104.
 Kincl, viz Kyncl.
 Kirchner Fr. Hynek 102.
 Kirchnerová Žofie 106.
 Klaudián Mik. 21, 22, 24, 86.
 Klausner Jan Josef 102.
 Klausnerová Žofie 102, 106.
 Kleinwechter Martin 88, 96, 102.
 Klöss J. 102.
 Knauf Vilém 102.
 Koberger Antonín 57.
 Kompositor Václav 102, 126.
 Konáč z Hodištkova Mikuláš 64, 67, 81, 82.
 Koniáš Jan 102.
 Koniáš Vojtěch Jiří 102.
 Koniášová Kateřina Alžběta 104.
 Kopidlanský Jan Theofil 104.
 Korec František 104, 114.
 Kosořský Jan 67, 68, 69, 70, 77, 82.
 Koudelka Matěj Bedřich 104 113.
 Kozel (Caper) Jan 65, 68, 83, 84.
 Kralická tiskárna 43, 51, 55, 85, 93, 95, 97, 121, 126, 127, 128, 129, 130.
 Krokocius Ondřej 83.
 Krokočinský Matěj Theodor 129.
 Křen Jan 83.
 Kubeš z Žlepův Ondřej 68, 83.
 Kuč (Kutsch, Kuteč) Křištof 104, 125.
 Kyncl (Kincl) Jan Petr 104.

Kyncl Jiří Vojtěch 103, 104.

Laboun Jiří 104, 113.

Laboun Jiří mladší 104.

Labounová Kateřina 104.

Landerer Jan Michal 104.

Landfras Alois Josef 114.

Landškrounský z Kronenfeldu Jiří Hanuš 83.

Laube Karel 104, 114.

Lehenstein, viz Jan Lehnický.

Lehnický Jan 96.

Leopold Tobiáš 104.

z Lerchenfelsu Sízť Jan 104.

Lešenská tiskárna 129.

Leva Zikmund z Brozanek 104.

Lichtenstein Petr, 30, 50.

z Lichtenštejna Leonhard 120, 121.

Lipold (Lypold, Lipolt) Tobiáš 83.

Lotter Melchior 27.

Loucká tiskárna 121, 130.

Lovický Jan 83.

Lulecká tiskárna 121, 122.

Mangold Jan 104.

Mantuan viz Fencel.

Martin z Tišnova 57, 120.

Maryn z Jenčic Václav 83.

Mayer Benedikt 38, 39, 49.

Melantrych z Aventina Rožďalovský
Černý Jiří 45, 47, 48, 71, 72, 73,
74, 76, 83.

Melichar 83.

Mentelin Johann 17, 30.

z Meziříčí Pavel viz Olivetský.

Meziříčský Václav 120.

Michálek Daniel 104.

Michálková Eva Polixena 104.

Mikulovská tiskárna 121.

Milichthaler Bedřich 124.

Milichthaler Jan 124.

Milichthalerová Barbora 124.

Mitis z Limuz 83.

Mizera Jarovský Ondřej 80, 102.

Mladoboleslavská tiskárna 86.

Mojžíš 80.

Moravus Jan 64.

Morgensäuler Josef Jan 104.

Náměšťská tiskárna 122, 123, 129.

Neděle Kašpar viz Aorgus.

Netolický Bartoloměj 66, 68, 70, 72,
74, 76, 83, 86.

Nicolaus in Lacu 64.

Nigryn (Černý) Jiří 52, 53, 74, 82,
83, 89.

Nigrynova Alžběta 83.

Normálních škol tiskárna 114.

Oks (Ochs) z Kolovsi Sebastian 72,
83, 104.

Olivecensis viz Olivetský.

Olivetský z Meziříčí Pavel 29, 31, 66,
83, 86, 87.

Olivetský z Olivetu Jan 124, 125.

Olivetský z Olivetu Sebastian 124.

Oujezdský viz Aujezdský.

Oustský viz Austský.

Oustecký viz Autský.

Packo (Pacek) Frant. August 104.

Palma Močidlanský Sízť 76, 77, 83.

Pardubský Matěj 83.

Paskovský Jan 104.

Patočka Jakub 88.

Pekk Jan 24.

Peterle Michal 34, 35, 37, 83, 84.

Peterle Michal mladší 84.

Peypus Fritz 25.

Pfleger Dominik 104.

Pilecius Josef 104.

Pileciusová Anežka Dorota 98, 104.

Plzeňský viz Aujezdský.

Podhořanský J. 104.

Pospíšil Jan Hostivít 108.

Postřihač (Tuchscherer) Pavel 104,
108.

Prachinus Joachym 104.

Praetorius Valentin Adolarius 84.

Preinlein Matyáš 49, 54, 57, 120.

Preysz A. J. 104, 106.

Průša Ignác 104.

Průša Jan 84, 113.

Průšová Johanka 104.

Pštros viz Straus.

Pytlík viz z Dvořiště.

Rábský Jiřík 84.

Reiner Leopold 104.

Rollos Petr 84.

Rosenburg Ignác 104.

Rosenburková Anna Alžběta 97.

Rosenmüller Karel 104.

Rosenmüller Karel Frant. 104, 106,
107, 113, 114.

Rosenmüller Karel Frant. mladší 102,
106.

Rosenmüller Matouš 104.

Rosenmüllerová Žofie 102, 106.

Ruppel Berthold 30.

Ryk Jan 97, 106.

Rykova Dorota 97.

Salzer z Dillingu Ulrich 130.

Sambuch Jiří 106.

Samm Jan 106.

Sedlčanská Lidmila 106.

Sedlčanská z Šarfenberka Lidmila 106.

- Sedlčanský Rymar Daniel starší 74, 84, 106.
 Sedlčanský Daniel mladší 84, 106.
 Sedlčanský Jiří 106.
 Sedlčanských tiskárna 96.
 Seissenhofer Mat. 97.
 Sessius Pavel 84, 106.
 Severýn Jan mladší 39, 84.
 Severýn z Kapí Hory Pavel 58, 59, 63, 83, 84.
 Schmid Michal 108.
 Schneider Jan Jiří 108.
 Schöffner Petr 18, 36.
 z Schönfeldu Antonín Jan 108.
 z Schönfeldu Jan Ferdinand 108, 113, 114, 116, 118.
 Schönstein Antonín 98, 114.
 Schram z Budišova Pavel 124.
 Schweiger Jakub 108.
 Schweigrová Kateřina 108.
 Siedler Jan Sylvestr 106.
 Simeon, farář plaňanský 90.
 Sinapi Frant. J. 96, 106.
 Sixtyll Petr 84.
 Skorina František 60.
 Slanský František 106.
 Slavík Václav 106.
 Solinus Zachariáš 126, 129.
 Sorg Simprecht 121.
 Stahel Konrád 16, 38, 49, 54, 57.
 Stolzhaus Kašpar 131.
 Straširybka Ant. 106.
 Stremel Jan Kristian 17.
 Stříbrský Jan Vašek 84.
 Stüchs Georg 27.
 Suchý Václav Urban 106, 113.
 Svoboda Jan František 106.
 Svoboda Jan Václav 98, 102, 104, 106, 108, 114.
 Symforián 66.
 Šalamoun 80.
 Šilhart Josef Antonín 106, 109, 110.
 Šindler Jan Václav 106.
 Šindlerová Eva 106.
 Šindlerová Magdalena 106.
 Škarniell Antonín Alexandr 108.
 Škarniell Josef Antonín 106, 108.
 Škarniclova tiskárna 131.
 Škrochovský Frant. Jiří 108, 117.
 Šlag (Sslag) Jakub 84.
 Šlerta František 108.
 Šmerhovský Jan 84.
 Šňupeček Josef 108.
 Šrám Pavel 108.
 Štíčka Daniel 84.
 Štros (Pštros, Straus, Struthio) Mikuláš 84, 108.
 Šturm Jindra 86.
 Štyrsa Jiřík 28, 32, 33, 36, 38, 40, 86.
 Šumann Jan 84.
 Šumanská tiskárna 104.
 Taubmann Tomáš 84.
 Tichý Jan Norbert 108.
 Tichý Vavřinec 84.
 Tiskař Nového zákona 36, 40.
 Tiskafi potulní 36, 57.
 Trassler Jan Jiří 106, 108.
 Traslerová Lidmila 106.
 Třeboňský Šimon 84.
 Tuchscherer Pavel viz Postřihač.
 Tumler J. 108.
 Tureček Václav 102, 108, 114.
 Tybely Jan Kliment 108.
 Tybely Václav Jan 108.
 Tybelyová Alžběta 108, 114.
 Ulrich Mikuláš 84.
 Valda Burián 84.
 Valda Jan 84.
 Valda Oldřich 84.
 Vašek Jan ze Stříbra 84.
 Velenský z Mnichova Oldřich 87, 88.
 z Veleslavína viz Adam.
 Veleslavín Samuel 82, 84.
 Vít 84.
 Vokál Melichar 84.
 Vokál (Vokalius) Václav 108.
 Vokálová Dorota 108.
 Wagner J. 108.
 Waldvogel Prokop 22.
 Wikhart Wolfgang 108.
 Winkler Daniel 84.
 Winterburger Johannes 27, 120.
 Wolf Jan 64.
 Wüst Jiří 124.
 Zainer Günther 30.
 ze Závotic Lidmila 84.
 Zell Ulrich 30.
 Zikmund 84.
 z Žerotína Jan 120.

POZNÁMKY.

1. Hohegger R.: Über die Entstehung und Bedeutung der Blochbücher. Leipzig 1891. – Z. V. Tobolka. Tisky o jednom listu 15. věku. Praha, b. r.
2. Bergmann Fr.: Vzácná památka nizozemského umění a tisku v universitní knihovně v Brně. Lidové noviny, 1926, č. 34.
3. Otázka Gutenberga-Kutnohořana: Malý J. B.: Krátká zpráva o vynalezení umění knihtiskařského. Časopis Čes. Musea, 1837, str. 183-190. – Vrtátko A. J.: Historicko-kritická úvaha, týkající se vynálezce umění knihtiskařského. Časopis Vlastimil, v Praze, 1840, I. 2, str. 182-200. Srv. Pašice. Tamtéž, str. 45, 49. – K záležitosti Gutenberské. Květy 1841, VIII. Příloha č. XIV., str. 56. Tamtéž, str. 166. – Vinařický Karel, Jan Gutenberg (narozen v Kutné Hoře roku 1412, bakalářem svobodného umění učiněn v Praze 18. listopadu 1445, první knihtiskař v Mohuči 1450). Květy, 1845, XII., str. 529, 543, 551, 574, 582, 591, 598, 606, 614, 622, 630. Srv. Vinařický Charles, Jean Gutenberg, né en 1412 à Kuttenberg en Bohême, bachelier-ès-arts à l'université de Prague, promu le 18. novembre 1445, inventeur de l'imprimerie à Mayence en 1450, Essai historique et critique..., traduit du manuscrit allemand par J. Carro, Bruxelles, 1847; Vinařický Ch., Le Mineur de Kuttenberg dans les armoiries de la famille de l'inventeur de l'imprimerie. Carro, Almanach de Carlsbad 1848, str. 165, 235. – Proti Vinařickému Tomek W. W., O Janu Gutenbergovi. Květy, 1845, XII, str. 542. – Z. V. Tobolka, Starší české názory o vzniku knihtisku v díle Dějiny čs. knihtisku, Praha 1930.
4. A. Dolenský, Václava Kleycha zpráva o vynálezu knihtisku z roku 1734, Praha, 1932.
5. Zakládá se na zprávě, kterou roku 1588 otiskl Adrian de Joughe ve spise Batavia.
6. Srv. Falk. Franz, Der Stempeldruck vor Gutenberg und die Stempeldrucke in Deutschland. Beihefte z. Zentralbl. f. Bibliothekswesen VIII. Leipzig 1900. – Husung Max Josef, Neues Material zur Frage des Stempeldrucks vor Gutenberg. Gutenberg festschrift, Mohuč 1925. – Hesels J. H., Gutenberg, was he the inventor of printing? London, 1882. – Knutwagen Bonavent.,

Die Ansprüche Hollands auf die Erfindung der Buchdrucker-
kunst. Gutenbergfestschrift 1925. – Mori Gustav, Was hat Gu-
tenberg erfunden? Leipzig 1922. – Zedler Gottfried, Die neuere
Gutenbergforschung und die Lösung der Costerfrage. Frankfurt
a. M. 1923. –

7. Johannes Fust, nar. ke konci 14. stol. v Mohuči a zemřel morem
roku 1466 v Paříži. Srv. G. A. G. Bogeng. Geschichte der Buch-
druckerkunst, Hellerau, b. r.
8. Peter Schöffer, nar. kolem r. 1425 v Gernsheimu, zemřel 1502
v Mohuči, tiskl 1457 Psalterium a 48řádkovou bibli r. 1462 a j.
9. Zedler Gottfried, Von Coster zu Gutenberg, 1921, Tronnier A.,
Ein Costerfund in Mainz (Gutenberg-Jahrbuch 1926). Srv.
Requin, L'imprimerie à Avignon en 1444. Paris, 1890. – Du-
hamel L., Les origines de l'imprimerie à Avignon. Avignon 1890.
– Teige J., Referát v Čas. Čes. Musea, 1892, str. 144. – Pansier
P., Histoire du livre et de l'imprimerie à Avignon du XIVème
au XVIème siècle. Avignon, 1922. – Srv. též Dziatzko K., Gu-
tenbergs früheste Druckerpraxis. Berlin 1890. V textu oprav
Driatzko na Dziatzko.
10. Listář královského města Plzně a druhy poddaných osad. Plzeň,
1891. Vydal Strnad. Str. 36, ř. 21 oprav Dabače místo Dabače.
11. Spina Franz, Tschechischer Buchdruck in Nürnberg am Anfang
des 16. Jahrhunderts, Prag, 1908.
12. J. Volf v Nár. Listech 22. 2. 1925 cituje Dobrovského domněnku.
13. K. V. Adámek, Bible pražská z r. 1480 a jiné prvotisky pražské
knihtiskárna Jana Bílého od Čápů. Otisk z Věstníka České Aka-
demie, Praha 1928. – Archiv český, sv. XVIII., str. 105. Praha 1900.
14. Srv. Ant. Truhlář, Jana Albína Ezopovy Fabule a Brantovy Roz-
právky. Praha, 1901.
- 14a. F. J. Stadler, Michael Volgemut und der Nürnberger Holzschnitt
im letzten Drittel des XV. Jahrh., Strassburg, 1913.
15. Srv. A. Podlaha, Catalogus incunabularum, quae in bibliotheca
capituli metropolitani Pragansis asservantur, Praeae, 1926. – Týž,
Katalogisace prvotisků knihovny metropolitní kapituly Pražské
a poznatky při tom získané. Otištěna v Congres international
des bibliothécaires 1926, díl II., str. 491-3.
16. Faksimile viz „Monumenta Bohemiae typographica“, sv. II. Praha
1926, s vysvětlením Dr. Z. V. Tobolky.
17. Zd. V. Tobolka, Plzeňský tiskař Mikuláš Bakalář. Otisk z Ota-
vana. Písek 1927.
18. Jos. Volf, Vytiskl Mikuláš Stětina, zvaný Bakalář, r. 1489 v Plzni
kalendář? (Otisk z čas. Plzeňsko, 1927.) – Jos. Volf, Calendarium
Bohemicum auf das Jahr 1489. Otisk z Gutenberg-Jahrbuch 1932
(tam uvedena další literatura).

19. Faksimile s doprovodem a kritikou vydal C. Straka: Spis o nových zemích a novém světě. (Z prachu knihoven, sv. 2), Praha 1926.
20. Faksimile vydal M. Grolig, Brno 1928.
21. Bandtkie, Historia drukarn, I. – P. Schwenke, Zur altpreussischen Buchdruckergeschichte (Sammlung bibliothekw. Arbeiten, Leipzig 1895) – E. Voullième, v Zentralblatt für Bibliothekswesen, 1919. – G. Bauch, Drucke von Frankfurt a. O., str. 244 a d.
22. „Conradus bowmgarte buchtrucker civis factus sexta post Appolonie 1503“ Catalogus civium ve vratislavském městském archivu.
23. Publicationen a. d. Preuss. Staatsarchiven, XXXII, str. 5.
24. Fr. Bergman, List o odpustcích z roku 1501 se znakem olomouckého biskupství. Grafický obzor, VI, str. 115.
25. Dnes pokládá se za tiskaře této bible Bartholomäus von Unkel. Sv. Worringer Wilhelm, Die altdeutsche Buchillustration, München 1912. – Hase Oskar, Die Koberger, 2. vyd. Leipzig 1885.
26. O slovanské této tiskárně v Praze, o výzdobě bible běloruské viz Zibrt, Zobrazování Trojice skupinou tří hlav, 1894, kdež uvedena podrobná ruská literatura o této slovanské tiskárně v Praze.
27. Ptašnik Joannes, Monumenta Poloniae typographica XV. et XVI. Saeculorum. Vol. I. Cracovia impressorum. Leopoli 1923. –
28. Winter Zikmund, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve XIV. a XV. stol. Praha, 1906. – Týž, Řemeslnictvo a živnosti XVI. stol. Praha, 1909. – Týž, český průmysl a obchod v XVI. věku. Praha 1913.
29. E. Crous a J. Kirchner, Die gotischen Schriftarten. Leipzig, 1928. – E. Crous, Die Böhmischen Wiegendrucke. Zentralblatt für Bibliothekswesen, Bd. 45, 1928, str. 7–11.
- 29a. na str. 73. Dolenský A., Adam Daniel z Veleslavína. Ročenka českých knihtiskařů II. (1912). – Rachlík František, Jirí Melantrých Rožďalovský z Aventýnu (1930).
30. Ant. Dolenský, Význam doby Rudolfské ve vývoji české grafiky, Veraikon, I, 1912, str. 49–56. – Č. Zibrt, Strahovský sborník vzácných tisků příležitostných Václava Dobřenského z druhé polovice věku XVI. Čas. Čes. Musea, 1909, str. 68–107. – A. Novotný, Ikonografie Prahy od konce XV. do polovice XIX. stol. Památky archeologické, XXXVI, 1930, str. 219–40. Str. 104, ř. 29. Doplně za jméno Postřihač též (Tuchscherer). Str. 113. V podpisu pod vignetou oprav Sudý na Suchý, místo Matyáš Koudelka má býti Matěj Koudelka.

Podrobnou literaturu o jednotlivých tiskárnách sestavil prof. Zibrt ve své Bibliografii Česká historie, sv. I. č. 110 až 260. Do-

plňky k tomu otiskoval Josef Volf a potom sebral v knihopisném přehledu ve svých Dějinách českého knihtisku do roku 1848 a vydal redakcí Arthura Nováka r. 1926. Každoroční přehledy dat bibliografických o českém knihtisku jsou otiskovány v Bibliografii české historie, kterouž vydává Klub historický a v Bibliografiích čsl. knihovnědy.

Tato kniha vyšla nákladem
knihtiskárny Hejda & Zbroj v Mladé Boleslavi
v květnu roku 1939 v úpravě p. Josefa Mrkvičky a za redakce
Antonína Dolenského na paměť českobratrských
tiskařů mladoboleslavských.

BIBLIOTEKA
UNIwersytecka
Gdańsk

32854

BIBLIOTEKA
UNIwersytecka
Gdańsk

68X